

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

74462

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİNÎ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

(SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

74462

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Habil ŞENTÜRK

Hazırlayan
İlhan TOPUZ

ISPARTA 1999

İSPARTA ÜNİVERSİTESİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNİ İNCELEME MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

TABLoların LİSTESİ	4
ÖNSÖZ	6
I . BÖLÜM GİRİŞ	7
A . İLGİLİ ARAŞTIRMALARDAN BAZILARI	10
B . BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNÎ TUTUMLAR	12
1 . Cinsiyete Göre Dinî Tutumlar	13
2 . Yaş Gruplarına Göre Dinî Tutumlar	14
3 . Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Dinî Tutumlar	15
4 . Mezun Olunan Liselere ve Alınan Din Eğitimi ne Göre Dinî Tutumlar...	17
5 . Yetişilen Yere Göre Dinî Tutumlar	18
6 . Fakültelere Göre Dinî Tutumlar	19
C . ARAŞTIRMANIN AMACI	20
D . ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	21
E . ARAŞTIRMANIN METODU	22
1 - Araştırmanın Evreni ve Örneklem e	22
2 . Bilgi Toplama Aracı; Anket	25
3 . Bilgilerin Toplanması	26
4 . Bilgilerin Analizi	26
F . ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLAR	27
G . ARAŞTIRMANIN SINIRLARI	27
II. BÖLÜM DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLAR	28
A . DİNÎ TUTUMUN ÖGELERİ	30
1 . Dinî Tutumun Bilişsel Ögesi	31
2 . Dinî Tutumun Duygusal Ögesi	31
3 . Dinî Tutumun Davranışsal Ögesi	31
4 . Dinî Tutumun Ögeleri Arasında Tutarlılık	32
B . DİNÎ TUTUMLARIN OLUŞMASI VE GELİŞİMİ	34
a . İnsanın Kişilik Özellikleri	36
1. İnsanın Organik Gelişimi	36
2. İnsanın Duygusal Gelişimi	37

3. İnsanın Zihinsel Gelişimi	38
a) Duyu Hareket Zeka	39
b) Somut İşlemler Dönemi	39
1) Formasyon Dönemi	39
2) Denge Dönemi	40
c) Ussal İşlemler Dönemi	40
4. İnsanın İhtiyaçları	41
b . Sosyal Kültürel Faktörler	41
1. Aile	42
2. Okul	44
3. Arkadaş Çevresi	47
4. Sosyal Gruplar	47
5. Cami ve Kur'an Kursları	48
6. Medya	49
7. Değerlendirme	50
C . DİNÎ TUTUMUM FONKSİYONLARI	52
D . DİNÎ TUTUMUN ÖZELLİKLERİ	52
a . Dini Tutumları Diğer İç Faktörlerden Ayıran Kriterler	52
b . Dinî Tutumun Güç Derecesi	53
c . Dinî Tutumun Karmaşıklığı	53
d . Dinî Tutumun Merkezi Tutum Olması	54
e . Dinî Tutuma Hizmet Eden İhtiyaçların Kuvvet ve Sayısı	54
E . DİNÎ TUTUM DEĞİŞMESİ	55
a . Sosyal Yargı Kuramı	56
b . Tutarlılık Kuramı	56
1 . Denge Teorisi	57
2 . Bilişsel (Zihinsel) Çelişki Teorisi	57
c . Öğrenme Kuramları	58
1 . Klasik Şartlanma	58
2 . Operant Şartlanma	58
3 . Model Alma	59
III. BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI ve DEĞERLENDİRME	60
A : ÖRNEKLEM GRUBU İLE İLGİLİ BULGULAR	60
B – ÖRNEKLEMİN GENEL DİNÎ TUTUMLARI İLE İLGİLİ BULGULAR	66

C – DİNÎ TUTUMUN İNANÇ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR	78
1 – ALLAH'A İNANÇ	78
a) Üniversite Eğitimi Sırasındaki Allah İnancı	79
b) Üniversite Eğitimi Öncesindeki Allah İnancı.....	83
c) Ün. Eğ. Öncesi ile Şimdiki Allah İnancının karşılaştırılması	85
d) Allah İnancının Oluşmasında Etkili Olan Faktörler	88
2 – Hz. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ İLE İLGİLİ İNANÇ	90
3 – KUR'AN-I KERİM'İN MUHTEVASI İLE İLGİLİ İNANÇ	94
4 – MELEKLERİN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANÇ	97
5 – AHİRET GÜNÜ İLE İLGİLİ İNANÇ	100
6 – KADER İLE İLGİLİ İNANÇ	103
D – DİNÎ DAVRANIŞLAR İLE İLGİLİ BULGULAR	105
1 – NAMAZ KILMAK	107
2 – ORUÇ TUTMAK	111
3 – HACCA GİTMEK	115
4 – ZEKAT ve SADAKA VERMEK	118
5 – KURBAN KESMEK	121
6 – DUA ETMEK	124
7 – DİNÎ ESERLERİ OKUMA	130
E – DİN-TOPLUM İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	135
1 – DİN-AİLE İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR	135
2 – DİN-SOSYAL DAVRANIŞ İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVR.....	140
3 – DİN-EĞİTİM İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR	144
4 – DİN-SİYASET İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR	147
5 – DİN-EKONOMİ İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR	151
F – ANKET İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR	156
IV. BÖLÜM SONUÇ	157
V. BÖLÜM KAYNAKLAR	162
VI. BÖLÜM EKLER	165
Anket Formu	165

TABLoların LİSTESİ

Tablo 1 : 1998-1999 Öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı fakültelere kayıtlı öğrenci sayıları	23
Tablo 2 : 1998-1999 Öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı Isparta merkezindeki fakültelere kayıtlı olan öğrenci sayıları	24
Tablo 3 : Anketin uygulanacağı örneklem grubundaki öğrencilerin fakültelere ve cinsiyete göre dağılımı	24
Tablo 4 : Örneklem Grubunun Fakültelere Dağılımı	60
Tablo 5 : Örneklem Demografik Özellikleri	61
Tablo 6 : Mezun olunan lise türüne göre örneklem fakültelere dağılımı	62
Tablo 7 : Örneklem " Genel Dinî tutumları "	66
Tablo 8 : Örneklem "Din, ölüm karşısında insana, başka yoldan elde edemeyeceği bir güven duygusu verir" ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.	68
Tablo 9 : Örneklem "Din, bilim ve felsefenin açıklamakta aciz kaldığı, metafizik gerçekler hakkında bilgi verir" ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.	70
Tablo 10: Örneklem " Dine bağlılık, insanın hayatına başka türlü sahip olamayacağı bir gaye ve anlam kazandırır " ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.	73
Tablo 11: Örneklem "İnsan sadece akli ile anlayamadığı varlık nedenini inandığı dinin felsefesinde bulur. Böylece din insanı güçlü kılar " ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.	76
Tablo 12: Allah inancı ile ilgili oluşturulan seçenekler	
Tablo 13: Örneklem " Allah İnancının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı".	78
Tablo 14: Örneklem "Üniversite Eğitimi Öncesindeki Allah İnancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	80
Tablo 15: Üniversite Eğitimi Öncesi ile şimdiki Allah İnancının karşılaştırılması...	86
Tablo 16: Allah İnancının oluşmasını Etkileyen Faktörler	88
Tablo 17: Örneklem " Hz. Muhammed'in Peygamberliğine olan inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	92
Tablo 18: Örneklem " Kur'an-ı Kerim'in Muhtevası ile ilgili inancının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	95

Tablo 19: Örneklemin "Meleklerin varlığı ile ilgili inancın" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	98
Tablo 20: Örneklemin "Ahiret Günü ile ilgili inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	101
Tablo 21: Örneklemin "Kader ile ilgili inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	104
Tablo 22: Örneklemin " İbadet Etme " ile ilgili Tutumları	106
Tablo 23: Örneklemin " Namaz Kılma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	108
Tablo 24: Örneklemin " Oruç Tutma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	113
Tablo 25: Örneklemin " Hacca Götme Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	116
Tablo 26: Örneklemin " Sadaka Verme Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	120
Tablo 27: Örneklemin " Kurban Kesme Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	123
Tablo 28: Örneklemin " Dua Etme Davranışının " Dua ile İlgili Tutumlara Göre Dağılımı	125
Tablo 29: Örneklemin " Dua Etme davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	126
Tablo 30: Örneklemin " Dinî Eserleri Okuma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	132
Tablo 31: Örneklemin " Din – Aile İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	137
Tablo 32: Örneklemin "Din–Sosyal Davranış İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	142
Tablo 33: Örneklemin " Din – Eğitim İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	146
Tablo 34: Örneklemin " Din–Siyasî Davranış İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	149
Tablo 35: Örneklemin " Din – Ekonomi İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı	153
Tablo 36: Öğrencilerin anket Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri	156

ÖNSÖZ

İnsanın varolduğu günden beri din ile ilişkisi devam etmektedir. Günümüzde de, insan hem kendisi hem de çevresi ile olan ilişkilerinde dinin etkisinde kalmaktadır. Dinî tutum ve davranışlar hakkında elde edilecek bilgilerle insanın hangi ölçüde dinin etkisinde kaldığını bir parça anlayabiliriz.

İnsan, içinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevrede, toplum kültürünün etkisi ve kişisel kabiliyetleriyle etrafındaki objelere karşı tutumlar geliştirir. Tutum geliştirilen objelerden birisi de dindir. Din ile ilgili tutumlar, hayatın çeşitli gelişim dönemlerine göre gelişmekte veya değişmektedirler. Din ile ilgili tutumlar, doğumdan başlayarak, çocukluk, ergenlik, gençlik ve yetişkinlik dönemleri boyunca netlik kazanarak geliştirilirler. Kişi, bir birey olarak topluma hazırlandığı ailesinin ve sosyalleşme sürecinde içinde yaşadığı toplumun mensup olduğu din ile ilgili tutumlar geliştirecektir. Kişinin geliştireceği dinî tutumları, onun dinî davranışlarını yönlendireceği gibi, diğer tutum ve davranışları üzerinde de etkili olacaktır.

Bu araştırmanın konusu *“Üniversite Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Davranışlar”*dır. Araştırmanın amacı, öğrencilerin kendi ifadelerinden yararlanarak, onların dinî tutum ve davranışlarını tespit etmektir. Araştırma, dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, araştırma konusu genel hatlarıyla tanıtılmış; daha önce yapılmış olan araştırmalar değerlendirilerek, araştırmanın amacı, hipotezleri ve metodu (araştırmanın yöntemi; araştırmanın evreni ve örnekleme, bilgi toplama aracı, bilgilerin toplanması ve bilgilerin analizi) belirlenmiş, araştırmanın varsayımları ve sınırları hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, “Dinî Tutum ve Davranış” konusu açıklanmıştır. Dinî tutumun öğeleri, oluşumu ve gelişimi, dinî tutumun özellikleri ve değişimi ile dinî davranış çeşitli yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, üniversite öğrencilerinin ifadeleri doğrultusunda, onların dinî tutum ve davranışları incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiş, dördüncü bölümde ise araştırmanın bulguları topluca değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın her aşamasında, değerli görüşlerinden istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Hüseyin CERTEL’e, beni bu çalışmaya teşvik eden ve her türlü yardım ve rehberliğini esirgemeyen Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Habil ŞENTÜRK’e teşekkürlerimi arz ederim.

İlhan TOPUZ

Isparta, 1999

I . BÖLÜM

GİRİŞ

Psikoloji, önceleri felsefenin konuları içinde ele alınırken, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ayrı bir disiplin haline gelmiştir. Psikoloji, “yaşayan varlıkların iç ve dış uyaranlara karşı gösterdikleri tepkilerin nedenini ve nasıldığını birlikte inceleyen”¹ bilim dalıdır.

Din; insanın tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkilerini, fert ve toplum hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biridir. İnsan ve toplum hayatında son derece önemli ve etkili bir kurum olması hasebiyle din, her devirde düşünürlerin ilgi odağı olmuştur². “Din, varoluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhî eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan bir semboller sistemidir”³. Bu sistemin bazı temel toplumsal işlevleri vardır. Bunlar, toplum üyelerinin sembolik bütünleşmesi, toplumun kontrol edilmesi ve yapılandırılmasıdır⁴.

Din ile ilgilenen herkes onu kendi alanı ve amaçları doğrultusunda tarif etme eğilimindedir. Bu nedenle, üzerinde herkesin birleşebileceği bir din tarifi yapmak mümkün değildir⁵.

Din, bizim kaderimize tesir eden kuvvetlere inanmak ve bu inanç sonunda onlara karşı özel davranışlarda bulunmaktır. Bu tanım bütün dinler için geçerli olabilecek bir tanımdır. İnsan inanmak ihtiyacındadır ve bu, yaşamak ve insanın nefsinin korumak içgüdülerine bağlı tabii ve fıtrî bir ihtiyaçtır⁶.

Din, her türlü felsefî ve ilmî düşünceden önce varolmuş ve insanların hayatlarını sevk ve idare etmiştir. Dolayısıyla, insanda dinî bir fitrat mevcuttur.

¹ - O.A. Gürün, Psikoloji Sözlüğü, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1996, s.121.

² - Erol Güngör, İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1989, ss.85-86. ; M.Emin Köktaş, Türkiye’de Dinî Hayat, İstanbul, İşaret Yay., 1993, s.11 ; Şaban Ali Düzgün, Din, Birey ve Toplum, Ankara, Akçağ Yay., 1997, s.13.

³ - Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, ss.69-70.

⁴ - M.Emin Köktaş, Din ve siyaset, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, ss. 13-15.

⁵ - Erdoğan Fırat, Din Psikolojisinde Konu ve Metod Problemi, D.E.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı V, İzmir, 1989, s.34.

⁶ - Osman Pazarlı, Din Psikolojisi, İstanbul, 1968, s.25.

İnsandaki bu fıtrî kâbiliyetin belli bir din şuuru ve duygusu halinde ortaya çıkışını araştırmak, din psikolojisinin konu ve sınırları içindedir⁷.

Dinî muhatabı insandır. İnsan hayatı, din sayesinde bir gaye ve anlam kazanır. İnsan, hayatın zorluklarına karşı manen güçlenir, kendinî güvende ve huzurda hisseder⁸. Dolayısı ile dinî hayatın incelenmesi psikolojinin konusu olur. Ayrıca din, insanın şuuru, duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirdiği için subjektif bir hayat olarak değerlendirilirse, insanın dinî tutum ve davranışları din psikolojisinin inceleme konusunu teşkil etmektedir.

İnsan, dinle ilgili düşünceye sahip olduğunu söylemekte ve davranışlarıyla bunu göstermektedir. İnsanın dinî inanç ve davranışlarına hangi faktörlerin neden olduğunu araştırmak psikolojinin görevidir⁹. Örneğin, dinî her şeyi içermesi ve insanlar doğduklarında kulaklarına ezan okunması, insanların kendilerini güçsüz hissettiklerinde dine sarılmalarını kolaylaştırmaktadır. Ölüm, önemli başarısızlıklar, sınavlar ve toplumdan dışlanma gibi bireysel çaresizlikler karşısında insanlar, Allah'a dua ederek veya yalvararak çaresizliklerini paylaşmakta ve kendilerini güvende hissetmektedirler¹⁰. Öyleyse psikoloji, dinî yaşayışı incelemek durumundadır. Dinî yaşayışın özünü iman teşkil etmektedir. Psikolojik bir hadise olan iman, psikolojinin konusudur¹¹. Dinî yaşayış olarak ibadetler, imandan feyiz ve hayat aldıklarına göre, onların da psikolojik temelleri vardır. Bu itibarla dinî hayat, inanç ve ibadet başta olmak üzere bütünüyle psikolojinin konusu olmaktadır¹². Dinî hayatı inceleyen psikoloji, din psikolojisidir.

Din psikolojisi, araştırmalarını insan davranışlarıyla sınırlayan¹³, dinî yaşayışın ruhî yapısını kavramaya çalışan, dinî bilgi, dinî inanç, dinî duygu, dinî heyecan ve dinî motivasyon konularını, dinî davranışların temel belirleyicileri olarak inceleyen bağımsız bir bilim dalıdır¹⁴. Din psikolojisi, insan ruhundaki kutsallık duygusunu, inançları ve din şuurunun gelişmesini¹⁵, dinî yaşayışın, insan ruhundaki görünümünü,

⁷ - Veysel Uysal, Dinî Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1996, s.14.

⁸ - Erdoğan Fırat, Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 1977, s. 7 ; Ş.A. Düzgün, a.g.e., s.66.

⁹ - Hâbil Şentürk, Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin İbadet Hayatı, İstanbul, Bahar Yay., 1991, s.6.

¹⁰ - Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan, İstanbul, Metis Yay., 1995, s.278.

¹¹ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.6 ; E. Fırat, a.g.m., 1989, s.37.

¹² - Hüseyin Certel, İman ve Ahlakta Kemalın Yolu, İstanbul, Hamle Yay., 1993, s.112.

¹³ - Hâbil Şentürk, Din Psikolojisi, İstanbul, Esra Yayınları, 1997, s.18.

¹⁴ - H. Şentürk, a.g.e., 1997, s.59.

¹⁵ - O.Pazarlı, a.g.e., s.63.

subjektif yönlerini¹⁶, ve çeşitli belirtilerini, çağdaş psikolojinin metotlarına göre inceleyen bilim dalıdır¹⁷. Başlıca konuları arasında; “dinî eğilim ve kâbiliyetler, dinî ilgi ve istekler, dinî duygu ve tecrübeler, dinî inanç ve tutumlar, dua ve ibadetler, tövbe ve hidayet, dinden kopma ve inançsızlık, mistik ve tasavvufi yaşayışlar, ...vb.” sayılabilir¹⁸.

Dinînin iki yönü vardır. Bunlardan biri, dinînin objektif muhtevası, diğeri de insanın içinde duyduğu ve yaşadığı subjektif yöndür. Din psikolojisini ilgilendiren esas itibarıyla, insanın duygularında, inançlarında, tutum ve davranışlarında kendisini gösteren, dinînin subjektif yönüdür¹⁹. Din psikolojisi, insandaki, dinî yaşayışın ruhî yapısını kavramaya çalışır. Dinînin sosyal yaşayış ve davranışlar üzerindeki etkisini, dinî yaşayışın diğer ruh halleri ile ilişkisini tespit etmeye çalışır²⁰. Ayrıca, dinî yaşayışı diğer yaşayışlardan ayıran özellikleri ve dinî duygunun diğer ruh fonksiyonlarıyla olan ilişkisini tespit etmeye çalışır²¹. Bunun yanında, çeşitli fertler veya çeşitli çevrelerde yaşayan dindarların dinî yaşayışlarını karşılaştırır ve onlar arasındaki müşterek olan veya olmayan hususları belirler²².

Din psikolojisi, insan kişiliğinin bütün yönlerini içine alan bir araştırma alanıdır. Bir insanın kişiliğinin ölçülmesi, o insanın tutum ve davranışlarının ölçülmesi demektir²³. “İnsanın, tutum ve davranışları, insan ruhuna açılan bir yoldur. Çünkü, tutum ve davranışlar, ruhsal halin dışa yansımalarıdır”²⁴. Dinî tutum ve davranışlar da, dinî hayatın bir parçası olarak, din psikolojisinin inceleme alanı içindedir.

Din psikolojisi, insanın sahip olduğu inançlarından ne şekilde etkilendiğini, dinî inançlarından kaynaklanan tutum ve davranışlarının neden ve nasıllarını, dinî hayattaki değişme ve gelişmeleri, genel psikolojinin metod ve teknikleriyle araştırır²⁵. İnsanın hemen yaşadığı veya yaşamakta olduğu dinî yaşayışı ile ilgili kanaatlerini ve tahminlerini, din psikolojisinde anket yöntemi ile araştırmak uygun olacaktır²⁶.

¹⁶ - Neda Armaner, Din Psikolojisine Giriş, Ankara, Ayyıldız Mat., 1980, s.9.

¹⁷ - N.Armaner, a.g.e., 1980, s.5. ; E.Fırat, a.g.m., 1989, s.39 ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.10.

¹⁸ - H. Hökelekli, a.g.e., s.7; N.Armaner, a.g.e., 1980, ss.9-13. Bedii Ziya Egemen, Din Psikolojisi, Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952, s. 16-21.

¹⁹ - Kerim Yavuz, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1987, s.37.

²⁰ - E.Fırat, a.g.m., 1989, s.38. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.7.

²¹ - Bedii Ziya Egemen, a.g.e., 1952, s. 19.

²² - Kerim Yavuz, Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler, A.Ü.,İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1986, s. 163. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.14.

²³ - N.Armaner, a.g.e., 1980, s.73.

²⁴ - Kerim Yavuz, a.g.m., 1986. S.157.

²⁵ - H. Hökelekli, a.g.e., ss.10-22. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.5.

²⁶ - Kerim Yavuz, a.g.m., 1986. S.176.

A . İLGİLİ ARAŞTIRMALARDAN BAZILARI

Son yıllarda ülkemizde, dinî konularda yapılan alan (empirik) araştırmalarının sayısı artmaktadır. Türkiye’de dinî yaşayış, inanç, duygu, düşünce, tutum ve eğilim konularında yapılan bazı alan araştırmalarının bulguları şöyledir.

Fırat (1976), “Allah İnancı ve Din Duygusunu”, 312 üniversite öğrencisi üzerinde, Ankara’daki üç üniversitede araştırmıştır. Araştırma neticesinde, üniversitedeki öğrencilerin bir kısmının, üniversiteden önceki inançlarının değiştiği görülmüştür. Üniversitedeki durum ile üniversite öncesi durum karşılaştırıldığında, inanç bakımından irrasyonellik, kararsızlık ve agnostiklik (dinî konulara ilgi duyma, fakat kesin bir kanaati olmama) ve taklitçilik durumlarında bir azalma, rasyonel inanç ve inançsızlıkta bir artmanın olduğu görülmüştür²⁷.

Yavuz (1981), 7-12 yaşlarındaki 588 ilkokul öğrencisi üzerinde “Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimini” incelemiştir. Seçilen örneklem, Erzurum ilinin değişik sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzeylerde şehir merkezi ve köy ilkokullarının öğrencileridir. Araştırmada, yaş grupları arasında dinî inanç gelişimi araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre; yaşlar ilerledikçe çocuklarda inançların daha kararlı ve bilinçli olduğu görülmüştür. Çocuğun dinî gelişiminde iç ve dış faktörlerin etkili olduğu; dinî gelişmenin zihinsel, ruhsal, sosyal ve kültürel gelişme ile sıkı ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaş ilerledikçe, Allah tasavvuru da gelişerek anlam ve muhteva bakımından genişlemiş ve derinleşmiştir. Çocukların cennet, şeytan ve melek konularındaki tasavvurlarının, daha çok aldıkları eğitim ve öğretime dayandığı görülmüştür²⁸.

Yaparel (1987) tarafından yapılan araştırmada, yetişkinlik dönemindeki kişilerde dinî hayatın çeşitli boyutları ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişim dönemine bağlı olarak nasıl değişme gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu iki değişken grubunun bazı boyutları arasındaki ilişkilerin önemli olduğu görülmüştür²⁹.

Köktaş (1993), dindarlığı, eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, çevre, meslek, ...vb. değişkenlere göre incelemiştir. Örneklem grubu olarak, İzmir’in alt, orta ve üst sosyo-ekonomik bölgelerinden, 20 yaşın üzerindeki 680 kişi seçilmiştir.

²⁷ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.89.

²⁸ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.247-260.

²⁹ - Recep Yaparel, Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987, ss.123-141.

Araştırma sonucunda; dindarlık bakımından, erkeklerle kadınlar arasında belirgin bir farklılık görülmemiştir. Kişilerin yaşı yükseldikçe, dinî hayatta genel bir artışın olduğu, sosyo-ekonomik düzey ve eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlıkta belirgin bir azalma olduğu gözlenmiştir³⁰.

Koştaş (1995), dinî hayatı, Ankara ve Gazi Üniversitelerine bağlı değişik fakültelerden 723 öğrenci üzerinde incelemiştir. Araştırmada, ibadetlerle ilgili olarak, namaz ibadetinin yaygın olarak yerine getirilmediği, oruç ibadetinin ise en fazla yerine getirilen ibadet olduğu görülmüştür. Dinî yaşayışın diğer boyutları da, farklı değişkenlere göre bir takım değişiklikler göstermiştir³¹.

Uysal (1996), Marmara Üniversitesi'nin değişik fakültelerinden 189 öğrenci ve 117 araştırma görevlisi üzerinde yaptığı araştırmada, bağımlı değişken olarak dinî tutum ile bağımsız değişken olarak dindarlık algısı, namaz ve oruç gibi ibadetler ve sosyo-kültürel değişkenleri incelemiştir. Bu bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında önemli ilişkiler gözlemlendiği gibi, dindarlık algısı ile kişilik özellikleri (benlik değerleri) arasında da önemli ilişkilerin olduğu görülmüştür³². Uysal (1994) ayrıca, Marmara Üniversitesi'nin değişik fakültelerinden 462 öğrenci üzerinde oruç ibadetinin psiko-sosyal etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin oruca karşı tutum ve davranışlarının olumlu olduğunu, fakülteler ve cinsiyet açısından öğrencilerin tutumları arasında bir fark bulunmadığını, oruç ibadetinin ekonomik ve sosyal hayatı etkilediğini tespit etmiştir³³.

Kaya (1996), Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerdeki 566 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada, bazı çevre faktörlerinin ve cinsiyetin dinî tutum üzerindeki etkisini incelemiştir. Erkeklerin dinî tutum düzeyinin kızların, İmam Hatip Lisesi mezunlarının dinî tutum düzeylerinin diğer lise mezunlarının, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinî tutum düzeyinin diğer fakülte öğrencilerinin, Köy ve kasabalarda yetişenlerin dinî tutum düzeylerinin diğer yerlerde yetişenlerin, düşük gelirli aile öğrencilerinin dinî tutum düzeylerinin, yüksek gelirli öğrencilerin dinî tutum düzeylerinden...vb. yüksek olduğunu tespit etmiştir³⁴.

Konuk (1994), İstanbul Üsküdar'daki 3 değişik anaokuluna devam eden, 5 ve 6 yaşlarındaki 44 öğrenci üzerinde, "Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi" incelediği

³⁰ - M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, ss.211-215.

³¹ - Münir Koşttaş, Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış, Ankara, T.D.V. Yay., 1995, ss.109-112.

³² - V. Uysal, a.g.e., 1996, ss.53-100.

³³ - Veysel Uysal, Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, Ankara, T.D.V. Yay., 1994, ss.203-207.

³⁴ - Mevlüt Kaya, Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum, Samsun, Etüt Yayınları, 1998, ss.115-234.

araştırmasında, dinî duygu gelişiminin, insanın çevresi ile kurduğu sözel iletişim içinde, zihinsel, duygusal ve organik gelişmeler ile ilgili olduğunu tespit etmiştir³⁵.

Certel (1998), Erzurum şehir merkezindeki çeşitli tarikatlara mensup 152 kişi üzerinde “tasavvufa Yönelişte Etkili Olan psiko-Sosyal Faktörleri” incelediği araştırmasında, insanların daha tatmin edici bir dinî yaşamı gerçekleştirme, düzenli ibadet etme ve dinî bilgilerini arttırma gibi gerekçelerle tasavvufa yöneldiklerini tespit etmiştir³⁶.

Köse (1997), İngiltere’nin değişik illerindeki 70 mühtedi üzerinde mülakat yöntemi ile “İslam Dinînin Tercih Ediliş Nedenlerini” incelediği araştırmasında, insanların geçmişten gelen değerlerini bilinçli olarak değerlendirmesi sonucunda, hayatını yeniden düzenlemek için yeni bir inanç ve değerler bütününe, özellikle 23-45 yaşlarında (ortalama 29.7 yaş) geçmeye karar verdiklerini tespit etmiştir³⁷.

Buyrukçu (1995), Antalya, Erzurum ve Ankara illerinde görevli 443 İmam ve cemaati üzerinde, İmamların mesleki başarılarını değerlendirdiği araştırmasında, cemaatin ilgisizliği ve imamların mesleki yetersizliği nedeniyle, imamların cemaatin dinî eğitim ve öğretimine yeterince katkı sağlamadıklarını tespit etmiştir³⁸.

Bu araştırmalardan başka ülkemizde, bizim ulaşamadığımız başka araştırmalar da vardır³⁹.

B . BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNÎ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Dinî tutumların oluşması ve gelişmesi bölümünde göreceğimiz gibi, dinî tutumun oluşması ve gelişmesine etki eden bir çok faktör vardır. Bu nedenle, tek bir demografik özelliğe göre dinî tutum ve davranışları tespit etmek çok zor bir gayedir. Çünkü, tutum ve davranışları tespit edilen kişi, aynı zamanda bir çok özelliği temsil etmektedir. Kişi hem bir öğrenci, hem de belirli bir yaş grubunda, bir cinsiyet özelliğini ve bir sosyo-ekonomik seviyeyi temsil edebilir. Ancak, bu güne kadar yapılan araştırmaların sonuçlarına göre bazı genel tespitlere ulaşabiliriz.

³⁵ - Yurdağül Konuk, Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, Ankara, T.D.V. Yay., 1994, s.99.

³⁶ - Hüseyin Certel, Neden Tasavvuf (Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-Sosyal Faktörler), Erzurum, Akademik Araştırmalar, 1998, s.67.

³⁷ - Ali Köse, Neden İslam’ı Seçiyorlar, İstanbul, İsam Yay., 1997, s.157.

³⁸ - Ramazan Buyrukçu, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, Ankara, T.D.Vakfı Yay., 1995, ss.408-409.

³⁹ - M. Kaya, a.g.e., ss.36-42.

1 . Cinsiyete Göre Dinî Tutumlar

Ülkemizde şu ana kadar yapılan çalışmaların bulguların ışığında cinsiyet göre dinî tutum ve davranışları tespit etmeye çalışalım.

Yavuz (1981), 7-9 ve 10-12 yaş gruplarında “Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimini”, 588 ilkokul öğrencisi üzerinde incelerken, dinî ilgi ve istek açısından cinsiyete göre fark tespit etmemiş, ancak kızların daha duygusal olmalarına bağlı olarak, dinî şüphelerinin erkeklerden yüksek olduğunu tespit etmiştir⁴⁰.

Fırat (1976),312 üniversite öğrencisi üzerinde “Allah İnancı ve Din Duygusunu” araştırırken, kızların erkeklere göre daha çok kararsız bir inanca sahip olduklarını tespit etmiştir⁴¹.

Köktaş (1993), çeşitli sosyo-ekonomik seviyedeki 680 kişi üzerinde “Dinî Hayatı” incelerken, dindarlık bakımından kadınlarla erkekler arasında belirgin bir farklılık tespit etmemiştir⁴².

Uysal (1994), 462 üniversite öğrencisi üzerinde “Psiko-Sosyal Açıdan Orucu” araştırırken, erkeklerin daha çok oruç tutmalarına rağmen, oruçla ilgili tutum ve davranışlarda kız ve erkeklerin tutum ve davranışları arasında bir fark tespit etmemesine⁴³ rağmen, 1996’da 189 üniversite öğrencisi üzerinde “Dinî Tutum ve Dindarlık Algısını” incelerken, erkeklerin dinî tutumlarının kadınların dinî tutumlarından daha olumlu olduğunu tespit etmiştir⁴⁴.

Kaya (1996), 566 üniversite öğrencisi üzerinde “Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutumu” incelediği araştırmasında, erkeklerin dinî tutumlarının kadınların dinî tutumlarından daha olumlu olduğu tespit etmiştir⁴⁵.

“Bireylerin dindarlık düzeyleri üzerinde yapılan bir araştırmada, erkeklerin ya çok dindar ya da dinle hiç ilgilerinin olmadığı, yani kadınlara göre erkeklerin daha çok uç noktalarda yer aldıkları, buna karşın kadınların din ile daha az ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Aydın (1995)’in araştırmasında, erkeklerin kadınlara göre, dinî inkar düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bayanların erkeklere oranla daha az namaz kıldıkları ve oruç tuttıkları, bir başka araştırmada görülmüştür. Özbaydar (1970), inanç bakımından kadın erkek farkının anlamlı olmadığını belirtirken, Fırat

⁴⁰ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.247-260.

⁴¹ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.76.

⁴² - M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, s.214.

⁴³ - V. Uysal, a.g.e., 1994, ss.204-205.

⁴⁴ - V. Uysal, a.g.e., 1996, s.122.

⁴⁵ - M. Kaya, a.g.e., s.116.

(1977), kızların erkeklere göre kararsız ve agnostik, erkeklerin kızlara göre rasyonel ve irrasyonel inançta daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Bağyiğit (1989) araştırmasında, Allah inancı konusunda kızlar ile erkekler (üniversite öğrencilerinin) arasında önemli farklılıklar bulmuştur. Buna göre; Kızlar irrasyonel, ilgisizlik ve inançsızlıkta daha yüksek orandadır ve erkekler kızlara göre daha yüksek oranda namaz kılmakta ve oruç tutmaktadır⁴⁶.

Görüldüğü gibi, bazı araştırmalarda cinsiyet açısından dinî tutumlarda istatistiki manada anlamlı veriler tespit edilmemiş iken, bir çok araştırmada da erkeklerin dinî tutumlarının kadınların dinî tutumlarından daha olumlu ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; erkek öğrencilerinin dinî tutum düzeyinin, kız öğrencilerin dinî tutum düzeyinden yüksek olduğu söylenebilir.

2 . Yaş Gruplarına Göre Dinî Tutumlar

Yapılan araştırmaların verilerine göre, yaş grupları açısından dinî tutumları tespit etmeye çalışalım.

Fırat (1976),312 üniversite öğrencisi üzerinde “Allah İnancı ve Din Duygusunu” araştırırken, 22-25 yaş grubunda, Allah’a inanç konusunda, diğer yaş gruplarına göre daha çok kararsızlık tespit etmiştir⁴⁷.

Yavuz (1981), 7-9 ve 10-12 yaş gruplarında “Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimini”, 588 ilkokul öğrencisi üzerinde incelerken, 7-9 yaş grubunda ibadet etme isteğinin yüksek olmasına rağmen, 10-12 yaş grubunun dinî inancının, dinî ilgilerinin, dinî duygularının 7-9 yaş grubuna göre daha yüksek ve şuurlu olduğunu tespit etmiştir⁴⁸.

Köktaş (1993), çeşitli sosyo-ekonomik seviyedeki 680 kişi üzerinde “Dinî Hayatı” incelerken, yaş ilerledikçe dinî tutum ve davranışlarda bir artış gözlemiş, ancak 61 ve sonrası yaş grubunda bir düşüş gözlemiştir. Dindarlığın en yoğun olarak yaşandığı yaş grubunun 51-60 yaş grubu olduğunu tespit etmiştir⁴⁹.

“Tablamacıoğlu (1962) araştırmasında, dinî uygulamalara (dinî bütün amiller) içtenlikle katılma oranını; 16-30 yaş grubunda %31.8 iken, 30-50 yaş grubunda

⁴⁶ - M. Kaya, a.g.e., s.116.

⁴⁷ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.78.

⁴⁸ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.247-260.

⁴⁹ - M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, s.214.

%48.5 ve 50 yaş ve üzerinde %69.5 olarak bulmuştur. Dinî hayatın uygulama boyutunda yaşa bağlı olarak sürekli bir artış gözlemiştir⁵⁰.

Yaparel (1987), dinî hayatın duygu ve dua boyutlarında yaşa bağlı olarak değişmelerin meydana geldiğini, buna karşılık dinî hayatın diğer boyutlarında yaş grupları arasında farklılıkların önemli olmadığını tespit etmiştir. Dua boyutunda en düşük puanı 23-28 yaş grubu alırken, en yüksek puanı 29-33 yaş grubu almıştır⁵¹.

Güngör; genç kız ve erkeklerin dinî değerleri arasında fark görülmediğini ifade ederken, orta yaşlı erkeklerin dinî değerlere karşı, orta yaşlı kadınlara göre daha olumlu bir tutuma sahip olduklarını ifade etmektedir⁵².

Yapılan araştırmalar topluca değerlendirildiğinde, dinî tutum ve davranışların yaş gruplarına göre durumu, duygusal gelişmeye paralellik arz etmektedir. Buna göre, 0-7 yaş gruplarında dinî tutumlar taklide bağlı olarak gelişme gösterirken, 7-14 yaş grubunda duygusal olarak gelişmekte, 14-18 yaş gruplarında ergenlik özelliklerine bağlı olarak tutarsızlık göstermekte, ilk yetişkinlik olarak adlandırılan 21-25 yaş grubunda tutarsızlık ve kararsızlık ile birlikte olumsuzluk göstermekte, artan yaş ile birlikte tekrar olumlu hale gelmektedir.

3 . Sosyo-ekonomik Duruma Göre Dinî Tutumlar

Yapılan araştırmaların verilerine göre, sosyo-ekonomik düzey açısından dinî tutumları tespit etmeye çalışalım.

Fırat (1977) araştırmasında, ailenin gelir düzeyi düştükçe öğrencilerin rasyonel inançlarında yükselme, gelir düzeyi yükseldikçe agnostik inanç ve inançsızlıkta yükselme tespit etmiştir⁵³.

Yavuz (1981), "Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimini", 588 ilkokul öğrencisi üzerinde incelerken, zengin aile çocuklarının değişik ilgi, istek, beklenti ve özlemleri nedeniyle dinî arayışlarında azalma, köylü ve yoksul çocuklarda egosantrik Allah tasavvurunun yüksek olduğunu tespit etmiştir⁵⁴.

⁵⁰ - M. Kaya, a.g.e., s.36.

⁵¹ - R. Yaparel, a.g.e., s.142.

⁵² - Erol Güngör, Değerler Psikolojisi, Amsterdam, Hollanda Türk Akademisyenler Vakfı Yay., 1993, ss.83-85.

⁵³ - E. Fırat, a.g.e., 1997, s.81.

⁵⁴ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.247-260.

Köktaş (1993), çeşitli sosyo-ekonomik seviyedeki 680 kişi üzerinde “Dinî Hayatı” incelerken, sosyo-ekonomik seviye yükseldikçe dindarlıkta belirgin bir azalma tespit etmiştir⁵⁵.

Kaya (1986) araştırmasında, ailelerin gelir düzeyleri ile dinî tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır⁵⁶.

Armaner (1980), düşük gelirli kişilerin Allah inancının, yüksek gelirli kişilerin Allah inancından daha kararlı olduğunu tespit etmiştir⁵⁷.

“Mutlu (1989)’nun araştırmasında, daha dindar olan kişilerin gelir düzeylerinin ortanın altında olduğu görülmüştür. Öztürk (1992), ailelerinin aylık geliri düşük olan lise öğrencilerinde Allah’a kesin olarak inananların oranını yüksek, ailenin geliri yüksek olan lise öğrencilerinde ise Allah’ın varlığı konusuna şüphe duyanların oranını yüksek bulmuştur. Kula (1993) ergenler üzerinde yaptığı araştırmasında, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olanların dindarlık düzeylerini düşük, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanların dindarlık düzeylerini yüksek bulmuştur. Aydın (1995), üst sosyo-ekonomik düzeydeki kişilerin dinî inkar düzeyinin, alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Acar ve arkadaşlarının (1996) yaptığı çalışmada ise, alt sosyo-ekonomik düzeye doğru gidildikçe dindarlık düzeyinde bir yükselme görüldüğü, din ile ilgisi olmayanların daha çok alt ve üst sosyo-ekonomik düzey grupları içerisinde bulundukları ileri sürülmüştür. Bağyiğit (1989), aileleri fakir olan üniversite öğrencilerinin Allah inancında, irrasyonel inanç ve inançsızlıkta, zengin aile öğrencilerinin ise kararsızlıkta daha yüksek oranda toplandığını ifade etmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeye doğru gidildikçe, üniversite öğrencilerinde günlük beş vakit namaz kılma ve oruç tutmada devamlılık oranının yükseldiği belirtilmektedir. Anar (1986), ailenin gelir düzeyi ile öğrencilerin dinî değer boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır⁵⁸.

Yapılan araştırmalar topluca değerlendirildiğinde, gelir düzeyi ile dinî tutum ve davranışlar arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe dindarlık seviyesi azalmaktadır.

⁵⁵ - M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, s.214.

⁵⁶ - M. Kaya, a.g.e., s.122.

⁵⁷ - N. Armaner, a.g.e., 1980, ss.136-137.

⁵⁸ - M. Kaya, a.g.e., ss.122-124.

4 . Mezun Olunan Liselere ve Alınan Eğitime Göre Dinî Tutum

Günümüzde, çeşitli meslek liselerinde, normal liselerde, Anadolu liselerinde, fen ve süper liselerde gençler eğitim ve öğretim almaktadırlar. Her lisede, lisenin türüne göre farklı müfredat programları uygulanmaktadır. Örneğin İmam Hatip liselerinde ağırlıklı olarak dinî dersler görülmektedir. Bu liselerde eğitim-öğretim alan öğrenciler, tefsir, hadis, fıkıh ve Kur'an gibi muhtevası dinî bilgilerden oluşan dersler konusunda eğitim ve öğretim almaktadırlar. Diğer liselerde ise öğrenciler, sadece, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde resmi din eğitimi ve öğretimi almaktadırlar. Ancak isteyen öğrenciler okullarında aldıkları din eğitim ve öğretimine, Kur'an Kursu gibi yerlerde özel din eğitimi alarak devam edebilirler. Şimdi lise türlerine ve bu liselerdeki eğitime göre dinî tutum ve davranışları tespit etmeye çalışalım.

Fırat (1977) araştırmasında, hem resmi, hem de özel din eğitimi alanlarda rasyonel inancın yüksek olduğunu, sadece özel din eğitimi alanlarda rasyonel ve irrasyonel inancın eşit olduğunu, resmi din eğitimi alanlarda ise rasyonel inançla birlikte inançsızlığın yüksek olduğunu, hiçbir din eğitimi almayanlarda kararsızlığın, agnostikliğın ve inançsızlığın yüksek olduğunu tespit etmiştir⁵⁹.

Köktaş (1993), çeşitli sosyo-ekonomik seviyedeki 680 kişi üzerinde "Dinî Hayatı" incelerken, eğitim seviyesi yükseldikçe dindarlıkta belirgin bir azalma tespit etmiştir⁶⁰.

Uysal (1994), 462 üniversite öğrencisi üzerinde "Psiko-Sosyal Açıdan Orucu" araştırırken, İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi mezunlarının daha çok oruç tuttuklarını tespit etmiştir⁶¹.

Kaya (1986) araştırmasında, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dinî tutum düzeyinin, diğer lise mezunu öğrencileri dinî tutum düzeylerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir⁶².

"Hökelekli (1986), lise ve İmam Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerini, dinî inançları benimseme bakımından karşılaştırmış ve İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin genel lise öğrencilerine göre daha yüksek oranda dinî inançları arzu ve istekle benimsediklerini gözlemiştir"⁶³.

⁵⁹ - E. Fırat, a.g.e., 1997, s.84.

⁶⁰ - M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, s.215.

⁶¹ - V. Uysal, a.g.e., 1994, s.80.

⁶² - M. Kaya, a.g.e., s.122.

⁶³ - M. Kaya, a.g.e., s.122.

Din eğitimi veren bir eğitim kurumu olan İmam Hatip Liseleri, öğrencilerin dinî tutumlarını olumlu yönde etkilemekte ve pekiştirmektedir. Çünkü, bu okullarda öğrencilere, din eğitimi vermede uzmanlaşmış öğretmenlerle, doğru ve gerçek bilgiler verilmektedir. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dinî tutum düzeylerinin, diğer lise mezunu öğrencilerin dinî tutum düzeylerinden yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü, İmam Hatip lisesi dışındaki diğer liselerde okuyan öğrenciler, İmam Hatip lisesi öğrencileri kadar yeterli din eğitimi almamaktadırlar. Diğer lise öğrencileri, ağırlıklı olarak din eğitimi dışındaki konularda eğitim ve öğretim almaktadırlar. Din eğitimi dışındaki konularda alınan eğitim ve öğretimin seviyesi yükseldikçe, dinî inanç zayıflamaktadır⁶⁴.

5 . Yetişilen Yere Göre Dinî Tutumlar

Günümüzdeki hızlı ilerlemeler, toplumdaki sosyal grupları ve sosyal yaşamı etkilemektedir. Gelişen teknoloji ve iletişim nedeniyle köylerde, kasabalarda ve şehirlerde önemli değişiklikler olmaktadır. Şehirlerdeki gelişmeler, insanların iradeleri dışında, dış güçlerin baskısı ile olmakta ve şehirlerde yaşayanlar bu değişimi benimsememektedir. Değişim sonucunda, şehir insanının davranışlarında istikrarsızlık ve düzensizlik görülmektedir Bu değişimler, yerleşim birimlerinin nüfus yoğunluklarına göre köylere kadar yayılmaktadır. Ancak nüfus yoğunluğu az olan köy ve kasabalardaki değişimler, dış güçlerin baskısı olmadan, kültürün zayıf yönlerini gidermek için yapılan iradi değişimlerdir⁶⁵. Bu nedenle, nüfusun az olduğu köy ve kasabalarda yaşayanlar, olumsuz değişimlerden daha az etkilenmekte ve din hala merkezi bir değer olarak gelenek ve göreneklerde yaşamaktadır. Bu nedenle köy ve kasabalarda yetişenlerin dinî tutumlarının yüksek olması beklenmektedir.

İnsanlık için en güzel ahlak modeli olan Hz. Muhammed'in yetiştirilmesi için Mekke dışına gönderilmesi, O'nun, Mekke'nin kötü ortamından uzak bir şekilde, çocukluk dönemini geçirmesini sağlamıştır⁶⁶.

"Dinî değerlerin ve inançların, kırsal kesimdeki insanların üzerindeki etkisi daha fazladır. Kırsal kesimde yaşayanların, sanayileşmiş kentlerde yaşayanlara göre,

⁶⁴ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.139. ; M.E. Köktaş, a.g.e., 1993, s.215.

⁶⁵ - Mümtaz Turhan, Kültür Değişimleri, İstanbul, M.Ü., İlahiyat Fak. Vakfı Yay., 1994, ss.188-190.

⁶⁶ - Ali Murat Daryal, İslamın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili, İstanbul, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993, ss.64-71.

gelenek ve göreneklere, dinî değerlere daha çok bağlı oldukları görüşü yaygındır”⁶⁷. Çünkü, buralarda minareler ve camile görülür, ezan sesleri işitilir⁶⁸.

Fırat (1989) araştırmasında, hayatının büyük bir kısmını köyde geçirenlerde, rasyonel inancın yüksek olduğunu, hayatının büyük bir kısmını şehirde geçirenlerde ise agnostik inancın ve inançsızlığın daha yüksek olduğunu tespit etmiştir⁶⁹.

Kaya (1996) ise, öğrencilerin dinî tutum düzeylerinde, hayatlarının en uzun dönemini yaşadıkları yerlere göre anlamlı bir farklılık görmemiştir⁷⁰.

“Mutlu (1989) araştırmasında, köy kökenli kişilerin, şehir kökenli kişilere göre daha fazla dindar olduklarını, Aydın (1995) ise, hayatının büyük çoğunluğunu büyük şehirlerde geçirenlerin dinî inkar düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir”⁷¹.

Armaner, köy ve kasabalarda, az eğitim görmüş olan 50 yaş ve üzerindeki dinî ibadetlerini, şehirlerde eğitim görmüş olanlara göre daha fazla yerine getirdiklerini ifade etmektedir⁷².

Bu araştırmalar ışığında, köy ve kasaba ortamlarında yetişenlerin dinî tutum ve davranışlarının, şehirlerde yetişenlere göre daha olumlu olacağı ifade edilebilir.

6 . Fakültelere Göre Dinî Tutumlar

Fakülteler, müfredatlarına uygun eğitim-öğretimi liselerde almış olan öğrencileri kabul etmektedirler. Ancak bazen tercihlerde değişimler olabilir. Yani her hangi bir meslek lisesinde mesleki eğitim-öğretim gören bir genç, öğretmenliği veya veterinerliği tercih edebilir ve eğer öğrenci, ÖSS sınavında gerekli başarıyı gösterirse tercih ettiği fakültede eğitim-öğretime devam edebilir.

Fakültelerdeki öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarının olumlu veya olumsuz olması, özellikle hazırlık ve birinci sınıflarda, öğrencilerin mezun oldukları liselerde almış oldukları eğitim-öğretime bağlı olacaktır. Daha sonraki yıllarda, fakülte ortamı ve diğer bazı sosyal gruplaşmalar, fakülte öğrencilerinin dinî tutum ve davranışlarını etkileyecektir. Şimdi yapılan araştırmalar neticesinde, fakültelere göre dinî tutum ve davranışları genellemeye çalışalım.

⁶⁷ - M. Kaya, a.g.e., s.121.

⁶⁸ - Yahya Kemal, Aziz İstanbul, İstanbul, M.E.Basımevi Devlet Kitapları, 1969, ss.127-130

⁶⁹ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.79.

⁷⁰ - M. Kaya, a.g.e., s.121.

⁷¹ - M. Kaya, a.g.e., s.123-124.

⁷² - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.138.

Fırat (1976),312 üniversite öğrencisi üzerinde “Allah İnancı ve Din Duygusunu” araştırırken, fen konularında öğrenim gören fakültelerin öğrencilerin rasyonel inanç oranının, diğer fakülte öğrencilerinin rasyonel inanç oranından yüksek olduğunu tespit etmiştir⁷³.

Uysal (1994), 462 üniversite öğrencisi üzerinde “Psiko-Sosyal Açıdan Orucu” araştırırken, İlahiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin daha fazla oranda oruç tuttuklarını tespit etmiştir⁷⁴.

Kaya (1996), 566 üniversite öğrencisi üzerinde “Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutumu” incelediği araştırmasında, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin daha olumlu olduğu tespit etmiştir. Fen-Edebiyat, Eğitim ve Sağlık Yüksek Okulu Öğrencilerinin dinî tutumları arasında önemli bir fark görmemiştir⁷⁵.

“İlahiyat fakültelerine gelen ve devam eden öğrenciler, dinî tutumları genellikle olumlu olan öğrencilerdir. Çünkü, öğrencilerin çoğunluğu, İmam Hatip Liselerinden mezun olarak gelen öğrencilerdir. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri, ferdî dinî sosyalleşme sürecine sağlamlık, yaygınlık ve süreklilik kazandırmaktadır. Bu eğitim kurumlarının, kişilerin dinî inançlarının, tutum ve davranışlarının belli yönlere kanalize edilmesinde önemli etkileri vardır”⁷⁶.

Sonuç olarak, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinî tutum düzeyi, diğer fakülte öğrencilerinin dinî tutum düzeyine göre daha yüksektir.

C . ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin dinî hayatı (inanç, tutum ve ibadetleri) ve din hakkındaki görüşlerini, empirik verilerle tespit etmek ve neticelerini din psikolojisi açısından değerlendirmektir. Öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarının psiko-sosyal araştırmalarla tespit edilmesi, öğrencilerin dinî duygu, düşünce ve davranışlarının bilinmesiyle mümkün olacaktır. Tutumlar, davranışların gerisindeki yönlendirici güçlerdir. Dinî tutumlar da, bireyin dinî yaşayışını yönlendirici bir unsur olarak, onun dinî davranış biçimini belirler.

⁷³ - E. Fırat, a.g.e., 1977, s.87.

⁷⁴ - V. Uysal, a.g.e., 1994, s.65.

⁷⁵ - M. Kaya, a.g.e., s.118-119.

⁷⁶ - M. Kaya, a.g.e., s.119-120.

Bu araştırmada, aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır.

- 1 – Cinsiyete göre, erkek ve kız öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 2 - Yaş gruplarına göre, 17-22 yaş grubu ile 23-35 yaş grubundaki öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 3 – Mezun olunan lise türlerine göre, öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 4 – Yetişme yerlerine göre, öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 5 – Ailenin gelir düzeyine göre, öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 6 – Alınan din eğitiminin niteliğine göre, öğrencilerin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?
- 7 – Fakültelere göre, öğrencilerinin dinî tutum ve davranışları arasında önemli bir fark var mıdır ?

D . ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, hipotezler aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

- 1 – Erkek öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, kız öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.
- 2 – 17-22 yaş grubundaki öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, 23-35 yaş grubundaki öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.
- 3 – İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, diğer liselerden mezun olan öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.
- 4 – Köy ve Kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, şehir ortamlarında yetişen öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.
- 5 – Alt sosyo-ekonomik gelir düzeyindeki öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, üst sosyo-ekonomik gelir düzeyindeki öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.

- 6 – Hem özel, hem de resmi kurumlarda din eğitimi alan öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyi, sadece resmi kurumlarda din eğitimi alan veya hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.
- 7 – İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeyi, diğer fakülte öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeyine göre daha olumlu ve yüksektir.

E . ARAŞTIRMANIN METODU

Ülkemizde, din psikolojisi bilim dalında yapılan empirik çalışmalarda, Glock'un geliştirmiş olduğu metodoloji kullanılmıştır. Bu metodolojiye göre, dinî yaşayışın temel boyutları beş kategoride ele alınmalıdır. Bunlar;⁷⁷

- a) Dinî İnanç Boyutu (Dinî inanç prensiplerine inanma),
- b) Dinî İbadet Boyutu (Dinî pratikleri yerine getirme),
- c) Dinî Tecrübe (Duygu) Boyutu (Dine ait psikolojik-subjektif hisler),
- d) Dinî Bilgi Boyutu (Dinî inanç esaslarını ve diğer yönlerini bilme),
- e) Dinî Etkileme (netice) Boyutu (Dinî inanç, dinî ibadet, dinî duygu ve dinî bilgi boyutlarının, insan ilişkilerini etkilemesi)'dir.

1 - Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmamızın evreni, bütün üniversite öğrencileridir. Örneklem grubu, Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde 1998-1999 öğretim yılında kayıtlı bulunan öğrencilerdir.

Süleyman Demirel Üniversitesi, 11 Temmuz 1992 tarihinde eğitim-öğretime başlamıştır. Bu gün, 12 Fakülte, 3 Enstitü, 2 Yüksekokul, 10 Meslek Yüksek Okulu ve 10 Araştırma Uygulama Merkezi ile yaklaşık 22 bin öğrenciye, 54 Profesör, 56 Doçent, 213 Yardımcı Doçent olmak üzere bini aşkın öğretim elemanı ile eğitim-öğretim hizmeti vermektedir⁷⁸.

Tablo 1'de (s.23), 1998-1999 öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı fakültelere kayıtlı I. ve II.Öğretime devam eden öğrencilerin sayıları birlikte verilmiştir.

⁷⁷ - H. Hökelekli, a.g.e, 1996, ss.74-75.

⁷⁸ - Bilgiler, S.D.Ü. Halkla İlişkiler Müdürlüğünden edinilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin; %37.66'sı kız, %62.34'ü erkektir. Bu öğrencilerin; %59.55'i dört yıllık fakültelere, %37.71'i iki yıllık yüksek okullarına ve %2.74'ü Enstitülere devam etmektedir. Ayrıca, öğrencilerin; %67.81'i I.Öğretim, %32.19'u II.Öğretim öğrencisidir.

Öğrencilerin; %37.9'u Isparta merkezindeki fakülte ve yüksek okullara, %62.1'i Isparta merkezi dışındaki (Burdur ve Isparta'nın çeşitli ilçeleri) fakülte ve yüksek okullara devam etmektedirler.

Tablo 1: 1998-1999 Öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı fakültelere kayıtlı öğrenci sayıları⁷⁹

FAKÜLTE ADI	ERKEK	%	KIZ	%	TOPLAM	%
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	1846	77.85	525	22.15	2371	100
Fen-Edebiyat Fakültesi	675	53.61	584	46.39	1259	100
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1138	68.97	512	31.03	1650	100
İlahiyat Fakültesi	606	69.02	272	30.98	878	100
Tıp Fakültesi	111	53.11	98	46.89	209	100
Teknik Eğitim Fakültesi	478	87.55	68	12.45	546	100
Güzel Sanatlar Fakültesi	224	34.78	492	65.22	644	100
Diş Hekimliği Fakültesi	66	53.66	57	46.34	123	100
Isparta Sağlık Yüksek Okulu	0	0.00	358	100.00	358	100
Isparta Meslek Yüksek Okulu	1917	60.55	1249	39.45	3166	100
Burdur Meslek Yüksek Okulu	1501	70.74	621	29.26	2122	100
Yalvaç Meslek Yüksek Okulu	680	56.15	531	43.85	1211	100
Sütçüler Meslek Yüksek Okulu	115	62.16	70	37.84	185	100
Keçiborlu Meslek Yüksek Okulu	159	64.90	86	35.10	245	100
Senirkent Meslek Yüksek Okulu	179	63.70	102	36.30	281	100
Eğirdir Meslek Yüksek Okulu	136	55.97	107	44.03	243	100
Uluborlu Meslek Yüksek Okulu	198	64.08	111	35.92	309	100
Ş.karaağaç Meslek Yüksek Okulu	52	55.91	41	44.09	93	100
Bucak H.T. Meslek Yüksek Okulu	179	56.47	138	43.53	317	100
Eğirdir Su Ürünleri Eğitim Fakültesi	191	72.08	74	27.92	265	100
Burdur Eğitim Fakültesi	1744	55.14	1420	44.86	3163	100
Ziraat Fakültesi	118	46.46	136	53.54	254	100
Orman Fakültesi	119	73.46	42	26.54	162	100
Fen Bilimleri Enstitüsü	207	66.56	104	33.44	311	100
Sosyal Bilimler Enstitüsü	226	82.78	47	17.22	273	100
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	4	44.44	5	55.56	9	100
TOPLAM	13508	62.34	8360	37.66	21668	%100

Örneklem grubu, Isparta merkezindeki fakültelere kayıtlı olan I. Öğretim öğrencilerinden seçilmiştir. Bu öğrencilerin sayıları tablo 2 (s.24)'de verilmiştir.

Tesadüfi (rastlantılı) örneklem usulü ile seçilecek olan örneklemden %95 güven düzeyinde (± 5 göz yumulabilir hata payı ile) bilgi elde etmek için, yapılan hesaplamada örneklem büyüklüğünün en az 386 öğrenciden oluşması gerektiği hesaplanmıştır⁸⁰.

Tablo 2: 1998-1999 Öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı Isparta merkezindeki fakültelere kayıtlı olan öğrenci sayıları

FAKÜLTE ADI	ERKEK	%	KIZ	%	TOPLAM	%
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	1202	75.41	392	24.59	1594	100
Fen-Edebiyat Fakültesi	639	57.10	480	42.90	1119	100
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	540	66.91	267	33.09	807	100
İlahiyat Fakültesi	283	63.82	160	36.18	443	100
Tıp Fakültesi	111	53.11	98	46.89	209	100
Teknik Eğitim Fakültesi	356	87.90	49	12.10	405	100
Güzel Sanatlar Fakültesi	139	32.63	287	67.37	426	100
Diş Hekimliği Fakültesi	66	53.66	57	46.34	123	100
Isparta Sağlık Yüksek Okulu	0	0.00	358	100.0	358	100
Isparta Meslek Yüksek Okulu	1252	58.64	883	41.36	2135	100
TOPLAM	4588	60.22	3031	39.78	7619	%100

Hesaplanan örneklem büyüklüğünün, öğrencilerin, cinsiyete göre fakültelere dağılımının, evrendeki oranlarla aynı olmasına dikkat edilerek, hangi fakülteden kaç erkek ve kız öğrenci ile anket yapılacağı hesaplanmıştır. Bu hesaplamaların sonuçları tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Anketin uygulanacağı örneklem grubundaki öğrencilerin fakültelere ve cinsiyete göre dağılımı

FAKÜLTE ADI	ERKEK	%	KIZ	%	TOPLAM	%
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	60	75.41	20	24.59	80	100
Fen-Edebiyat Fakültesi	32	57.10	24	42.90	56	100
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	28	66.91	13	33.09	41	100
İlahiyat Fakültesi	15	63.82	8	36.18	23	100
Tıp Fakültesi	6	53.11	5	46.89	11	100
Teknik Eğitim Fakültesi	18	87.90	3	12.10	21	100
Güzel Sanatlar Fakültesi	7	32.63	15	67.37	22	100
Diş Hekimliği Fakültesi	3	53.66	3	46.34	6	100
Isparta Sağlık Yüksek Okulu	0	0.00	18	100.0	18	100
Isparta Meslek Yüksek Okulu	63	58.64	45	41.36	108	100
TOPLAM	4588	60.22	3031	39.78	386	%100

⁷⁹ - Bilgiler, S.D.Ü. Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığından edinilmiştir.

⁸⁰ - Zeki Arslantürk, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları No 103, 1997, ss.127-131.

Hesaplamaya göre ayrıca, öğrencilerin; %5.9'u (23) İlahiyat Fakültesi, %10.6'sı (41) İktisat Fakültesi, %5.4'ü (21) Teknik Eğitim Fakültesi, %14.5'i (56) Fen-Edebiyat Fakültesi, %5.7'si (22) Güzel Sanatlar Fakültesi, %1.5'i (6) Diş Hekimliği Fakültesi, %20.7'si (80) Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, %27.9'u (108) Meslek Yüksek Okulu, %2.8'i (11) Tıp Fakültesi ve %4.6'sı (18) Sağlık Yüksek Okulu öğrencisi olmalıdır.

2 . Bilgi Toplama Aracı; Anket

Araştırmamızda önemli olan, öğrencilerin inandıkları ve benimsedikleri inanç esaslarından nasıl etkilendiklerini (Dinî tutum ve davranışlarını) tespit etmektir.

Öğrencilerin, dinî tutum ve davranışlarını ölçmek amacı ile ülkemizde daha önce uygulanan anketlerden de istifade edilerek, 35 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır (Bkz. Ek 1). Hazırlanan bu anket, 20 öğrenciye uygulanarak denenmiştir. Uygulama sonunda, anket ile ilgili son düzenlemeler yapılmış, pürüzler giderilmiş ve yanlış anlaşılan sorular değiştirilmiştir.

Anketin, 1., 2., 3., 5., 6. ve 7'inci soruları, öğrencilerin demoğrafik özelliklerini ölçmeyi amaçlayan olgu sorularıdır⁸¹.

Anket soruları, dinî tutum ile ilgili beş değişik bölümü ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu bölümlerle ilgili sorular görüş, kanaat ve davranış sorularıdır⁸². Anketin, 12., 15., 18. ve 20'inci soruları, öğrencilerin genel dinî tutumlarını, 8., 9., 10., 11., 13., 14., 16. ve 17'inci soruları, öğrencilerin Allah, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim, Ahiret, Melek, Kaza ve Kader ile ilgili dinî tutumlarının dinî inanç, duygu ve düşünce boyutunu, 22., 23., 24., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34. ve 35'inci soruları Namaz, Hac, zekat, Oruç, Kurban Kesme, Dua, İbadet Etme, Sadaka Verme ve Dinî Eserleri Okuma ile ilgili dinî tutumlarının dinî davranış boyutunu, 19., 21., 23., 25., 26. ve 27'nci soruları, din-eğitim, din-aile, din-sosyal ilişkiler, din-ekonomi ve din-siyaset ilişkisi ile ilgili dinî tutumlarını ölçmek amacıyla sorulmuştur.

Anket sorularının hepsine, sorunun ölçmeyi amaçladığı dinî tutum ile ilgili seçeneklerin yanında, öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilecekleri açık uçlu seçenekler de konmuştur.

Anketin sonuna, öğrencilerin anket ile ilgili düşüncelerini ifade etmeleri için gerekli olan bir soru ilave edilmiştir.

⁸¹ - Z. Arslantürk, a.g.e., s.112.

⁸² - Z. Arslantürk, a.g.e., ss.112-113.

3 . Bilgilerin Toplanması

Anket, 01-15 Aralık 1998 tarihleri arasında, Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerine uygulanarak bilgiler toplanmıştır.

Bilgilerin büyük bir kısmı, Kredi Yurtlar Kurumu kantininde ve öğrencilerin “Cam Cafe” ve “Taş Cafe” olarak adlandırdıkları kantinlerdeki öğrencilerden elde edilmiştir. Merkez kampüs dışında (Şehir içinde) bulunan fakültelerden toplanacak olan bilgiler de, ilgili fakültelerin kantinlerindeki öğrencilerden toplanmıştır.

Anketin uygulanması sırasında ciddi problemlerle karşılaşılmamıştır. Öğrenciler kantinde dinlenirken, gerekli tanıtım ve görüşme yapıldıktan sonra, öğrenciler istekli bir biçimde anket formunu doldurmuşlardır. Toplam 12 öğrenci anket formlarını doldurmayı reddetmiştir. Anket formlarını dolduran öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ile konuşma imkanı bulunmuştur. Öğrencilerin hemen hepsi dinî konulara ilgi duyduklarını, bazen bu konularda konuşma ihtiyacı hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler, genellikle, metafizik konularda sorular sormakta ve dinî davranışları yerine getirememekten dolayı hem şikayet etmektedirler, hem de pişmanlık duymaktadırlar. Anket formunu doldurmayı reddeden 12 öğrenci, anketin dindar öğrencileri tespit etmek amacı ile yapılmış olacağı düşüncesi ile anket formunu doldurmamışlardır. Çünkü, anketin uygulandığı tarihlerde üniversitelerde “Baş Örtüsü Problemi” olarak adlandırılan olaylar yaşanmaktaydı.

Toplam 425 öğrenci, anket formu doldurmayı kabul etmiştir. 8 öğrenci, anket formunu doldurmayı kabul etmekle beraber, doldurdukları anket formlarını teslim etmemişlerdir. Bilgilerin kodlanması sırasında, 13 adet anket formu değerlendirmeye alınmamıştır. Bu formların değerlendirilmeyiş nedeni, bazı sorulara cevap verilmemiş olması veya bir sayfadaki soruların hiç cevaplanmamış olmasıdır.

4 . Bilgilerin Analizi

Öğrenciler tarafından tam olarak doldurulmuş olan anket formları, kodlama kağıdına işlenmiştir. Kodlanan bilgiler, SPSS adı verilen bilgisayar programına, bilgisayar ortamında yüklenmiştir. SPSS programının analiz özelliği ile bilgiler yorumlanmıştır. Bilgilerin yorumlanmasında, frekans dağılımları, değişkenler arasında çapraz tablolama ve Khi Kare (X^2) istatistik tekniği⁸³ uygulanmıştır.

⁸³ - Z. Arslantürk, a.g.e., ss.142-146.

F . ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

- 1 - Öğrencilerin uyguladığımız anketteki soruları doğru olarak anlayıp cevaplandırırları,
- 2 - Seçilen örneklemin, evreni temsil ettiği,
- 3 – Üniversite öğrencilerinin dinî tutumlarının belirli bir seviyede kararlı olduğu,
- 4 – Üniversite öncesi ile üniversite öğrenimi sırasındaki dinî tutumun inanç boyutunda değişikliklerin olacağı,
- 5 – Öğrencilerin dinî tutumlarını, yetiştikleri ailedeki ve üniversite ortamındaki sosyal çevrenin daha yüksek oranda etkileyeceği varsayılmıştır

G . ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

- 1 - Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta merkezindeki) öğrencileri üzerinde yapıldığından, sonuçlar Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta merkezindeki) gençliği ile sınırlıdır.
- 2 - Araştırmanın verileri, 1998-1999 öğretim yılında, Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı (Isparta merkezindeki) fakültelerdeki öğrencilerden seçilen bir örneklem grubundan toplandığından, araştırma sonuçları bu fakültelerdeki öğrenci gruplarına genellenebilir.
- 3 - Araştırmanın verileri, 1998-1999 öğretim yılının 01.12.1998 ile 15.12.1998 tarihleri arasında toplandığından, araştırma verileri ve sonuçları bu zaman dilimi ile sınırlıdır.
- 4 - Araştırmanın verileri, daha önce uygulanan anket sorularından seçilerek yeniden düzenlenen bir anket ile toplanmıştır. Bu nedenle, elde edilen veriler anket soruları ve seçenekleri ile sınırlıdır.
- 5 - Sosyal araştırmalarda, araştırmanın merkezinde insan ögesinin bulunmasından kaynaklanan sınırlılıklar bu araştırma için de geçerlidir.
- 6 - Kullandığımız, istatistik yöntemin sınırlılıkları bu araştırma için de geçerlidir.

II. BÖLÜM

DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

İnsan hem içinde yaşadığı toplumdan etkilenir, hem de onu etkiler. Bu etkileşim insanın düşünce dünyasını oluşturur. Bu nedenle, kişi çoğu davranışlarını, özellikle diğer insanlarla ilişkilerini kendi düşünce yapısı doğrultusunda gerçekleştirir. “İnsanın kendi düşünce yapısı doğrultusunda, belirli kişilere, nesnelere ve ortamlara olumlu ya da olumsuz tepkide bulunma eğilimine tutum denir”⁸⁴. Bu tanım, tutum için yapılan tanımlardan bir tanesidir. Bu güne kadar, birçok sosyolog ve psikoloğun ilgisini çeken tutumlar, değişik şekillerde tanımlanarak incelenmiştir. Şimdi bu tanımlardan bazılarını ele alalım.

“Tutum, davranışlara yön veren, psikolojik bir objeye karşı lehte veya alehteki duygusal, kognitif ve davranışsal tepkilerin bütünüdür”⁸⁵.

“Tutumlar, görüş bildirilerek ifade edilen, durumlara, nesnelere, kişilere, gruplara, ...vb. karşı duyulan yakınlık veya uzaklıktır”⁸⁶.

“Tutum, motivasyon, heyecan ve idrak süreçleriyle öğrenme sürecinin, ferdin bir yönüne göre devamlı bir organizasyonudur”⁸⁷.

Bu tanımları incelediğimizde, tanımlardaki bazı ortak noktalar dikkat çekmektedir. Bu ortak noktaları şöyle sıralayabiliriz.

- a) Tutum psikolojik bir obje ile ilgilidir.
- b) Tutum, bir bireyin psikolojik bir obje ile ilgili düşünce eğilimidir.
- c) Tutum, bir bireyin psikolojik bir obje ile ilgili duygusal eğilimidir.
- d) Tutum, bir bireyin psikolojik bir obje ile ilgili davranış eğilimidir.
- e) Psikolojik obje ile ilgili oluşturulan tutum, birey için iyi veya kötü bir değer ifade eder.

⁸⁴ - Selman Erdem, Liseler İçin Psikoloji Ders Kitabı, İstanbul, Fil Yayınevi, 1998, s.187.

⁸⁵ - Sibel Ayşen Arkonaç, Sosyal Psikoloji, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998. ss.169-171.

⁸⁶ - Rita L. Atkinson ve diğ., Psikolojiye Giriş II, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1995, s.721.

⁸⁷ - David Krech, Richard S. Crutchfield, Sosyal Psikoloji, (Çev. Erol Güngör), İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980, s.180.

Bu ortak noktaları içeren, herkesin kabul edebileceği tutum tanımı şöyle ifade edebilir ; “Tutum, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir”⁸⁸.

Tanımlardan anlaşıldığı gibi, tutumlar doğrudan gözlenemezler. Ancak, insanın gözlenebilen davranışlarından dolayı olarak tespit edilebilirler. Çünkü, tutumlar, insanı davranışa hazırlayan eğilimlerdir⁸⁹. Ancak, tutumlar, davranışları belirlemede tek başlarına yeterli değildirler. Davranışları etkileyen başka faktörlerde (ahlak, din, ortam, kişisel beklentiler ve alışkanlıklar, ...vb) vardır⁹⁰.

Bireyin söz ve davranışlarıyla ortaya çıkan tutumlar, sosyalleşme sürecinin sonuçlarıdır. Bireyin farkında olduğu bir objeye karşı geliştirdiği tutumlar, kişinin tutum geliştirdiği objenin lehinde veya aleyhinde olmasına neden olurlar. Kişi için beklenen, arzulanan ya da arzulananmayan davranışları belirlerler. Bu nedenle, tutumlar, belirli bir davranış tarzı ortaya koyan, nispeten devamlı ve kalıcı öğrenilmiş bir iç özelliktir⁹¹.

Tarihin bütün devirlerinde, insanlar huzur ve güven bulmak için bir dine inanmışlardır. Ancak, her toplumun dinî inancı, kültürüne bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir. Bu çeşitliliğe rağmen bütün inanışların ortak noktası, insan ruhunun derinliklerindeki, kendisinin ve evrenin yaratıcısını bilmek için araştırma motividir⁹². Bu motiv, insanın fıtratında var olan psikolojik bir motividir. Bu motivin adı dindarlık motividir⁹³. Kur'an-ı Kerim’de “O halde sen, yüzünü ve özünü, halis muvahhid olarak dine yönelt. Yani Allah’ın insanları yaratmasında esas aldığı o fıtrata uygun hareket et. Allah’ın bu hilkatini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat, insanların ekserisi bunu bilmezler, anlamazlar”⁹⁴.

Bu ayette insanın, Allah’ın dinîne uygun bir fıtratta yaratıldığı ifade edilmiştir. İnsan, doğduğu zaman inanmak için bazı kâbiliyetlere sahip olarak doğmaktadır. Ancak, bu kâbiliyetin gelişmesi veya gelişmemesi insanın yaşadığı çevre şartlarınca belirlenmektedir. Hz. Muhammed, “Her çocuk fıtrat üzere doğar. Çocuğu, ebeveyni Hristiyan, Yahudi, Mecusi ..vs. yapar”⁹⁵, demiştir.

Bu ayet ve hadiste, insanda Allah’ı bilmek adına doğal bir istidadın olduğu belirtilmektedir. “Hem bir dine bağlanma, hem de o dinin tabii bir sonucu olarak

⁸⁸ - Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, İstanbul, Evrim Basım Yayın Dağıtım, 1996, s.84.

⁸⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.84-86.

⁹⁰ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.99.; R.L. Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.721-726.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.188-190.

⁹¹ - Muzaffer Şerif ve Carolyn W. Şerif, Sosyal Psikolojiye Giriş II, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1996, ss.489-495.

⁹² - H. Hökelekli, a.g.e., s. 113.

⁹³ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 124 ; Osman Necati, Kur'an ve Psikoloji, Ankara, Fecr Yayınevi, 1998, s.39.

⁹⁴ - Kur'an-ı Kerim, Rum Suresi, Ayet 30.

⁹⁵ - İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i Sitte), İstanbul, Akçağ Yayınevi, 1993, Cilt 7, s.34.

ibadet etme duygusu, insanın fitratında mevcut vazgeçilmez bir haslettir⁹⁶. Bu nedenle, insan her devirde din ile ilgilenmiştir.

“İnsanın din ile ilgilenmesi neticesinde, din ve dine ait ögelere karşı tutum geliştirmesi kaçınılmazdır. İşte, İnsanın, din ve din ögelerine karşı geliştirdiği olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış eğilimlerine dinî tutum denir⁹⁷. “İnsanın, din ile ilgili bilgileri, duyguları, düşünceleri ve davranışları, onun dinî hayatının boyutlarını ifade eder⁹⁸.

Tutum, belirli bir davranış eğilimi olduğuna göre, insanın dinî tutumu, onun dinî duygularını, dinî düşüncelerini ve dinî davranışlarını etkileyecek ve dinî hayatına yön verecektir.

İnsanın, din lehinde veya aleyhindeki davranışlarından, onun dinî tutumları tespit edilebilir. Eğer kişi, dinî ibadetlerini yapmaktan mutluluk duyuyor, dinî emir ve yasaklara uyuyorsa, bu kişinin dine karşı olumlu bir tutuma sahip olduğu söylenebilir. Eğer kişi, dinî emir ve yasakları yerine getirmekten kaçınıyor, din aleyhtarı davranışlar sergiliyorsa, bu kişinin de dine karşı olumsuz bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

A . DİNİ TUTUMUN ÖGELERİ

Tutum, duygu, düşünce ve davranış üçlüsünün uyum içinde yapılmasıdır. Çünkü tutum, insanı duygu, düşünce ve davranışlarını birbirleriyle uyumlu kılarak etkiler. Yani, tutum düşünce-duygu-davranış eğilimi bütünleşmesidir⁹⁹. Bu nedenle, tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi vardır¹⁰⁰.

İnsanın din ve dinî ögeler ile ilgili duyguları, düşünceleri ve davranışları bir bütün halinde onun dinî tutumunu oluşturduğuna¹⁰¹ göre, dinî tutumun da bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi vardır.

⁹⁶ - Osman Cilacı, Dinler ve İnsanlar, Konya, Damla Matbaacılık, 1990, s.194.

⁹⁷ - M. Kaya, a.g.e., s.35.

⁹⁸ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 158.

⁹⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.85-86.

¹⁰⁰ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.99.; R.L. Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.721-726.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.188-190.; M.Şerif ve C.W. Şerif, a.g.e., s.495.; S. Erdem, a.g.e., s.188.

¹⁰¹ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.13.

1. Dinî Tutumun Bilişsel Ögesi ; Tutumun bilişsel ögesi, tutum objesi ile ilgili bilgilerden ve inançlardan oluşur¹⁰². Dinî tutumun bilişsel ögesi de, insanın dinî tutumunun içine yerleşmiş, dinî inanç, dinî düşünce ve dinî bilgilerinden oluşur¹⁰³.

İnsan, çeşitli yollardan edindiği dinî bilgiler ile dinî tutumunu oluşturur. Dinî tutumun olumlu ya da olumsuz yönde olmasını belirleyen en önemli faktör, kişinin edindiği bilginin mahiyetidir. Din konusundaki bilgilerin gerçeklere uygunluğu, edinilecek olan tutumun gerçekçi ve önyargıdan uzak olmasını sağlayacaktır¹⁰⁴.

2 . Dinî Tutumun Duygusal Ögesi ; Tutumun duygusal ögesi, tutum objesi ile ilgili duygulardır¹⁰⁵. Dinî tutumun duygusal ögesi ise, kişinin din ile ilgili heyecanları, dinî konulara ilgi duyma veya duymamasıdır. Başkalarının esirgeme, sevgi ve şefkatine muhtaç olma, kişide dinî duygulanmaya yol açar¹⁰⁶. Dinî tutumun duygusal ögesi, kişinin iç dünyasında din hakkında uyanan izlenimlerdir. Buna dinî duygu da denir. “Dinî duygu, ilahi bir kuvvetin varlığından ve ilahi bir dünya nizamından kaynaklanan düşünce ve tasavvurların yerine göre isteme ve sakınma biçiminde gelişen duygudur”¹⁰⁷. Dinî duygu, dinî tecrübe ya da yaşantı esnasında hissedilen duyguları ifade eden genel bir kavram olmakla birlikte, insan ruhunda kendinî ilk olarak belli eden duygulardandır. İnsanın dinî konular karşısında beliren duygularının ortak adıdır.

Dinî tutumun duygusal ögesi, bilişsel ögeye göre daha sürekli ve sürekli. Çünkü, kişinin dinî duyguları kolay değişmemekle beraber, edinilen yeni bilgilerle dinî bilgileri her an değişebilmektedir. Tutumun değişmesi bölümünde göreceğimiz gibi, duygusal ögesi kuvvetli olan bir dinî tutumun değişmesi de güçtür.

Din taklit olarak yaşandıkça, etkinliği azalır. Bu nedenle dinî tutumların duygusal ögesinin geliştirilmesi gerekir¹⁰⁸. Çünkü, dinî duygu, inançlarla kaynaşmış derin bir duygudur¹⁰⁹.

3 . Dinî Tutumun Davranışsal Ögesi ; Tutumun davranışsal ögesi, tutum objesine karşı hazır olan davranış ve hareket tarzıdır¹¹⁰.

¹⁰² - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.86.; R.L. Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.722.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.172.

¹⁰³ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.22.

¹⁰⁴ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.86.; R.L. Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.722.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.172.

¹⁰⁵ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.86.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.172.

¹⁰⁶ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.82.

¹⁰⁷ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.34-36 ; O. Pazarlı, a.g.e., ss. 94-98. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.27.

¹⁰⁸ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.78.

¹⁰⁹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.114.

¹¹⁰ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.85.; R.L. Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.722.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.173.

Dinî ibadetler ve pratikler, dinî faaliyetler ve dinî işler, dinî tutumun davranışsal ögesini oluşturur. İnsanın camiye gitmesi, Kur'an-ı Kerim'i ve diğer dinî eserleri okuması, namaz kılması, dua etmesi, dinî sohbet ve vaazlara katılması, oruç tutması, hacca gitmesi, ..vb. kişinin dinî tutumunun davranışsal ögesini oluştururlar¹¹¹.

Dinî davranışlar, kişinin dinî duygu ve düşüncesinin davranış halindeki göstergesidir¹¹². Dinî davranışlardaki bütünlük, dinî inancın gücüne ve sıhhatine bağlıdır¹¹³. Dinî davranışlardaki gaye, sevap kazanma veya cezadan kurtulma, Allah'a ibadet etme şerefine nail olma ve yaratıcımız olan Allah'a ibadet etmedir¹¹⁴. Dinî davranışın düşünce boyutu, niyet ve ihlastır. İnsanı dinî davranışa güdüleyen duygular, çaresizlik¹¹⁵, huşu, hürmet, tazim, tevazu, şükür, korku, ümit, sevgi, teslimiyet ve boyun eğme gibi duygulardır¹¹⁶.

Din, insanların özel yaşantılarını, kişisel davranışlarını etkilediği gibi kişiye, toplum içindeki davranışlarında da yol göstermektedir. Bu nedenle, din insanın dinî davranışlarını da etkileyecek ve yönlendirecektir¹¹⁷.

4. Dinî Tutumun Öğeleri Arasında Tutarlılık ; Yapılan araştırmalar, tutum ile davranışlar arasında genellikle tutarlılık olduğunu göstermiştir¹¹⁸. Tutumun insanı davranışa hazırlayıcı eğilim olduğu, fakat tek başına davranışı belirlemede yeterli olmadığı ifade edilmiştir¹¹⁹. Ancak, tutumun öğeleri güçlü ise, başka faktörlere, özellikle ortam engeline takılmadan, tutum davranışa dönüşebilir. Güçlü tutumların, davranışsal ögesi tahmin edilebilir. Çünkü, güçlü tutumun bilişsel ve duygusal öğeleri arasında bir tutarlılık vardır¹²⁰. Bilişsel ve duygusal öğeleri arasında tutarlılık olan tutumlara güçlü tutumlar denir¹²¹. Öğeleri zayıf veya orta olan tutumun, davranışa dönüşmesi diğer faktörlere (ortam, beklentiler, ilgi ve ihtiyaçlar, ...vb) de bağlıdır¹²².

Eğer, kişinin dinî tutumu güçlü ise, dinî tutumun öğeleri de güçlü olacaktır. Güçlü bir dinî tutum, insanın dinî davranışın yönünü ve eğilimini belirler ve o insanı

¹¹¹ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 211.

¹¹² - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.11.

¹¹³ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 235 ; H. Şentürk, a.g.e., 1995, ss. 27-30.

¹¹⁴ - H. Şentürk, a.g.e., 1991, s. 35.

¹¹⁵ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 53.

¹¹⁶ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 89 ; H. Certel, a.g.e., 1993, ss.173-174.

¹¹⁷ - Ali yatı, Sosyolojik Açıdan İbadetlerin Toplumdaki Yeri , İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s.17.

¹¹⁸ - S.Erdem, a.g.e., s.189.

¹¹⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.99.; R.L Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.721-726.; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.188-190.

¹²⁰ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.22.

¹²¹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.91-92.

¹²² - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.97-98.

davranışa yöneltir. Eğer, insanın dinî tutumu zayıf veya orta ise, ögeleri de zayıf ve orta olacaktır. Ögeleri zayıf veya orta olan dinî tutumların davranışa dönüşmesi, ortama, kişinin beklentilerine, ilgilerine, ihtiyaçlarına ve diğer tutumlarına bağlıdır.

Bir kişinin dinî inanç, tutum ve davranışları arasında bir ilişki ve etkileşim vardır. Bu ilişki ve etkileşimin olumlu olması, dinî tutum ile dinî davranış arasındaki tutarlılığı gösterir¹²³. Dinî davranışlar, kişinin dinî tutumunu olumlu yönde etkileyerek, onun dine olan ilgisini arttırırlar¹²⁴. Örneğin; dinî davranış için gerekli olan bilgi düzeyi arttıkça dindarlık algısı da artmaktadır¹²⁵. Bunun tersi olarak, dinî davranışlar azaldıkça dinî tutum olumsuz yönde etkilenmektedir. Örneğin; namaz kılma davranışı azaldıkça, dine karşı olumlu tutumlarda da azalma olacaktır¹²⁶.

“İbadet hayatı, dinî yaşayışın özü ve esası olan imandan doğduğu gibi, imanın varlığını sürdürmesi ve güçlenmesi ya da beslenmesi de ibadetlerle mümkündür”¹²⁷. İnsanlar, dinî davranışlarını gerçekleştirmek, dinî bilgilerini arttırmak ve dinî duygularını güçlendirmek için tarikatlara girmekte, dinî tutumun ögeleri arasında tutarlılık aramaktadırlar¹²⁸.

Dinî tutumların, duygusal ögesinin dinî davranışa dönüşmesi, kişinin irade gücüne bağlıdır. Gerçekte dindarlık, iradenin egemen olduğu olgun bir kişiliktir¹²⁹. Dindar kişilerin dinî yaşamlarında, sonsuzluğa bağlı duygu, düşünce ve davranışların bütünleşmesi vardır¹³⁰. Dinî duygu, dinî davranışları ayarlayan bir güç olarak dinî davranışları şekillendirir¹³¹.

Dinî istîdat, duyu, estetik ve ahlak istîdatlarının toplamından oluşan bir dinamik yapıdır. Aynı zamanda, tek başına bütünlük teşkil edecek kadar yeterlidir. Dindar bir kişide ise dinî, sosyal, ahlakî ve estetik yetenekler birlikte hareket ederler¹³².

¹²³ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.25.

¹²⁴ - V. Uysal, a.g.e., 1996, s.125..

¹²⁵ - V. Uysal, a.g.e., 1996, s.78. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.25.

¹²⁶ - V. Uysal, a.g.e., 1996, s.64.

¹²⁷ - H. Certel, a.g.e., 1993, s.31.

¹²⁸ - H. Certel, a.g.e., 1998, s.67.

¹²⁹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.126 ; H. Hökelekli, a.g.e., s. 83.

¹³⁰ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.9.

¹³¹ - Y. Konuk, a.g.e., s.10.

¹³² - Paul E. Johnson, “Dinî Tecrübe”, (Çev., Recep Yaparel), Dokuz Eylül Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1986, Sayı 3, S.199 ; H. Hökelekli, a.g.e., s. 201.

B . DİNÎ TUTUMLARIN OLUŞMASI VE GELİŞİMİ

İnsanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar. Tutumlar sonradan öğrenilirler. Bu nedenle, zaman içinde yeni öğrenmelerle tutumlar gelişme gösterirler¹³³.

İnsan, sosyal bir varlık olarak toplu halde yaşamaktadır. Toplu halde yaşayışın düzenli ve huzur içinde yürütmesi için ortak davranış biçimleri, ahlak ve din gibi değer sistemleri oluşturulmuştur. Bu sistemler, toplum üyelerine, bireylere, kendilerini kabul ettirirler. İnsan bir yandan fizyolojik olarak gelişirken, bir yandan da toplumun değer sistemlerini öğrenerek, toplumun bir üyesi olur. Buna sosyalleşme denir¹³⁴.

Sosyalleşme sürecinde, insan diğer insanlarla olan ilişkileri sonucunda tutumlarını oluşturur. Fizyolojik gelişmeye paralel olarak, iki yaşından itibaren insan, büyükleri ile kurduğu ilişkilerden etkilenmeye başlar¹³⁵. Üç yaşından itibaren insanın, tutumlarının öğeleri oluşmaya başlar¹³⁶. Bu yaşlarda öğrenilen tutumlar, önemli olaylar olmadığı sürece kolay değişmezler. Çünkü, insanlar, içinde yaşadıkları toplumun kültürü ve şahsiyet özelliklerinin etkisi altında, ihtiyaçları, istekleri, beklentileri doğrultusunda tutum edinirler. Kazanılan ilk tutumlar, daha sonra öğrenilecek olan bilgilerin, tutumlara uyup uymamalarına bakılarak, alınır ve yeni tutum eski tutumların doğrultusunda kazanılır. Ayrıca, insanlar tutumlarına uymayan ortamlardan ve olaylardan kaçma eğilimindedirler¹³⁷. Çünkü, ilk tutumlar insanların, olayları ve yeni durumları algılamalarını etkilerler¹³⁸. Kolay değişmeyen bu tür tutumlara, kalıplaşmış tutumlar denir. Bu tutumların duygusal öğeleri çok güçlüdür ve insanı hayatı boyunca yönlendirirler¹³⁹. Bu nedenle, erken yaşlarda kazanılacak dinî tutumların olumlu ya da olumsuz olması çok önemlidir.

İnsanlar dinî duygularını, dinî düşüncelerini ve dinî davranışlarını günlük hayattaki gözlemlerinin etkisi ile oluştururlar¹⁴⁰. Günlük hayattaki gözlemlerde, insanı uyaran ve güdüleyen (iç ve dış) faktörler vardır. Dinî tutum ve davranışların oluşması ve gelişmesinde, dış faktörlerin (sosyal çevre, ortam, ...vb.) insanın içinden gelen uyarıları belli bir yönde (dinî emir ve yasaklar doğrultusunda) yönlendirmesi

¹³³ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.100.

¹³⁴ - Özcan Köknel, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, İstanbul, Altın kitaplar Yayınevi, 1995, ss.68-69.

¹³⁵ - Ö. Köknel, a.g.e., s.72.

¹³⁶ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.100.

¹³⁷ - D. Krech ve R.S. Crutchfield, a.g.e., ss.221-222.

¹³⁸ - Feriha Baymur, Genel Psikoloji, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1990, s.132.

¹³⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.100. ; K. Yavuz, a.g.m., 1987, s.138.

¹⁴⁰ - Mehmet Tütüncü, Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi, Dokuz Eylül Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1987, Sayı 4, s.281.

önemlidir¹⁴¹. Ayrıca, dinî tutum ve davranışların oluşmasında ve gelişmesinde, içinde bulunulan zaman ve mekan önemlidir¹⁴².

İnsanlar, belirli istîdat ve kâbiliyetlerle dünyaya gelmektedirler. Bu istîdat ve kâbiliyetler insanı, bedeni ve ruhi yapısı içinde yönlendirmektedirler. İnsanın şahsiyet ve karakterinin oluşmasında, doğuştan getirilen istîdat ve kâbiliyetlerin yanında, çevreden gelen dış faktörlerin etkisi de büyüktür¹⁴³. Dinî tutum ve davranışların oluşmasında ve gelişmesinde, kişisel özellikler (duygusal, zihinsel ve ruhi gelişim, ...vb.) ile çevre faktörlerinin etkileşimi önemlidir¹⁴⁴. "Aynı çevrede yaşayan insanlar, çevreden farklı şekilde etkilenecek farklı dinî tutumlar geliştirirler. Bunun nedeni, farklı kişilik özellikleridir. Bir kişinin temel kişilik özellikleri, onun nasıl bir tutum geliştireceğini belirleyebilir.

İnsanlar devamlı olarak başkaları ile ilişki halindedirler. Bu ilişkilerin niteliği, insanların dinî tutumlarını etkileyebilir. Başkalarının kişilik özellikleri de, bireyin dinî tutum ve davranışlarını etkileyebilir. İnsan, sevdiği ve saygı duyduğu kişilerin tutumlarına karşı olumlu tutumlar, sevmediği veya nefret ettiği kişilerin tutumlarına karşı da olumsuz tutumlar geliştirebilir¹⁴⁵. Hz. Hatice, kendisine İslam dinî ilk defa tebliğ edildiğinde inanmıştır. Bunun nedeni, Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin daha önceden iman konularını aralarında konuşup tartışmaları ve Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve saygıdır. Ayrıca, Hz. Hatice'nin ruhen ve zihnen inanmaya hazır olmasıdır¹⁴⁶.

İnsan, doğuştan bazı kâbiliyetlerle dünyaya gelir. Dinî kâbiliyette, doğuştan gelen fıtrî bir özelliktir¹⁴⁷. Bu fıtrî özelliğin uyandırılması gerekir. Bu fıtrî özelliğin uyandırılması sevgi, bağlanma ve güvenme gibi psikolojik özelliklerle gerçekleşir, zihinsel öğelerle kuvvetlendirilir ve çevresel öğelerle gerçek halini alır¹⁴⁸. Örneğin, çocukların dinî tutum ve davranışlarının oluşmasında ve gelişmesinde dinî hikayeler çok önemlidir. Çocuklar dinî hikayeleri çok sevmekte ve kolay anlamaktadırlar¹⁴⁹.

¹⁴¹ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.248 ; H. Hökelekli, a.g.e., s. 187.

¹⁴² - H. Certel, a.g.e., 1993, s.168.

¹⁴³ - Kerim Yavuz, Dinî İncanın Gelişmesinde Nativim ve Tecrübecilik Problemi, Atatürk Üniversite, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1986, Sayı 7, s.129.

¹⁴⁴ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 252.

¹⁴⁵ - M. Kaya, a.g.e., s.52.

¹⁴⁶ - A. M. Daryal, a.g.e., ss.95-97.

¹⁴⁷ - Abdurrahman Kasapoğlu, Kur'an'da İman Psikolojisi, İstanbul, Yalnızkurt Yayınları, 1997, ss.16-24.

¹⁴⁸ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 253 ; Y. Konuk, a.g.e., s.1.

¹⁴⁹ - Y. Konuk, a.g.e., s.17.

Ancak, çocukların dinî hikayeleri tam olarak anlamaları, onların zihinsel ve ruhsal gelişimlerine bağlıdır¹⁵⁰.

Bireyin dinî inanç ve tutumlarının gelişimi ve oluşumunda etkili olan çevre faktörleri olarak; ailede anne-baba ve ailenin diğer üyeleri, yakınları, arkadaş grupları, komşuları, eğitim kurumları olarak okul ve okulda öğretmenler, dinî kurumlar olarak cami ve Kur'an kursları ile buralardaki din görevlileri, kitle iletişim araçları olarak radyo, televizyon ve bunlardaki programlar, okunan kitap, gazete ve dergi gibi basılı yayınlar ve tabiat olayları sayılabilir¹⁵¹. Ayrıca, insandaki ferdî ve ruhi hazırlık, merak ve duygusal arayış¹⁵², doğuştan getirilen istîdat ve kâbiliyetler¹⁵³ (zeka, ..vb.), içinde bulunulan zaman ve mekan¹⁵⁴, insanın istîdat ve kâbiliyetleri ile çevresindeki olayları algılayışı¹⁵⁵ önemli rol oynamaktadır.

Şimdi, insanın dinî tutum ve davranışlarının oluşmasında etkili olan faktörleri birer birer inceleyelim.

a . İnsanın Kişilik özellikleri ;

Dinî tutum ve davranışların oluşmasında etkili olan kişilik özellikleri şunlardır:

1 . İnsanın Organik Gelişimi ; İnsanın organik gelişmesi, onun zihinsel ve duygusal gelişimini etkiler. Bu nedenle, insanın organik gelişimi, onun dinî duygu, dinî düşünce ve dinî davranışını da etkileyecektir. Organik gelişimin bazı dönemleri vardır¹⁵⁶. Bunlar;

- a) Bebeklik; 0-2 yaşları arasındır.
- b) Çocukluk; Kızlarda 2-11 yaşları arası, erkeklerde ise 2-13 yaşları arasındır.
- c) Ergenlik; Kızlarda 11-21 yaşları arası, erkeklerde ise 13-21 yaşları arasındır.
- d) Yetişkinlik; 21-35 yaşları arasındır.
- e) Orta yaş; 35-60 yaşları arasındır.
- f) Yaşlılık; 60 yaş ve üzeridir.

¹⁵⁰ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.53. ; Y. Konuk, a.g.e., s.18.

¹⁵¹ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.139.; H. Şentürk, a.g.e., 1997, ss.69-87.

¹⁵² - K. Yavuz, a.g.e., 1987, ss.62-63.

¹⁵³ - K. Yavuz, a.g.m., 1986, s.129. ; Y. Konuk, a.g.e., s.17.

¹⁵⁴ - H. Certel, a.g.e., 1993, s.168.

¹⁵⁵ - M. Tütüncü, a.g.e., 1987, s.281. ; D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., s.219 ; H. Şentürk, a.g.e., 1997, ss.190-191

¹⁵⁶ - R.U. Şemin, a.g.e., ss.21-22.

Yukarıda belirtilen her gelişim döneminin kendine has özellikleri vardır. Dinî tutum ve davranışların oluşması ve gelişmesi, organik gelişimin dönemlerindeki, duygusal ve zihinsel gelişmeye bağlıdır¹⁵⁷.

2 . İnsanın Duygusal Gelişimi ; Bebeklik döneminde, çocuklar, çevrelerindeki heyecanları, duyguları ve davranışları, bilinçsizce taklit etmeye çalışırlar¹⁵⁸.

Çocukluk döneminde, çocuklar 3 yaşından itibaren dinî nitelikteki söz ve davranışlarla duygusal olarak ilgilenmeye başlarlar. Çünkü karşılarındaki insanla iletişim kurmaya başlamışlardır¹⁵⁹. Çocukların akıl ve beden gelişimleri her geçen gün artmaktadır. Buna paralel olarak, çocuklarda öğrenme merakı başlar ve çocuklar her konuda soru sorarlar. Büyüklerini eleştirmeden taklit ederler. Kendilerine verilen her türlü bilgiyi, eleştirmeden kabul ederler. Çünkü hala duygusal ve hayalcidirler¹⁶⁰. Allah'ı, büyük bir insana benzetirler (Antropomorfizm). 7-8 yaşlarında, çocukların din anlayışı gelişmeye, dinî duygu ve tavırları netleşmeye başlamıştır¹⁶¹. Çocukluk döneminin sonları olan, 10-12 yaşları, dinî tutum ve davranışların belirginleştiği yaşlardır. Çünkü bu yaşlar gelişimin en istikrarlı dönemidir. Çocukluk çağının başlarındaki bilinçsiz taklitçilik yerini, şuura bırakır¹⁶².

Çocukluk dönemi, buluş çağına kadar süren duygusal bir dinî hazırlık dönemidir¹⁶³.

Ergenlik dönemi, dinî tutum ve davranışların oluşması ve gelişmesinde en kritik dönemdir¹⁶⁴. Bu dönemde, çocuklar ailedeki büyüklerin güçlerinin sınırlı olduğunu anlarlar. Gençlik dönemi olarak adlandırılan ergenliğin ilk başlarında, insanın davranışlarında dengesizlikler görülür. Çünkü, ergendeki duygu ve heyecan gelişimi, fiziksel gelişme ile birlikte oldukça artmıştır. Bu çağda genç, çocukluk dönemine ait dinî tutum ve davranışlarını, yeni edindiği bilgilerle ve arkadaş grupları ile tartışarak gözden geçirir¹⁶⁵. Tartışmaların en yoğun olduğu yaş on yedi-on sekiz yaşlarıdır. Bu yaşlarda, ergenin inancı duygu ve düşünceleri üzerine kurulmuştur ve

¹⁵⁷ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.30.

¹⁵⁸ - N. Armaner, a.g.e., 1980, ss.82-83 ; M. Tütüncü, a.g.m., s.265 ; Beyza Bilgin ve Mualla Selçuk, Din Öğretimi, Ankara, Akid Yay., ss.66-68.

¹⁵⁹ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 255.

¹⁶⁰ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 254.

¹⁶¹ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 197.

¹⁶² - N. Armaner, a.g.e., 1980, ss.83-89 ; K. Yavuz, a.g.e., 1993, ss.27-46 ; M. Tütüncü, a.g.m., s.265-268 ; B.Bilgin ve M. Selçuk, a.g.e., ss.60-71 ; K. Yavuz, a.g.m., 1987, ss.123-135 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.267.

¹⁶³ - H. Certel, a.g.e., 1993, s.175.

¹⁶⁴ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 181.

¹⁶⁵ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 266.

heyecanı kontrol edemez. Bu nedenle, duyguları arasında ani geçişler olmaktadır. Daha önce edindiği antropomorfik inancı terk etmiş, dinî duygusu, toplumun şekillendireceği dinî davranışa dönüşmeye başlamıştır. Ergenlik döneminde, insanlar zamanlarının çoğunu arkadaş grupları ile geçirirler. Bu nedenle ailelerinden çok arkadaş gruplarından etkilenirler. Ailenin otoritesi gibi her türlü otoriteye karşı çıkarlar. On yedi-on sekiz yaşları ile yirmi bir yaşlarında, davranışlardaki tutarsızlık yerini tutarlılığa ve dengeye bırakır. Ergenin duyguları sakinleşmeye başlamıştır. Otoriteye olan karşı çıkışı azalmıştır. Kişiliği oluşmaya başlamış ve ergen sosyalleşmiştir. Dinî yönden eksikliklerini gidermiş ve daha iyi bir insan olmaya yönelmiştir¹⁶⁶. Yani 18-21 yaşları arasında, dinî inanç netleşmiştir¹⁶⁷. Yapılan araştırmalarda, bu yaşlardaki üniversite öğrencilerinin dinî tutumlarının netleştiğini göstermiştir¹⁶⁸.

Yetişkinlik dönemi, insanın en az dindar olduğu dönemdir. Çünkü, bu dönemde yetişkin iş ve eş gibi başka önemli bazı meseleleri ile ilgilenmek zorundadır. Ayrıca, ergenlik döneminden gelen dinî kuşkuların çözülmesi ve ideallerinin gerçekleşmesi gerekir. Kişi bu dönemde, kuşkularını gidererek, kendisine yeni bir dinî felsefe geliştirir veya tam tersine dinî tamamen reddeder¹⁶⁹.

Orta yaş döneminde, insan gençlik idealleri ve yetişkinlik beklentileri ile gerçeklik arasındaki durumunu gözden geçirir. Aradaki fark büyük ise, endişe ve huzursuzluk hisseder. Fakat bu dönemde dine yöneliş artar¹⁷⁰.

Yaşlılık döneminde, fiziksel kâbiliyetlerde yavaşlama görülür. Buna karşılık tecrübe ve bilgi artar. Daha önce geliştirilen dinî tutum ve davranışlar korunur¹⁷¹.

3 . İnsanın Zihinsel gelişimi ; Zihinsel gelişim de dinî tutum ve kâbiliyetlerin oluşmasında önemli olan bir diğer faktördür¹⁷². Zihinsel gelişim zeka ile ilgilidir. Zekanın çok değişik tanım ve tarifleri mevcuttur. Ancak bizim için önemli olan, zekanın gelişme süreci ve buna paralel olarak dinî tutum ve davranışların oluşması ve gelişmesidir.

¹⁶⁶ - N. Armaner, a.g.e., 1980, ss.98-107 ; O. Pazarlı, a.g.e., ss. 50-54 ; R.U. Şemin, a.g.e., 83-94 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.272.

¹⁶⁷ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.11.

¹⁶⁸ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 280.

¹⁶⁹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.129.

¹⁷⁰ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.132.

¹⁷¹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.136.

¹⁷² - H. Hökelekli, a.g.e., ss. 168-169.

Zekanın gelişmesi sürekli bir etkinliktir. Bu etkinlik belirli aşamalarda gerçekleşmektedir¹⁷³. Bu aşamalar şunlardır;

a) Duyu Hareket Zekası ; 0 ile 2 yaşları arasında gelişen zekadır¹⁷⁴. Bu zeka, kendi içinde belirli aşamaları olan hareket ve algılardan oluşmaktadır. Birinci aşama, refleks ve içgüdü etkinliklerin yer aldığı ilk 5 aylık yaşam sürecidir. İkinci aşama, algısal etkinliklerin yer aldığı, 5 ile 6 aylık yaşam sürecidir. Üçüncü aşama, amaçla aracın ayırt edildiği, çağrışım özelliğinin kazanıldığı, 6 ile 8 veya 9 aylık yaşam sürecidir. Bu süreçte, çocuk, evdeki seccadenin namaz ile ilgisini kurabilir. Dördüncü aşama, araç ile amacın birbirine bağlanarak yeni durumlara uygulandığı, 8 veya 9 ile 11 veya 12 aylık yaşam sürecidir. Bu süreçte, çocuk, abdest alan babasına seccadeyi gösterir. Beşinci aşama, sistematik zeka öncesindeki en yüksek zeka faaliyetlerinin yer aldığı, 11 veya 12 ile 18 aylık yaşam sürecidir. Bu aşamada, çocuk deneme yanılma hareketlerini gerçekleştirir. Namaz kılacak olan babasına, kıblenin nerede olduğunu düşünmeksizin, seccadeyi sermeye çalışır. Altıncı aşama, zihinsel birleştirme yolu ile yeni araçların oluşturulduğu, 18 ile 24 aylık yaşam sürecidir. Bu aşamada, çocuk, herhangi bir eşyayı, annesi namaz kılarken seccade gibi kullanmaya çalışır. Anne-babası gibi ağız hareketleri ile dua okuyormuş gibi yaparak namaz kıldığını sanır.

b) Somut İşlemler Dönemi

1) Formasyon Dönemi¹⁷⁵ ; 2 ile 7 veya 8 yaşları arasında gelişen zekadır. Bu süreç içindeki çocukta, sözlü şemalar oluşur. Yani çocuk çevresinin dilini konuşmaya başlar. Abdest alan birini gördüğünde, “namaz kılacak” der. Çocuk etrafındaki büyüklere sorular sormaya başlar. Tesbih çeken annesine, “bu ne” diye sorar. Aynı zamanda, sözlü ifadeler ile davranışlar arasında bağlantı kurmaya çalışır. Babası namaz kılacağını söylediğinde, seccade ve tesbihi getirir. Bu zihinsel gelişim dönemindeki çocuk egosantriktir. Çocukta, antropomorfik düşünceler oluşur. Allah’ı büyük ve güçlü bir insana benzetir. Bu dönemin sonlarına doğru, içinde yetiştiği kültürün söz ve davranışlarını büyük oranda gerçekleştirir.

¹⁷³ - R.U. Şemin, a.g.g., s.s.59-60.

¹⁷⁴ - R.U. Şemin, a.g.e., ss.60-63.

¹⁷⁵ - R.U. Şemin, a.g.e., ss.63-66.

2) Denge Dönemi¹⁷⁶ ; 7 veya 8 ile 11 veya 12 yaşları arasında gelişen zekadır. Çocuk parçalar ile bütün arasındaki ilişkileri anlama başlar. Yani, çeşitli özelliklere göre nesneleri, olayları gruplamayı öğrenir. Bu yaşlardaki çocuklar, sınıflama ve sıralama yapabilirler. Sayıları, değişmezlik kanununu ve mekan kavramlarını anlayabilirler. Diğer insanlarla ilişkileri neticesinde, toplumsal kuralları öğrenirler. Bu zihinsel gelişim dönemi içindeki çocuk, namazın kılınışını, namazın kaç rekat olduğunu, babanın bazen camide, annenin ise evde namaz kıldığını bilir. Hz. Muhammed ; “Yedi yaşında namazı emredin, on yaşında namaz için dövün (zorlayın)”¹⁷⁷ demiştir. Bu hadisten anlaşıldığı gibi, yedi yaşından itibaren çocuklar, dinî tutum ve davranışlara sahip olabilecek zeka düzeyine gelmektedirler¹⁷⁸. Yedi ile on yaşları arasında, çocuğun dinî tutum ve davranışlarının gelişmesine, çevresi destek olur ise, çocuğun dinî tutum ve davranışlar olumlu yönde artarak gelişecektir.

c) Ussal İşlemler Dönemi¹⁷⁹ ; 11 veya 12 ile 14 veya 15 yaşları arasında gelişen zekadır. Bu zihinsel gelişim dönemi içindeki çocuk, denge döneminin sosyalleşme sürecinde öğrendiği toplumsal kurallarla birlikte, her şeyin kuralına göre yapılmadığını, oynadığı oyun arkadaşları ve kuralları sayesinde anlar. Bu nedenle, çeşitli tartışmalara ve görüş-alışverişlerine başlar. Bazı olayların neticelerini zihninde canlandırarak, tahmin edebilir. Bütün bunlar, onun kendine has geliştirdiği düşünce sisteminin ürünleridir. Kendi düşünce sistemi içinde, olayları bütün yönleri ile değerlendirir. Davranışları mantık kurallarına göredir. Mantık kuralları içinde, olaylar hakkında önerilerde ve çıkarımlarda bulunur¹⁸⁰. Bu dönem, dinî şuurun uyandığı dönemdir¹⁸¹. Bütün bunlar, sosyal çevrenin desteğinde, sinir sisteminin gelişmesine paralel olarak gerçekleşir.

Eğer, kişi bu dönemde çevrenin desteğini alamaz veya sinir sistemi yeterince gelişmemiş ise, belirtilen zihinsel faaliyetleri gerçekleştiremez. Sinir sisteminin gelişmesine paralel olarak, sosyal çevresinin sağlayacağı konularda bilgi edinir, onlarla ilgili tutum ve davranışlar geliştirir. Bu nedenle, bu dönemde sosyal çevrenin dinî konularda çocuğu beslemesi, onun dinî tutum ve davranışlarının gelişmesinde çok önemli olacaktır.

¹⁷⁶ - R.U. Şemin, a.g.e., ss.66-69.

¹⁷⁷ - İ. Canan, a.g.e., Cilt 7, s.360.

¹⁷⁸ - H. Şentürk, a.g.e., 1997, s. 102.

¹⁷⁹ - R.U. Şemin, a.g.e., ss.69-72.

¹⁸⁰ - H. Şentürk, a.g.e., 1997, ss.183-184.

¹⁸¹ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 267.

Bu zihinsel gelişim dönemdeki insanlar, kendilerini yetişkinlerle eşit sayarak, geleceklerine ait plan ve program yaparlar. 14 veya 15 yaşından itibaren hayat ile ilgili kişisel kuramlar geliştirirler. Bu kuramlar, edindikleri bilgilere göre şekillenir ve bilgiler arttıkça değişir¹⁸².

Kendi geleceği ile ilgili plan ve program yapan, hayatı ile ilgili kişisel kuramlar geliştiren gence, dinî konularda yeni bilgiler anlatmak zorlaşır. Çünkü şahsiyetinde bütünlük gerçekleşme durumuna gelmiştir. Bu nedenle, çocuklarda olumlu dinî tutum ve davranışların gelişmesini isteyen aileler ve toplumlar, çocuklarını dinî konularda, yedi yaşından itibaren bilgilendirmeliler ve onların dinî davranışları gösterip göstermediklerini kontrol etmelidirler. 14 ile 15 yaşından sonra, insanları dinî konularda eğitmek güçleşmekte, hatta imkansızlaşmaktadır. Sonuçta, 14-18 yaşları arasındaki gençlerin kişisel ilgileri ile dinî emir ve yasaklar çatışmakta ve dinî şüphe yüksek oranda görülmektedir¹⁸³.

Bir insanın kendine has düşünce yapısının olgunlaşıp olgunlaşmadığı, onun, oyun ve çalışmalarında işbirliği yapmasından, eşit düzeyde tartışmalar yapmasından, davranışlarını denetmesinden, olayları gerçekleştirme ve kanıtlama gereksinimi duymasından, kelimelerin veya fikirlerin anlamını bozmaktan duyduğu endişeden anlaşılabilir¹⁸⁴.

4 . İnsanın İhtiyaçları ; İnanma ihtiyacı, insanın psiko-sosyal ihtiyaçları arasındadır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını mutlaka karşılamak durumundadırlar, Bu nedenle, bütün insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir dine karşı, dinî tutum ve davranışlar geliştireceklerdir. İnsanlar, inandıkları dinin inanç felsefesi ve ibadetleri ile ruhsal ihtiyaçlarını giderme eğilimindedirler. Bu nedenle, insanlar, inandıkları dine ve öğelerine karşı tutum ve davranışlar geliştireceklerdir. Çünkü din, insanların psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir kurumdur¹⁸⁵.

b) Sosyo-Kültürel Faktörler

Dinî tutum ve davranışların oluşmasında etkili olan sosyo-kültürel faktörler şunlardır ;

¹⁸² - R.U. Şemin, a.g.e., ss.75-77.

¹⁸³ - H. Hökelekli, a.g.e., ss.270-271.

¹⁸⁴ - R.U. Şemin, a.g.e., s.82.

¹⁸⁵ - O. Necati, a.g.e., s.39.

1 . Aile ; İnsanın yaşantısı boyunca geliştirmiş olduğu değerlerin, beklentilerin tümü, insanın yetişmiş olduğu kültürden kaynaklanır¹⁸⁶. İçinde yaşadığımız çevre, tutum ve davranışlarımızı etkilemektedir. İnsan insanla, insan toplumla bir etkileşim içindedir. İnsanın sosyal ve kültürel çevresini oluşturan toplum, onun düşünce ve davranış dünyasını değiştirir. İnsanın en yakın çevresini oluşturan aile, başta inanç dünyası olmak üzere, insanın her türlü düşünce ve davranışını etkiler¹⁸⁷.

İnsan doğuştan bir inanma motivine sahiptir. Bu motivin harekete geçmesi veya şuur altına itilmesi, sosyal çevreye, başta aileye bağlıdır¹⁸⁸. Çünkü aile, parçaların (anne, baba, ...vb.) bir araya gelmesinden daha farklı ve daha anlamlı bir bütündür¹⁸⁹.

Erken yaşlarda, dinî tutumlar, özdeşleşme ve büyüklerin taklit edilmesi ile öğrenilmektedir. Küçük çocuklarda taklide karşı doğal bir temayül vardır¹⁹⁰. İki-üç yaşından itibaren çocuklar, çevrelerinde, özellikle ailedeki anne ve babalarından gördükleri dinî uygulamaları taklit ederek dinî davranışları öğrenmeye başlarlar. Çocukların dinî tutumlarının oluşmasına ve gelişmesine uygun ortam (dinî davranışların sergilendiği ve öğretildiği) sağlanırsa, çocuklar iki-üç yaşlarından itibaren dinî bilgileri ve davranışları kazanmaya başlarlar. Bu nedenle, çocukların olumlu bir dinî tutum geliştirebilmesi için yeterli ve gerekli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır.

Dinî tutumların oluşmasında temel faktör olan sosyal çevre ve ilişkide bulunan kişiler, dinî tutumlar üzerinde değişik derecelerde etkide bulunur. Çocukta, dinî inanç ve tutum oluşumunda etkili olan sosyo-kültürel faktörler içerisinde en güçlü etkiye sahip olanı ailedir.

Ailede anne-baba ile çocuk arasında yüz yüze bir ilişki nedeniyle, çocuk ailedeki tutum ve davranışların derin etkisi altındadır. Çocuk, dinî ve ahlakî davranışların, tutum ve değer yargılarının ilk örneklerini aile içinde görür. Dinî inanç ve tutumlar, çocukluk yıllarında aile içindeki dinî yaşantılar yoluyla oluşmaya başlar. Diğer bir çok davranışta olduğu gibi, dinî tutum ve davranışlarında da çocuk, anne-babayı örnek alır. Anne ve babanın dinî tutum ve davranışlarını taklit ederek, ailenin

¹⁸⁶ - Doğan Cüceloğlu, Yeniden İnsan İnsana, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997, s.84.

¹⁸⁷ - Abdurrahman Kasapoğlu, Kur'an'da İnsan Psikolojisi, İstanbul, Yalnızkurt Yayınları, 1997, ss.69-73.

¹⁸⁸ - A. Kasapoğlu, a.g.e., 1997, ss.69-73.

¹⁸⁹ - Bekir Onur, Gelişim Psikolojisi, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s.125.

¹⁹⁰ - H. Hökelekli, a.g.e., s. 255 ; O. Necati, a.g.e., s.133.

dinî inanç, tutum ve davranışlarını öğrenir¹⁹¹. Çocuk için din öğrenilmesi gereken yeni bir ilgi alanıdır. Ailedeki büyükler, çocuklar için iyi birer model ve rehber olmalıdırlar¹⁹². Aynen sahabelerin, Hz. Muhammed'i model alarak, dinî bilgi ve davranışları öğrendikleri gibi, çocuklar da aile büyüklerini kendilerine rehber ve model olarak seçerler¹⁹³. Bu nedenle aile büyüklerinin, dinî tutum ve davranışları oranında çocuğun dinî tutum ve davranışları olgunlaşacak ve gelişecektir¹⁹⁴. Aile ortamındaki mevcut dinî tutum ve davranışlar, çocuğun olumlu veya olumsuz dinî tutum ve davranışlar edinmesine etki edecektir¹⁹⁵.

Doğumdan buluş çağına kadar çocukların tutumları, büyük ölçüde anne-babaları tarafından şekillendirilir. Anne-babaların tutumları ile çocukların tutumları karşılaştırıldığında, özellikle dinî tutumları arasında büyük benzerlikler görülür. Çocuk hangi toplum ve aileye mensup ise, o toplum ve ailenin dinîni, inancını ve değerlerini alır. Çocuk, aile içinde din ile ilgili konuşmaları dinleyerek, dinî faaliyetleri gözetleyerek bu doğrultuda dinî tutum geliştirir. Ailede kutlanan dinî bayramlar ve kandiller, çocukların dinî duygularının uyanmasına ve dinî tutumların oluşmasına yardım eder. Ramazan ayında oruç, iftar, sahur ve teravih namazları gibi yapılan ibadetler çocukların dünyalarında derin izler bırakır. Aile ortamında tekrarlanan bu dinî tutum ve davranışlar yerleşerek, zamanla alışkanlık haline dönüşürler¹⁹⁶. Çocukta olumlu dinî tutumların oluşması, onunla olan ilişkilerin sevgi ve saygı içerisinde, sıcak ve samimi olmasına bağlıdır. Çünkü, sevgi güdüsünden kaynaklanan dinî tutum ve davranışlar, kişide bir başka yolla mümkün olmayan bağlılığı gerçekleştirirler¹⁹⁷. Aile bireylerinin, özellikle anne-babaların dinî ibadetleri yapmaları sonucu, çocuğun bunları gözlemesi ve taklit etmesi, onun dinî tutumlarının olumlu yönde gelişmesine kaynaklık edecektir¹⁹⁸.

Aileler, çocuklarının dinî tutum ve davranışlarını kendi gayretleri ile geliştirmelerine yardım etmelidirler¹⁹⁹. Çocuğun kendisine olan özgüvenini sarsmadan ve kendi şahsiyet bütünlüğünü içinde gelişmesine engel olmadan,

¹⁹¹ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.47.

¹⁹² - H. Hökelekli, a.g.e., s. 185 ; H. Şentürk, a.g.e., s.77.

¹⁹³ - Kerim Yavuz, Günümüzde Din Eğitimi, Adana, Çukurova Üniv., İlahiyat Fak. Yay., 1998, ss. 237-241.

¹⁹⁴ - E.Fırat, a.g.e., 1977, s.37.

¹⁹⁵ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.47. ; E.Fırat, a.g.e., 1977, s.33.

¹⁹⁶ - H. Hökelekli, a.g.e., s.257 ; H. Şentürk, a.g.e., 1997, s.80.

¹⁹⁷ - Paul E. Johnson, "Dinî Davranış", Çev. Hâbil Şentürk, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1985, s.28 ; O. Pazarlı, a.g.e., s. 45.

¹⁹⁸ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.87 ; A. Kasapoğlu, a.g.e., 1997, ss. 50-57. ; Ş.A. Düzgün, a.g.e., 67.

¹⁹⁹ - Mualla Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler, Ankara, T.D.V. Yay., 1991, s. 173. ; H. Hökelekli, a.g.e., s.261.

çocuklarına din eğitimi vermelidirler²⁰⁰. Korku yolu ile çocuklarını dinî konularda eğitmemelidirler. Korku yolu ile yapılan din eğitimi, çocuklarda ruhsal bozukluklara yol açmaktadır²⁰¹. Ayrıca, din eğitimi sırasında, çocuklar olumsuz yönde fazla eleştirilmemelidirler. Eğer, çocuklar fazla eleştirilirse, aktif ve hareketli bir dinî yaşayışı gösteremezler. İçine kapanık, pısırık ve alıngan birer birey olarak yetişirler²⁰².

2 . Okul ; Dinî inanç ve tutumların biçimlenmesi, din eğitimi yoluyla sağlanır. Dinî ve ahlakî gelişim yoğunluğu ilk ve son çocukluk döneminde ağırlık kazanır. Bu konuda yapılan araştırmalardan, dinî tutumların 7-14 yaşlarında gelişmeye ve belirginleşmeye başladığı tespit edilmiştir. Belirli bir yönde tutum geliştirmede, ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde, okul eğitimi önem kazanmaktadır. Okullarda eğitim yoluyla, bireylere tutum ve davranışlar kazandırılır. Bu nedenle okulun da, tutumların değişmesinde ve yeni tutumların geliştirilmesinde etkinliği bulunmaktadır²⁰³.

Çocuklar okula, zihinsel ve duygusal gelişimin en yüksek ve dolayısı ile, bütün ilgi ve duygularının aktif olduğu bir dönemde başlamaktadırlar. Bu dönemde, dinî tutum ve davranışların olumlu veya olumsuz yönde oluşmasında okul ve öğretmenlerin önemi büyüktür. Çocukların okulda alacağı din eğitimi ve din eğitimini veren öğretmenin dinî tutum ve davranışları, çocuğun dinî tutum ve davranışlarının oluşması ve gelişmesinde çok önemlidir. Çünkü bu dönemde çocuklar, öğretmenlerini ailelerinden daha fazla sevmektedirler²⁰⁴.

“Planlı ve programlı bir şekilde, yeterli din eğitimi yapılmadığında, toplumda dinî inanç, tutum ve davranış yönünden dengesizlikler ortaya çıkabilir. Özellikle, çocukluk döneminde din eğitiminin yapılmaması ya da yanlış yapılması, ileri yaşlarda dinî şüpheye, inkara ya da dinî fanatizme ve doğmatizme neden olabilmektedir. Çünkü, insan algı ve bilgi kapasitesi oranında dinî kavrayabilmekte ve şekillendirmektedir”²⁰⁵.

²⁰⁰ - Y. Konuk, a.g.e., s. 101.

²⁰¹ - Neda Armaner, Psikopatoloji’de Dinî Belirtiler, Ankara, Ayyıldız Matb., 1973, s. 200 ; M. Tütüncü, a.g.m., ss. 274-276

²⁰² - D.Cüceloğlu, a.g.e. ss. 119-120 ; Halide S. Yavuzer, Yaratıcılık, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay.,1989, s.114

²⁰³ - M. Kaya, a.g.e. ss.22-23.

²⁰⁴ - H. Şentürk, a.g.e., 1997, s. 87.

²⁰⁵ - M. Kaya, a.g.e., s.23

Öğretmen sınıfa ilk defa girdiğinde, öğretmenin giyimi, söz ve davranışları öğrenciyi etkilemektedir. Bu nedenle öğretmenler, giyim tarzlarına, söz ve davranışlarına, kullandıkları kelimelere özen göstermelidirler. Öğrencilere, dinî bilgi ve davranışı öğretirken, ikna edici, güven verici ve inandırıcı olmalıdırlar²⁰⁶. Öğrenciler, sınıfı bir aile ortamı haline getiren, kendilerini sabırla dinleyen ve kendileri ile ilgilenen öğretmenleri daha çok sevmektedirler. Çocuklar, sevdikleri öğretmenin tutum ve davranışlarını benimsemekte ve kendileri de sevdikleri öğretmenin tutum ve davranışlarını kazanmaya çalışmaktadırlar²⁰⁷. Bu nedenle, öğretmen isterse öğrencilerinde olumlu dinî ilgi ve isteklerin uyanmasını sağlayabilir. Öğrencilerinde, olumlu dinî tutum ve davranışların oluşmasını ve gelişmesini isteyen bir öğretmenin, olumlu dinî tutum ve davranışlara sahip olması ve onları öğrencilerle birlikte olduğu zamanlarda sergilemesi çok önemlidir²⁰⁸.

Okul ortamında olumlu dinî tutumların oluşturulmasında ve geliştirilmesinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenin sorumluluğu çok büyüktür. Çünkü, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni, gayesi dinî inancın oluşturulması olan din eğitimi veren öğretmendir. Bütün öğrenciler ve diğer insanlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenin dinî tutum ve davranışlarıyla dinî değerlendirmekte ve kendileri de öğretmenin dinî tutum ve davranışlarına göre dinî tutum ve davranışlar geliştirmektedirler. Eğer, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni, kendisini öğrencilerine ve diğer insanlara sevdiremse, onların dinî tutum ve davranışlarının olumlu yönde gelişmesine yardım etmiş olur. Eğer, kendisini sevdiremezse, çevresindeki insanların dinî tutum ve davranışlarının oluşmasını olumsuz yönde etkilemiş olur²⁰⁹.

Bu nedenle, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, kendinî çevresine sevdirmeli, öğrencilerinin din eğitimine ruhen katılmalarını sağlamalıdır. Çünkü ruhen iştirak edilerek kabul edilen dinî inanca, insan bütün duygularıyla, düşünceleriyle, ilgileriyle, istekleriyle ve beklentileriyle katılmaktadır. Bu şekilde alınacak bir din eğitimi, insanı ömrü boyunca olumlu yönde yönlendirecektir²¹⁰.

Okulda öğretmenin karşısında, bedenen, ruhen ve zihnen farklı yapılarda öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrencilerin istîfatları, kâbiliyetleri ve eğilimleri

²⁰⁶ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, ss.251-252.

²⁰⁷ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.167.

²⁰⁸ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.71.

²⁰⁹ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, ss.78-79.

²¹⁰ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, s.115.

birbirinden farklıdır. Kültürel, sosyal ve ekonomik yönden de öğrenciler birbirinden farklıdırlar. Böyle bir ortamda, öğretmen her öğrenciyi başarıya götürmek istiyorsa, öğretmenin öğrenciler arasındaki farklılıkları bilmesi ve öğrencilerini yakından tanıması gerekir. Ayrıca, çocuklarda çabuk değişen bir ilginin, kısa süren bir sabrın ve hareketli bir yapının olduğunu bilmesi gerekir. Öğretmen din eğitimi, öğrencilerinin ferdî özelliklerine, ruhi ilgilerine ve ihtiyaçlarına göre ayarlamalıdır. Öğretimde basitlik ve kolaylık olmalı, yaşanmış hayat tecrübelerine ve dinî hikayelere yer vermelidir²¹¹.

Çocukta olumlu dinî tutum ve davranışların oluşmasını ve gelişmesini isteyen öğretmenler, çocuğun inanç ve hareket bütünlüğünde çelişkilere yol açmayan, şahsiyetiyle uzlaşan ve benliğinden ödün vermesini gerektirmeyen²¹², ezbercilikten çok, akıl ve muhakemeye dayalı, sade ve açık kelimelerle anlatılan ve zihinde kalıcı somut ilkelerle din eğitimi vermelidirler²¹³. Böyle bir din eğitimi verilirken, çocukların duygu ve düşüncelerinin doğal ifadesi içinde kabul edilmesi, onların dinî yönden girişimci olmalarını sağlayacaktır²¹⁴.

Din eğitimcileri, çocuklardaki dinî duyarlılığı uyandırmalı, onlardaki merak ve öğrenme isteğini dinî konulara yönlendirmelidirler²¹⁵. Bu nasıl gerçekleştirilir? Öncelikle eğitimciler, dinî korkutucu ve ceza verici olmaktan çıkarıp, cazip ve sevimli hale getirmelidirler²¹⁶. Çocuklara dinî manzumeler okumamalılar, dinî his ve duyguları uyandırıcı resimler göstermeliler, din büyüklerinin hayatlarını anlatmalılar, dinî hikayeleri okumalılar ve çocukların hep birlikte söyleyebilecekleri ilahileri tespit edip, sınıfta topluca söylemelidirler²¹⁷. Bilinçli öğrenme ile birlikte, çocukların dinî bilgilerini, tutum ve davranışlarını gözden geçirdikleri on iki yaşlarında ise, fen ve dinî bilgiler arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları önlemeli²¹⁸ ve öğrencilerin doğru dinî bilgileri edinmelerini sağlamalıdırlar. Çünkü yanlış bilgiler, olumsuz dinî tutum ve davranışların oluşmasına neden olabilirler²¹⁹.

²¹¹ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, ss.175-178.

²¹² - Y. Konuk, a.g.e., s.3.

²¹³ - N. Armaner, a.g.e., 1980, ss.147-148.

²¹⁴ - D. Cüceloğlu, a.g.e., s.137.

²¹⁵ - K. Yavuz, a.g.m., 1986, s.136.

²¹⁶ - H. Şentürk, a.g.e., s.107.

²¹⁷ - O. Pazarlı, a.g.e., s.47.

²¹⁸ - B. Bilgin ve M. Selçuk, a.g.e., ss.75-76 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.202.

²¹⁹ - D. Krech ve R.S. Crutchfield, a.g.e., s.216.

3. Arkadaş Çevresi ; Aile ve okul ile birlikte, çocuğun tutum ve davranışları üzerinde etkili olan diğer önemli bir faktör arkadaş gruplarıdır. Arkadaşlarımızı ve dostlarımızı, tutum ve davranışlarımızı paylaştıkları için seçeriz. Daha sonrada, arkadaş ve dostlarımızın tutum ve davranışlarıyla, tutumlarımızı gözden geçirerek, önceki tutum ve davranışlarımızı geliştirmeye ve değiştirmeye devam ederiz²²⁰. Ailede kazanılan dinî tutum ve davranışlar, arkadaş grubunda bir dereceye kadar değişebilir. tutum ve davranışlar üzerinde arkadaşların etkisi, arkadaşlık derecesiyle ilişkilidir. Bireyin dinî tutum ve davranışı, arkadaş grubunun tutum ve davranışlarıyla benzerlik gösterir.

Çocuk dokuz yaşından itibaren aile bireylerinin gücünün sınırlı olduğunu anlamaya başladığında, yavaş yavaş ailesinden kopmaya ve arkadaşlar edinmeye başlar. On üç yaşlarındaki çocukta, aile çocuk üzerindeki etkisinin gücünü kaybetmeye başlar. Ailenin yerini arkadaşlar almaya başlar. Çocuk ailesinden ve okuldaki öğretmenlerinden daha çok arkadaşlarına değer vermeye başlamıştır. Çünkü, çocuk olayları artık kendi düşünceleri ve duygularıyla, bağımsız olarak değerlendirmektedir. Bu dönemde, çocuk soyut düşünebilmektedir. Bu nedenle, din ve dinî kavramları soyut olarak anlamaktadır²²¹. Dinî gelişimin en yoğun ve hızlı olduğu bu dönemde, çocuğun tercih edeceği arkadaş çevresi, onun bütün dinî tutum ve davranışlarının oluşmasını ve gelişmesini etkileyecektir²²².

Ergenlik ve gençlik dönemindeki arkadaş sayısı, çocukluk dönemine göre azalırken, arkadaşlık ve dostluk bağları kuvvetlenir. Bu nedenle, arkadaş grubunun görüş ve tutumları ergen üzerinde kendinî etkili bir şekilde gösterir. Çocuk ve ergen, arkadaş grubunun dinî tutum ve davranışını benimsemesi ile arkadaşlarının onayını ve beğenisini kazanır. Arkadaşları arasında sevilen kişi olmak, onların onayını kazanmak, ergen ve gencin davranışlarının ardında yatan en güçlü faktörlerden biridir.

4. Sosyal Gruplar ; Ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş, belirli normları paylaşan ve kendilerini bir bütün olarak hisseden insan topluluğuna sosyal grup denir²²³. Çeşitli dernekler, sendikalar, cemiyetler, cemaatler, dinî gruplar, aile, ...vb. birer sosyal grupturlar. Hepimiz bir veya birkaç grubun üyesi durumundayız.

²²⁰ - R.L Atkinson ve diğ., a.g.e., ss.771 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.186.

²²¹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.93.

²²² - H. Şentürk, a.g.e., 1997, s.86.

²²³ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.200.

Grup içinde, yalnız olduğumuz zamankinden farklı davranırız²²⁴. Çünkü, grup normları, tutum ve davranışlarımızı etkiler. Sosyal bir grubun üyeleri arasında, grup normlarından en fazla etkilenenler, grup tarafından tam olarak benimsenmemiş üyelerdir. Grup normlarından en az etkilenenler, grup tarafından tam olarak kabul edilmiş veya en az derecede kabul edilmiş üyelerdir. Ayrıca, orta sosyo-ekonomik seviyedeki insanlar, grup normlarından en fazla etkilenerek tutum ve davranışlarını değiştirenlerdir. Grup normlarından, alt ve üst sosyo-ekonomik seviyedeki insanlar, orta sosyo-ekonomik seviyedeki insanlara göre daha az etkilenmekte, tutum ve davranışlarını değiştirmektedirler²²⁵.

Eğer, üyesi bulunduğumuz sosyal grup veya grupların normları dinî değerlerden meydana gelmişse, grubun dinî normları, bizim dinî tutum ve davranışlarımızı olumlu yönde etkileyecektir. Çünkü, sosyal bir grup, üyelerini, grubun normları doğrultusunda tutum oluşturmaya ve geliştirmeye teşvik eder²²⁶. Bu nedenle, dinî grup ve cemaatler, üyelerinde, dinî tutum ve davranış oluşmasına, üyelerindeki mevcut dinî tutum ve davranışların gelişmesine yardım ederler. Olumlu dinî tutum ve davranışların oluşmasını veya gelişmesini isteyenler, kendileri ile aynı görüşü paylaşanlarla birlikte olmalıdır²²⁷.

5. Cami ve Kur'an Kursları ; Cami ve Kur'an Kursu eğitimi, aile ve okuldaki din eğitimini tamamlayıcı bir özellik taşır²²⁸. Özellikle camiler, her gün bir çok dinî davranışın sergiledikleri yerlerdir. İnsanlar, cuma ve mübarek günlerde verilen vaaz ve hutbelere ayrı bir önem vermektedirler. Camilerdeki din görevlileri, hutbe ve vaazlar yolu ile cemaatin dinî ve ahlakî, tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilemeye çalışırlar. Camilerde kişilerin birbirleri ile ve din görevlileri ile etkileşimleri, gerek bilgi, gerekse duygu boyutunda tutumları etkiler.

Camilerde bulunan din görevlileri, camiye gelenlerin dinî tutum ve davranışlarının gelişmesinde önemli etkilere sahiptirler. Camilerdeki din görevlileri, cemaatin özelliklerini bilmeli ve ona göre hutbe ve vaaz vermelidirler. Vaaz ve hutbeler, cemaatin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda, güncel konulardan seçilmeli, telkinler cemaatin bilgilerine, düşüncelerine ve davranışlarına olumlu yönde etki

²²⁴ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.203.

²²⁵ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.204-205.

²²⁶ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.206.

²²⁷ - H. Certel, a.g.e., 1998, s.68.

²²⁸ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, s.292.

edecek şekilde yapılmalı, sıkıntısı olanları teselli edecek nitelikte olmalıdırlar²²⁹. Din görevlisi, cami cemaatinin dinî tutum ve davranışlarını eleştirmeden, ailede ve okulda verilen din eğitimini destekleyici nitelikte hutbe ve vaaz vermelidir²³⁰. Kur'an Kurslarındaki din eğitimcileri, Kur'an Kursu eğitiminin isteğe bağlı olduğunu bilerek, çocukların kurslara olan ilgilerini arttırmalı, hiçbir çocuğu Kur'an Kursuna ve faaliyetlerine karşı küstürmemelidir.

Cami ve Kur'an Kursu gibi din eğitiminin verildiği kurumlardaki din görevlileri, görev dışı zamanlarındaki davranışlarına dikkat etmelidirler. Çünkü insanlar, bu görevlileri her zaman takip etmektedir. Eğer, din görevlileri halkın arasına karışıp, onların beklentilerine cevap veremezlerse, insanlarda din görevlisine karşı olumsuz tutumlar oluşmakta ve olumsuz tutumlar, onların dinî tutum ve davranışlarını etkilemektedir²³¹.

Toplum bireylerinde, olumlu dinî tutum ve davranışları oluşturmak ve geliştirmek isteyen din görevlisi, topluma örnek olmalı, kendine güvenmeli, mesleği ile ilgili bilimsel gelişmeleri takip ederek kendinî geliştirmeli, kolaylaştırıcı olmalı, toplumla çatışmaktan ve ön yargılardan kaçınmalı ve birleştirici olmalıdır²³².

6. Medya ;Günümüzde en etkili iletişim medya aracılığı ile olmaktadır. Medya, özel radyo ve televizyon kanallarıyla, gazete ve dergilerle çok geniş bir etki alanına sahiptir. "Kitle iletişim araçlarının, diğer çevre faktörlerinin etkisi ile birlikte, tutumları güçlendirici ve davranışları pekiştirici, kısmen de değiştirici etkisi vardır"²³³. Bugün çoğu insan, medyanın mesajlarına ve yönlendirmesine göre hareket etmektedir. Bu nedenle, medya araçlarının insanın tutum ve davranışlarının oluşmasında ve gelişmesinde çok önemli etkileri vardır. Medyanın sözlü, yazılı veya görüntülü hareket bütünlüğü, insanın davranışlarını kolayca etkilemekte ve değiştirmektedir²³⁴.

Televizyon hem göze hem de kulağa hitap ettiği için kitle iletişim araçlarının en etkilisidir. Bu nedenle, özellikle televizyon, çocukların sosyalleşmesinde, inanç, tutum, davranış, değer yargılarının oluşmasında, anne-babadan sonra en önemli faktör olarak gösterilmektedir. Televizyonda yayınlanan dinî içerikli filmler, ya da içinde dinî motifler bulunan yayınlar, insanlarda dinî duyguların uyanmasına, dinî

²²⁹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s.169.

²³⁰ - B. Bilgin ve M. Selçuk, a.g.e., ss.182-185.

²³¹ - R. Buyrukçu, a.g.e., s.364

²³² - A. Yattı, a.g.e., ss.34-36.

²³³ - M. Kaya, a.g.e., s.27.

²³⁴ - K. Yavuz, a.g.e., 1998, s.198.

tutum ve davranışların oluşmasına ve gelişmesine neden olabilmektedir. Film izlerken arka fondan gelen bir ezan sesi veya görülen cami minareleri, insanlarda dinî yönden bilinç altını harekete geçirmektedir²³⁵.

Radyo ve televizyon yayınlarının, insanlar üzerinde dinî açıdan olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de olabilir. Bu nedenle, yayınların çocuklardaki iyi duygu ve tutumları kuvvetlendirici ve geliştirici; olumsuz duygu ve tutumları bastırıcı ve kontrol altına alıcı özellikte olması önem taşımaktadır.

Dinî kitap ve romanlardaki olay ve kahramanların dinî yönleri, okuyanları etkileyebilmektedir. İnsanlar, dinî bilgi ve tutumların önemli bir kısmını kitap okuyarak kazanmaktadırlar. Günlük gazeteler, güncel dinî yazılar veya haberler yoluyla, kamuoyunun dinî tutumlarını etkileyebilirler.

Dinî tutum ve davranışlar açısından medyaya baktığımızda, medyada yer alan dinî bilgiler, dinî tutum ve davranışlar oluşturacak nitelikte değil, aksine dinî tutum ve davranışları yok edecek niteliktedir. Sadece, birkaç medya aracında, dinî tutum ve davranışların oluşmasına ve gelişmesine yardım edecek nitelikte yayınlar yapılmaktadır. Diğerleri ise çoğu zaman, din ve dindarlar aleyhine tutum ve davranışların oluşmasına çalışmaktadırlar. Bu nedenle, günümüzün medyası, insanların dinî tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

7. Değerlendirme ; Buraya kadar, dinî tutum ve davranışlar üzerinde etkili olan faktörleri tek tek incelemeye çalıştık. Aslında, dinî tutum ve davranışın bütünü, bu faktörlerin etkilerinin toplamından daha farklı ve anlamlıdır. Dinî tutum ve davranışların oluşmasında, iç ve dış faktörlerin birbirleri ile karşılıklı etkileşimleri vardır.

İnsan bir takım istîdat ve kâbiliyetlerle dünyaya gelmekte ve içinde yaşadığımız sosyal çevre, dünyaya beraberimizde getirdiğimiz istîdat ve kâbiliyetlerimizi şekillendirmektedir. İnsanın yaradılışında fitraten var olan dinî istidadın uyanması, gelişmesi ve olgunlaşması da sosyal çevrenin imkanları ölçüsünde gerçekleşecektir²³⁶. Sosyal çevre, dinî tutum ve davranışların oluşmasına ve gelişmesine müsait ise, dinî kâbiliyet uyanacak ve gelişecektir.

²³⁵ - M. Kaya, a.g.e., s.27.

²³⁶ - O. Pazarlı, a.g.e., s.105 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.258 ; V. Uysal, a.g.e., 1994, s.25.

Yapılan bir araştırmada, dindar olmayan çevrelerin çocuklarında önemli oranlarda dinî ilgisizlik tespit edilmiştir²³⁷.

Bir insanın inanç ve tutumlarının oluşmasında, mensup olduğu kültürün önemi büyüktür²³⁸. On bir veya on iki yaşları, insanın tüm kültürel etkenlerin tesirine en fazla duyarlı olduğu yaşlardır²³⁹. Kültürel tesirlerin en büyüğü aileden gelmektedir. Ancak, çocuğun dinî tutum ve davranışları aileden alması, diğer kültürel tesirlerin (okul, arkadaş çevresi, ... vb.) aynı doğrultuda olmasına ve tutumların çocuk için anlam ifade etmesine bağlıdır²⁴⁰. Yani, çocuk başta aile olmak üzere, toplumdaki bütün kültürel etkenlerin, etkin olduğu bir dinî atmosferde yetişirse, onda güçlü bir dinî uyanış ve gelişme görülecektir. İlk çocukluk dönemi dinî tutum ve davranışları, daha sonraki yılların dinî tutum ve davranışlarının temelini oluşturacaktır²⁴¹.

Eğer, toplum özellikle aile, çocuğun ihtiyacı olan bir dönemde, kendisine gerekli ilgiyi göstermezse ve aile içinde çeşitli huzursuzluklar varsa, çocuk dine karşı olumsuz tutumlar besleyerek, ergenlik döneminde başka kültürlerle ait dinlere karşı olumlu tutumlar geliştirebilecektir²⁴².

“Dinî kavramlar, soyut kavramlardır. Bu kavramlar çocuğun, zeka, öğrenme ve anlayış seviyeleri göz önünde bulundurularak ve onun taklit, telkin ve tecessüs gibi tabii kâbiliyetlerine dayandırılarak anlatılmalıdır. Dinen doğrudur diye her bilgi, zamansız olarak çocuğa verilmemelidir. Anne-babalar ve öğretmenler, çocuğun zihnî, bedeni ve duygusal gelişmelerine paralel olarak dinî uyanışın olduğu dönemlerde, dinî bilgileri vermelidirler”²⁴³. Çünkü, beden ve akıl yönünden gelişmemiş bir kişi, ağır dinî vazifeleri yerine getiremeyince, bunları yapmış görünmeye mecbur olmakta, bu da kendisi ve çevresi arasında bir uyumsuzluk oluşturarak, ruhi rahatsızlıklara yol açmaktadır²⁴⁴.

²³⁷ - K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.63.

²³⁸ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., s. 207.

²³⁹ - O. Pazarlı, a.g.e., s.45.

²⁴⁰ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., s. 211 ; N. Armaner, a.g.e., s.170.

²⁴¹ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s. 148 ; K. Yavuz, a.g.e., 1987, s.46.

²⁴² - A. Köse, a.g.e., ss. 49-61 ; H. Hökelekli, a.g.e., s.111.

²⁴³ - M. Tütüncü, a.g.m., s.282.

²⁴⁴ - N. Armaner, a.g.e., 1973, s. 200.

C . DİNÎ TUTUMUN FONKSİYONLARI

Dinî tutumlar insanın psikolojik dünyasına bir yapı ve devamlılık kazandırır²⁴⁵. Tutumlar, bireyin amaçlarına hizmet ederler, ihtiyaçlarını karşılarlar ve bireye bu sayede fayda sağlarlar. Tutumların kişiyi, çevreye uyum sağlaması gibi fonksiyonları vardır. Kişinin tutumlarının fonksiyonları şunlar olabilmektedir²⁴⁶;

- a) Kişinin egosunu savunurlar. Psikolojik rahatlama sağlarlar.
- b) Kişinin benliğini gerçekleştirirler ve kişiye değer ifade ederler.
- c) Kişinin arzuladığı hedefine ulaşmasında aracı olurlar.
- d) Kişinin yapması gerekenler hakkında kişiye bilgi verirler.

Dinî tutumlar, kişinin bazı bilinçaltı sorunlarını çözümü gereksinimini karşılarlar. Kişi, kendi benliğini kendi gözünde yüceltmek için, kendinde kabullenemeyeceği olumsuz özellikleri başkalarına atfetmektedir²⁴⁷.

D . DİNÎ TUTUMUN ÖZELLİKLERİ

a) Dinî Tutumları Diğer İç Faktörlerden Ayıran Kriterler

Duygular, düşünceler, inançlar, değerler, güdüler ve tutumlar insanın davranışlarını belirleyen psikolojik iç faktörleridir. Tutumları, iç faktörlerden ayırt etmek için şu kriterler geliştirilmiştir²⁴⁸.

- 1 . (Dinî) Tutumlar doğuştan gelmezler, öğrenilerek kazanılırlar.
- 2 . (Dinî) Tutumlar kalıcıdır.
- 3 . (Dinî) Tutumlar özne-nesne ilişkisini içerirler.
- 4 . (Dinî) Tutumda bir yanlılık vardır.
- 5 . (Dinî) Tutumların güdüsel-duygusal özellikleri vardır.
- 6 . (Dinî) Tutumlar kişiden kişiye değişirler.
- 7 . (Dinî) Tutumlar açık veya gizli olabilirler.
- 8 . (Dinî) Tutumların kuvveti (gücü) vardır.

²⁴⁵ - D. Krech ve R.S. Crutchfield, a.g.e., ss.181-183.

²⁴⁶ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.157 ; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss. 175-176.

²⁴⁷ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.157.

²⁴⁸ - M. Şerif ve C. W.Şerif, a.g.e., s.491. ; D. Krech ve R.S. Crutchfield, a.g.e., ss.187-190.

b) Dinî Tutumun Güç Derecesi

Dinî tutumun gücü, dinî bilgi, dinî inanç, dinî duygu ve dinî davranışın öğelerinin gücüne bağlıdır. Dinî tutumu meydana getiren bu öğelerin her biri ne kadar güçlü ise, o kişinin dinî tutumu da o kadar güçlüdür²⁴⁹.

Kişinin sahip olduğu dinî bilgiler ne kadar doğru ise, bu bilgilerden doğan dinî tutumlarda, o derece güçlüdür. Bu tür tutumlar, zamanla yerleşirler. Bu tutumları değiştirmek çok güçtür. Bir tutum ne kadar güçlü ise değiştirilmesi de o kadar güçtür. Çünkü, güçlü tutumun öğeleri de güçlüdür²⁵⁰. Bu nedenle, olumlu ve güçlü dinî tutum geliştirmek için gerçekçi ve doğru bilgilerin verilmesi gerekir.

c) Dinî Tutumun Karmaşıklığı

Dinî tutumun karmaşıklığı veya basitliği, tutum öğelerine bağlıdır. Dinî tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri karmaşık ise dinî tutum karmaşık, yalın ise dinî tutum da yalındır²⁵¹. Dinî bilgisi az olan bir kimsenin dinî tutumu yalın, dinî bilgisi yeterli veya çok olan bir kimsenin dinî tutumu karmaşık olacaktır. Dinî tutumun karmaşıklığı, bilişsel karmaşıklık, duygusal karmaşıklık ve davranışsal karmaşıklık olarak incelenir.

“Bilişsel karmaşıklık, kişinin din hakkında sahip olduğu bilgilerin sayısına ve muhtevasına bağlıdır. Kişinin zihnindeki din kavramı etrafında, bu konudaki zihinsel unsurlar toplanmıştır. Bu zihinsel unsurlar din ve din ile ilgili diğer konulardaki ilişkileri belirler. Dinin bilişsel ögesi, dinin insan hayatındaki yeri, bu dünya ve ahiret için önemi gibi zihinsel süreçlerden oluşur. Dinî tutumun duygusal ögesinin karmaşıklığı kişiden kişiye değişir. Dine aşırı derecede bağlı, dinî değerleri benimsemiş, din ibadetleri zevkle yerine getiren bir kimsenin dinî tutumunun duygusal ögesi güçlü ve karmaşıktır. Buna karşın, dinî objeler ve konular karşısında duyarsız kalan, heyecan duymayan bir kimsenin dinî tutumunun duygusal ögesi zayıf ve basittir. Dinî tutumun davranışsal ögesi gözlenebilen bir yöndür. Dinî ibadet ve davranışları sık sık yerine getiren bir kimsenin dinî tutumunun davranış ögesi karmaşık, ibadet etmesi seyrek veya hiç ibadet etmeyen bir kimsenin ise, dinî tutumunun davranış ögesi, yalındır. Basit bir dinî tutumun değişmesi, karmaşık bir dinî tutumun değişmesine göre kolaydır. Karmaşık dinî tutumların değişmesi güçtür”²⁵².

²⁴⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.88. ; S.Erdem, a.g.e., s.188.

²⁵⁰ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.88-89.

²⁵¹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.89-90.

²⁵² - M. Kaya, a.g.e., ss.55-56.

d) Dinî Tutumun Merkezi Tutum Olması

Merkezi tutum, insanın hayata bakışını ve diğer tutumlarını etkileyen tutumdur²⁵³. “Dinî tutumun merkezi bir tutum olması, kişinin diğer tutumları arasında, dinî tutumunun en önemli tutum haline gelmesi demektir. Eğer bir kişide dinî tutum, merkezi bir tutum ise, kişinin dinî tutumu diğer tutumlarını etkiler. Çünkü, kişinin merkezi tutumu diğer tutumlarını etkilemektedir. Yapılan bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin dinî inançlarının, diğer sosyal meseleler hakkındaki inançlarını etkilediği tespit edilmiştir²⁵⁴. Merkez konumundaki tutum, tutumlar arasında önceliğe sahiptir. Kişinin dinî tutumu merkezi bir tutum konumunda ise, kişinin siyasî görüşünü, insanlarla olan ilişkilerini, eğitim tercihlerini, arkadaş ve eş seçimini etkiler. Bu nedenle, dinî tutum ile diğer tutumlar arasında bir tutarlılık görülür. Yapılan bir araştırmada, din konusunda benzer tutumlara sahip kişilerin, aynı siyasî çatı altında toplandıkları görülmüştür²⁵⁵. Ancak, bazen kişinin dinî tutumu diğer tutumlarından bağımsız olabilir. Yani dinî tutum, güçlü değildir. Bu durumda diğer tutumlar, kişinin dinî tutumunu etkilerler. Dinî tutum, toplum değerleri tarafından desteklenirse, merkezi konuma gelmesi kolaylaşır”²⁵⁶.

e) Dinî Tutuma Hizmet Eden İhtiyaçların Kuvvet ve Sayısı

Bir tutumun değişmeye karşı gelmesi, onun tatmin ettiği istek ve ihtiyaçların kuvvet ve sayısına bağlıdır²⁵⁷. Dinî tutumu, inanma ihtiyacı yanında, kendini güvenilir hissetme, kendinî rahat ve huzurlu hissetme vb. psiko-sosyal ihtiyaçları da karşılar ise, dinî tutumu destekleyen ve doyum bulan güdü ve ihtiyaçların sayısı ve gücü artar.

²⁵³ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.90-91 ; S.Erdem, a.g.e., s.188.

²⁵⁴ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., s.205.

²⁵⁵ - M.E. Köktas, a.g.e., ss. 222-272.

²⁵⁶ - M. Kaya, a.g.e., ss.57-58.

²⁵⁷ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., s.363.

E . DİNÎ TUTUM DEĞİŞİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Günlük yaşantımızda, olayları kendi dinî inanç, dinî tutum ve davranışlarımıza göre algılar, anlamlandırır ve değerlendiririz²⁵⁸. Yani, algıladığımız yeni bilgileri, eski dinî inanç ve tutumlarımıza asimile ederiz. Mevcut dinî İnanç ve tutumlarımıza ters düşen ortamlardan ve bilgilerden kaçınırız. Ayrıca, dinî inanç ve tutumlarımızın oluşmasında, sahip olduğumuz kültürümüzün etkisi büyük olduğu için, kültürümüz dinî inanç ve tutumlarımızın değişmesine izin vermez²⁵⁹.

Ancak, tutumlarımız doğuştan gelmediği ve sonradan kazanıldığı için, zaman zaman dinî tutumlarda da değişiklikler olur. İnsan düşüncesinin psikolojik objelerden etkilenme biçimi olan tutumlar, çevresel ve kişisel etkenlerden dolayı değişebilirler. Ayrıca, tutum işlevini kaybetmiş ise, yani, tutumun kişiye faydası, yararı yoksa kişi bu tutumunu değiştirecektir. Dinî bilgi ve tecrübelerde meydana gelebilecek değişiklikler, daha önceki dinî bilgilerin değişmesine ve dolayısı ile bu bilgilere bağlı dinî tutumların değişmesine yol açabilirler. Örneğin, daha önceki bilgilerine bağlı olarak, İslam dinînin kadın haklarını korumadığını düşünen bir kişinin İslam dinî ile ilgili olumsuz tutumu, bir sempozyumda İslam dinînin aslında kadınlara önem verdiğini öğrendiğinde, İslam dinî hakkındaki tutumu olumlu yönde değişebilecektir.

Tutum değişikliği, kişinin belli bir konudaki görüşünün değişmesidir. Dolayısıyla, dinî tutumun değişmesi, kişinin din konusundaki görüşünün değişmesidir. Dinî tutumun değişmesi, dinî tutumun öğelerinin değişmesine bağlıdır. Birey dinî bilgiler öğrendikçe, dinî düşünce, dinî inanç ve dinî duygusu değişecek ve sonuçta dinî tutumu da değişmiş olacaktır. Yeni öğrenme ve yeni deneyimlerle, tutumlar değişmektedir. Dinî tutumların değişmesinde, iç ve dış faktörler birlikte rol oynarlar²⁶⁰. İç faktörler, bireyin dine ilişkin güdüler, ihtiyaçları, inançları, düşünceleri ve mevcut tutumlarıdır. Dış faktörler ise, bireye dışarıdan etki eden her türlü uyarıcılardır. Dinî tutumun değişmesi, dinî tutumun özelliklerine, bireyin kişilik özelliklerine, mensup olduğu sosyal çevreye ve dinî tutumun birey için bir anlam ifade edip etmemesine bağlıdır²⁶¹.

Dinî tutumun değişmesi, kişinin olumlu tutumunun olumsuz tutuma veya olumsuz tutumunun olumlu tutuma dönüşmesidir. Bu değişiklik, dinî tutumun

²⁵⁸ - N. Armaner, a.g.e., 1980, s. 77.

²⁵⁹ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., ss. 221-222. ; F. Baymur, a.g.e., 1990, s.132..

²⁶⁰ - Şerif ve Şerif, a.g.e., s.540.

²⁶¹ - D. Krech ve.R.S. Crutchfield, a.g.e., ss. 226-227.

şiddetinin olumludan olumsuzu ya da olumsuzdan olumluya azalması veya artması ile olmaktadır. Dinî tutumların değişmesi, din hakkında doğru bilgiler verme, ait olunan sosyal grubun dinî tutumunu benimseme, kişiliği değiştiren yöntemlerle, ikna, iletişim ve baskı yolu ile olabilir. Ancak, baskı ile oluşacak tutum değişikliğinde, birey beklenenin aksi yönde de tutum değişikliği yapabilir.

Şimdi, dinî tutumların değişimi ile ilgili temel görüş ve yaklaşımları inceleyelim.

1 . Sosyal Yargı Kuramı

Tutum oluşturulan obje hakkındaki sevme-sevmeme, hoşlanma-hoşlanmama gibi yargıların değişmesi neticesinde, tutumların değiştiğini ileri sürer²⁶².

Bir insanın din veya din öğeleri hakkındaki olumlu yargıları, olumsuz yönde değişir ise, insanın din ve öğeleri hakkındaki olumlu tutumunun da olumsuz olacağını ileri sürer. Aynı şekilde, Bir insanın din veya din öğeleri hakkındaki olumsuz yargıları, olumlu yönde değişir ise, insanın din ve öğeleri hakkındaki olumsuz tutumunun da olumlu olacağını ileri sürer. Örneğin, günde beş vakit namaz kılmayı, zaman kaybı olarak değerlendiren bir kişinin, aslında beş vakit namaz ibadetinin sanıldığı kadar fazla vakit almadığını anlaması ve beş vakit namaz kılmanın vakit kaybına yol açmadığına inanması durumunda, önceden beş vakit namaz kılmayan bu kişinin günlük beş vakit namazını kılması gibi.

2 . Tutarlılık Kuramı

İnsan, tutum ve davranışlarında tutarsızlıktan kaçınıp tutarlı olmaya çalışır. Tutum ile davranış arasında görülen tutarsızlık, beklenmeyen bir durum veya ortamsal bir etkiden kaynaklanan ve açıklanması gereken bir durumdur²⁶³. Eğer, bireyin zihnindeki tutarsızlık aşırı derecede ise kişinin kişilik uyumu bozulur. Bu durumda kişi, psikolojik olarak huzursuz ve mutsuzdur. Kişi kendisindeki tutarsızlıkları, tutum değiştirerek tutarlı hale getirir. Kişi, uyumsuzluğa düşmemek için her yeni tutumu, mevcut inanç ve değer sistemi ile ahenkli ve tutarlı olacak şekilde benimser. Dinin herhangi bir yönüne ait yeni bir tutum geliştiren kişi, yeni tutumun duygu, düşünce ve davranış öğelerini de, genel dinî tutumu ile tutarlı olacak şekilde edinir. Din ile ilgili olumlu bir tutuma sahip olan kişi, hayatının diğer alanlarında da bu tutuma uygun tutum geliştirir.

²⁶² - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 129-130.

²⁶³ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 131. ; R.L Atkinson ve diğ., a.g.e., s.724.

Ancak, zorlanma ve baskı sonucu, tutum ile davranış arasında görülen tutarsızlıklar, tutum değişimine yol açmazlar. Çünkü, zorlanma ve baskı durumlarında, tutarsızlığı açıklayan bir dış neden söz konusudur²⁶⁴.

Tutarlılık kuramı, denge ve bilişsel çelişki görüşleriyle açıklanmaktadır²⁶⁵.

a . Denge Teorisi; Bu görüş, iki kişinin birbirine ve bir objeye karşı olan tutumlarının dengeli ya da dengesiz oluşuna göre tutum değişimini incelemektedir. Tutum değişikliği genellikle, dengesiz durumlarda görülmektedir²⁶⁶. Dengesiz durumlar şunlardır: a) Ahmet ile Ali birbirlerini karşı olumlu bir tutuma sahipler, ve Ahmet dine karşı olumlu bir tutuma sahip, ancak, Ali dine karşı olumlu bir tutuma sahip değildir, b) Ahmet ile Ali birbirlerini karşı olumlu bir tutuma sahipler, ve Ali dine karşı olumlu bir tutuma sahip, ancak, Ahmet dine karşı olumlu bir tutuma sahip değildir, c) Ahmet ve Ali dine karşı olumlu tutumlara sahipler, ancak, birbirlerine karşı olumsuz tutumlara sahipler, d) Din dersi öğretmeni ve Ali dine karşı olumsuz tutumlara sahipler ve birbirlerine karşı da olumsuz tutumlara sahipler²⁶⁷.

b . Bilişsel (Zihinsel) Çelişki Teorisi; Bir kişinin sahip olduğu bir bilgi, duygu, düşünce veya davranış, yine o kişinin sahip olduğu bir başka bilgi, duygu, düşünce veya davranış ile çelişiyorsa, bireyin iç dünyasında huzursuzluk meydana geleceğini ve bireyin bu durumdan kurtulmak için güdüleneceğini ve çelişen bilgi, duygu, düşünce veya davranışları değiştireceğini ileri sürer²⁶⁸. Çelişkinin şiddeti, çelişen bilgi, duygu, düşünce veya davranışların sayısına ve önemine bağlıdır. Çelişki ne kadar şiddetli olursa, bilgi, duygu, düşünce veya davranışlardaki değişimler de o kadar hızlı olacaktır. Örneğin, "bir kişi, iman esaslarına inanıyor ve dine karşı olumlu bir tutuma sahip, fakat bu duruma ters düşen davranışlarda bulunuyorsa bilişsel çelişki içindedir. Kişi bu uyumsuzluğu azaltmak isteyecektir. Bilişsel çelişki içerisinde olan kişi, tutarsızlıktan kurtulmak için ya davranışını, ya tutumunu ya da bilgilerini değiştirir. Psikolojik savunma mekanizmalarını kullanarak kendinî rahatsız eden çelişkilerden kurtulmaya çalışır. Bilişsel çelişki görüşü, bireyin zihinsel durumundan değil de, davranışlarından hareketle tutum değişikliğine dikkati çeker. Tutumun bilişsel ve duygusal öğelerinin, davranış ögesinden etkilendiğini ve birey değişik bir davranış yaptığında tutumda da değiştiğini ileri sürer. tutumun davranış ve bilişsel

²⁶⁴ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 148-152.

²⁶⁵ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss.132-135.

²⁶⁶ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 148-152 ; S.A. Arkonaç, a.g.e., s.179.

²⁶⁷ - M. Kaya, a.g.e., ss.71-72.

²⁶⁸ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 145-146 ; R.L Atkinson ve diğ., a.g.e., s.728 ; S.A. Arkonaç, a.g.e., ss.219-220.

ögelerinde çelişki varsa, çelişkiyi gidermek için davranış doğrultusunda tutum değiştirme yolu seçilir. Bir tutarsızlık durumunda kişi, tutarsızlığı açıklayabilecek ya da davranışını makul gösterecek bir dış neden bulamaz ise, davranışını bir iç nedenle açıklayacak veya tutumunu davranış doğrultusunda değiştirecektir²⁶⁹.

3 . Öğrenme Kuramları

Dinî tutumlar doğuştan gelmediğine, öğrenilerek kazanıldığına göre, yeni öğrenmelerle, önceki dinî tutumların değişeceğini ileri süren teorilerdir²⁷⁰. Bunlar, tutumların şartlanma, çağrışım, gözlem ve taklit yolu ile diğer davranışlar gibi öğrenildiğini savunmaktadırlar. Bilgi ve becerilerin öğrenilmesi için geçerli olan ilkeler tutumlar için de geçerlidir. Bu teorilerde, tutum değişimi bir öğrenme süreci olarak ele alınmaktadır. Dinî tutumun ögeleri olan dinî bilgi, dinî duygu ve dinî davranışlar öğrenme yolu ile değiştikçe, bu değişmeye bağlı olarak dinî tutumların da değişecektir.

a) Klasik şartlanma; Tutumlarımızın, tutum nesnesi ile yaşantımızın bağlamından etkilendiğini ileri sürer²⁷¹. “Çağrışım yolu ile öğrenme, davranışçı öğrenme teorilerinden şartlanma yolu ile öğrenmenin bir sonucudur. Bu öğrenme, aynı zaman ve yerde olan uyarıların birbirini çağrıştırmaları ile olur. Uyarı ile davranış arasında bir bağ oluşur. Bu bağ öğrenmedir. Din ile ilgili güzel ve olumlu bilgiler duymuş, olumlu tecrübeler edinmiş bir kimsenin zihninde dine ait olumlu duygular yerleşir. Şartlı ve şartsız uyarılar birlikte sunularak, objelere karşı insanlarda olumlu ya da olumsuz tutum oluşturulabilmektedir”²⁷².

b) Operant Şartlanma; Tutumlarla ilgili olumlu davranışlar pekiştirilir, olumsuz davranışlar ödüllendirilmez ise, pekiştirilen davranışlar doğrultusunda tutumun değişeceğini ileri sürer²⁷³. “Dinî tutumların öğrenilmesi, operant (Edimsel) şartlanmanın bir ilkesi olan “pekiştirme” yolu ile de gerçekleşir. Eğer birey dinî bir yaşantı sonucu, hoş olan duygular yaşamış ise, bu dinî yaşantı ve davranış onda yerleşir. Örneğin; namaz kılan bir çocuk, çevresinden sevgi ve ilgi görürse, ödüllendirilmiş olur ve namaz kılma davranışına devam eder”²⁷⁴.

²⁶⁹ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.149.

²⁷⁰ - Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 128-129..

²⁷¹ - S.A.Arkonacı, a.g.e., s. 202.

²⁷² - M. Kaya, a.g.e., s.64.

²⁷³ - S.A.Arkonacı, a.g.e., s. 202.

²⁷⁴ - M. Kaya, a.g.e., s.64.

c) **Model alma;** Tutum değişiminde, diğer insanların model alınarak, davranışlarını ve tutumların model alınan kişinin davranışları ve tutumları yönünde değiştirileceğini ileri sürer. Çünkü, insan model aldığı kişi ile kendisini özdeřleřtirmektedir²⁷⁵. “Dinî tutumların öğrenilmesinin bir diğer yolu, sosyal öğrenme görüşünün önem verdiği model, gözlem ve taklit etmedir. Birey, önem verdiği kişilerin davranışlarını taklit eder. Dinî tutumların, özellikle duygu ve davranış öğelerinin öğrenilmesinde taklidin önemli bir yeri vardır. Örneğin; ailede namaz kılan birini taklit eden çocuk, övölür ve sevilir ise, namaz kılma davranışını sürdürür ve giderek namaz kılmaya başlar. Sonuçta çocukta, namaza karşı olumlu bir tutum oluşur. Bunun tersinin olması da mümkündür”²⁷⁶.

²⁷⁵ - S.A.Arkonacı, a.g.e., s. 203. ; Ç. Kağıtçıbaşı, a.g.e., ss. 152-154.

²⁷⁶ - M. Kaya, a.g.e., ss.64-65.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI ve DEĞERLENDİRME

A . ÖRNEKLEM GRUBU İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu araştırmanın örneklemini, tesadüfi (seçkisiz) örnekleme yolu ile seçilen 404 öğrenciden oluşmaktadır. Tablo 4'te örneklem grubundaki öğrencilerin fakültelere dağılımı gösterilmiştir. Buna göre, öğrencilerin; %5.7'si İlahiyat Fakültesi, %16.1'i İktisat Fakültesi, %5.7'si Teknik Eğitim Fakültesi, %14.9'u Fen-Edebiyat Fakültesi, %4.5'i Güzel Sanatlar Fakültesi, %3.5'i Diş Hekimliği Fakültesi, %20.5'i Mimarlık–Mühendislik Fakültesi, %21.3'ü Meslek Yüksek Okulu, %3.5'i Tıp Fakültesi ve %4.5'i Sağlık Yüksek Okulu öğrencisidir.

Tablo 4: Örneklem Grubunun Fakültelere Dağılımı

OKUNAN FAKÜLTE	TOPLAM	
	N	%
İlahiyat Fakültesi	23	5.7
İktisat Fakültesi	65	16.1
Teknik Eğitim Fakültesi	23	5.7
Fen-Edebiyat Fakültesi	60	14.9
Güzel Sanatlar Fakültesi	18	4.5
Diş Hekimliği Fakültesi	14	3.4
Mimarlık-Mühendislik Fakültesi	83	20.5
Tıp Fakültesi	14	3.4
Meslek Yüksek Okulu	86	21.3
Sağlık Yüksek Okulu	18	4.5
TOPLAM	404	%100

Bu öğrenci grubunu daha iyi tanımak için öğrencilere ait genel bilgileri (demoğrafik özellikleri) bilmemizde yarar vardır. Bu bilgiler tablo 5'te (s.61) verilmiştir.

Öğrencilerin %41.2'si kız, %58.2'si erkektir.

Yaş gruplarına göre öğrencilerin; %73'ü 17-22 yaş grubunda, %27'si 23–33 yaş grubundadır. 17-22 yaş grubundaki öğrencilerin %46.6'sı kız, %53.9'u erkektir. 23-33 yaş grubundaki öğrencilerin %30.3'ü kız, %69.7'si erkektir.

Ailelerinin gelir durumuna göre, öğrencilerin; %5.4'ü zengin, %87.9'u orta halli ve %6.7'si fakir sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelmektedirler. Öğrencilerin yaklaşık

%88'i orta halli sosyo-ekonomik seviyede olduklarını belirtmeleri, Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin çoğunluğunun orta halli aile çocukları olduğunu göstermektedir. Bu dağılım ülkemizin sosyo-ekonomik dağılımına paraleldir. Zengin ailelerden gelen öğrencilerin; %50'si kız ve %50'si erkek, %63.6'sı 17-22 yaş grubunda ve %36.4'ü 23-33 yaş grubundadır. Orta halli ailelerden gelen öğrencilerin; %43.4'ü kız ve %56.6'sı erkek, %74.6'sı 17-22 yaş grubunda ve %25.4'ü 23-33 yaş grubundadır. Fakir ailelerden gelen öğrencilerin; %14.8'i kız ve %85.2'si erkek, %59.3'ü 17-22 yaş grubunda ve %40.7'si 23-33 yaş grubundadır.

Tablo 5: Örneklemin Demografik Özellikleri

DEMOGRAFİK	ÖZELLİKLER	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8
	Erkek	235	58.2
	TOPLAM	404	100
YAŞ GRUBU	17 – 22 Yaş Grubu	235	73
	23 – 33 Yaş Grubu	109	27
	TOPLAM	404	100
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	Üst (Zengin)	22	5.4
	Orta (Orta halli)	355	87.9
	Alt (Fakir)	27	6.7
	TOPLAM	404	100
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4
	İmam Hatip Lisesi	30	7.4
	Herhangi bir Meslek Lisesi	64	15.8
	Diğer Liseler (Süper, Anadolu ve Fen)	58	14.4
	TOPLAM	404	100
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2
	Kasaba	24	5.9
	Şehir	106	26.2
	Büyük Şehir	241	50.7
	TOPLAM	404	100
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri	307	76.0
	Okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Kur'an Kursları	83	20.5
	Hiçbir Din Eğitimi Almayanlar	14	3.5
	TOPLAM	404	100

Yetiştikleri yerlere göre öğrencilerin; %8.2'si bir köy ortamında, %5.9'u bir kasaba ortamında, %26.2'si büyük bir kasaba veya küçük bir şehir ortamında, %50.7'si büyük bir şehirde ortamında yetişmiş öğrencilerdir. Buna göre Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin %76.9'u şehirlerde yetişerek üniversiteye gelmektedirler. Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin; %30.3'ü kız, %69.7'si erkek, %75.8'i 17-22 yaş grubunda ve %24.2'si 23-33 yaş grubundadır. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin; %29.2'si kız, %70.8'i erkek, %79.2'si 17-22 yaş grubunda ve %20.8'i 23-33 yaş grubundadır. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %42.5'i kız, %57.5'i erkek, %77.4'ü 17-22 yaş grubunda ve %22.6'sı 23-33 yaş grubundadır. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %44.4'ü kız, %55.6'sı erkek, %70.1'i 17-22 yaş grubunda ve %29.9'u 23-33 yaş grubundadır.

Üniversiteye gelmeden önce, öğrencilerin; %76'sı okudukları okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, %20.5'i okudukları okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile Kur'an Kursları gibi din eğitimi yapılan yerlerde, din öğretim ve eğitimi aldıklarını belirtmiş, %3.5'i üniversiteye gelmeden önce hiçbir din eğitim ve öğretimi görmediğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi örneklemin yaklaşık %97'si üniversiteye, din eğitimi ve öğretimi alarak gelmişlerdir. Özel din eğitimi alan öğrencilerin büyük çoğunluğu erkek (%73.5) ve 17-22 yaş grubundaki (%61.4) öğrencilerdir (Kız %26.5 ve 23-33 yaş grubu %38.6) Aynı şekilde, hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin büyük çoğunluğu erkek (%85) ve 17-22 yaş grubundaki (%70) öğrencilerdir (Kız %15 ve 23-33 yaş grubu %30)

Mezun oldukları lise türlerine göre öğrencilerin; %62.4'ü Normal lise mezunu, %7.4'ü İmam Hatip Lisesi mezunu, %15.8'i herhangi bir Meslek lisesi mezunu, %14.4'ü Süper Lise, Anadolu ve Fen Lisesi mezunudur. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Normal Lise mezunudur. Mezun oldukları lise türlerine göre öğrencilerin büyük çoğunluğu erkek ve 17-22 yaş grubundaki öğrencilerdir.

Tablo 6: Mezun olunan lise türüne göre örneklemin fakültelere dağılımı

LİSE TÜRÜ	Normal lise		İmam Hatip Lisesi		Diğ. Meslek liseleri		Diğer liseler		TOPLAM	
OKUNAN FAKÜLTE	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İlahiyat Fakültesi	6	26.0	17	74.0	0	0.0	0	0.0	23	5.7
İktisat Fakültesi	48	73.8	0	0.0	7	10.8	10	15.4	65	16.1
Teknik Eğitim Fak.	12	52.2	2	8.7	7	30.4	2	8.7	23	5.7
Fen Edebiyat Fak.	41	68.3	2	3.3	6	10.0	11	18.4	60	14.9
Güzel Sanatlar Fak.	10	55.6	3	16.7	4	22.2	1	5.5	18	4.5
Diş Hekimliği Fak.	4	28.6	0	0.0	0	0.0	10	71.4	14	3.4
Mim. Mühend. Fak.	57	68.7	2	2.4	10	12.0	14	16.9	83	20.5
Tıp Fakültesi	10	71.4	0	0.0	1	7.1	3	21.5	14	3.4
Meslek Yüksek Ok.	53	61.6	3	3.5	25	29.1	5	5.8	86	21.3
Sağlık Yüksek Ok.	11	61.1	1	5.5	4	22.2	2	11.2	18	4.5
TOPLAM	252	100	30	100	64	100	58	100	404	100

Örneklem grubundaki öğrencilerin, mezun oldukları lise türüne göre, fakültelere dağılımları tablo 6'da (s.62) gösterilmiştir. Mezun olunan lise türü ile okunan fakülte arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2 = 228.13$, $sd = 27$, $P < 0.05$). Buna göre öğrenciler, lise yıllarında almış oldukları öğretimin devamı olan fakültelere devam etmektedirler.

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin; %26'sı Normal lise ve %74'ü İmam hatip Lisesi mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%69.6) ve 17-22 yaş grubundaki (%69.6) öğrencilerdir (Kız %30.4, 23-33 yaş grubu %30.4). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%56.5) gelmektedir (Fakir %39.1, Zengin %4.3). Büyük çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%43.5) (Köy %4.3, Kasaba %17.4 ve Küçük bir Şehir %34.8) İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin; %65.2'si okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %34.8'i okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almıştır. İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasında hiçbir din eğitimi almayan öğrenci yoktur.

İktisat Fakültesi öğrencilerinin; %73.8'i Normal Lise, %10.8'i Meslek Lisesi ve %15.4'ü Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%66.2) ve 17-22 yaş grubundaki (%80) öğrencilerdir (Kız %33.8, 23-33 yaş grubu %30). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%93.8) gelmektedir (Fakir %3.1, Zengin %3.1). Büyük çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%73.8) (Köy %7.7, Kasaba %1.5 ve Küçük bir Şehir %16.9) İktisat Fakültesi öğrencilerinin; %80'i okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %15.4'ü okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almış ve %4.6'sı da hiçbir din eğitimi almamıştır.

Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinin; %52.2'si Normal Lise, %8.7'si İmam Hatip Lisesi, %30.4'ü Meslek Lisesi ve %8.7'si Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%78.3) ve 17-22 yaş grubundaki (%60.9) öğrencilerdir (Kız %21.7, 23-33 yaş grubu %39.1). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%82.6) gelmektedir (Fakir %8.7, Zengin %8.7). Büyük çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%56.5) (Köy %17.4, Kasaba %4.3 ve Küçük bir Şehir %21.7) Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinin; %69.6'sı okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %30.4'ü okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almıştır. Teknik Eğitim Fakültesi öğrencileri arasında hiçbir din eğitimi almayan öğrenci yoktur.

Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin; %68.3'ü Normal Lise, %3.3'ü İmam Hatip Lisesi, %10'u Meslek Lisesi ve %18.4'ü Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%53.3) ve 17-22 yaş grubundaki (%46.7) öğrencilerdir (Kız %46.7, 23-33 yaş grubu %21.7). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%90) gelmektedir (Fakir %6.7, Zengin %3.3). Büyük çoğunluğu büyük

şehirlerde yetişen (%43.3) (Köy %10, Kasaba %13.3 ve Küçük bir Şehir %33.3) Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin; %76.7'si okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %13.8'i okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almış ve %5'i da hiçbir din eğitimi almamıştır.

Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin; %55.6'sı Normal Lise, %16.7'si İmam Hatip Lisesi, %22.2'si Meslek Lisesi ve %5.5'i Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu kız (%66.7)'dir (Erkek %33.3). Yaş gruplarına eşit olarak dağılmaktadırlar (17-22 yaş grubu %50, 23-33 yaş grubu %50). Öğrenciler arasında, zengin ailelerden gelen öğrenci yokken, öğrencilerin büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%88.9) gelmektedir (Fakir %11.1). Büyük çoğunluğu şehirlerde yetişen (Büyük şehir %50, Küçük şehir %44.4) (Köy %17.4, Kasaba %0) Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin; %83.3'ü okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %16.7'si okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almıştır. Güzel sanatlar Fakültesi öğrencileri arasında hiçbir din eğitimi almayan öğrenci yoktur.

Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin; %28.6'sı Normal Lise ve %71.4'ü Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Diş Hekimliği Fakültesi'nde meslek lisesi mezunu öğrenci yoktur. Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinden oluşan örneklemin büyük çoğunluğu kız (%57.1) öğrencilerden oluşmaktadır (Erkek %33.3). Öğrencilerin tamamı 17-22 yaş grubundadır. Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%92.9) gelmekte (Zengin %7.1), fakir hiçbir öğrenci bulunmamaktadır. Çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%71.4) (Küçük bir Şehir %28.6) öğrencilerin arasında, köy ve kasabalarda yetişen öğrenci bulunmamaktadır. Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin; %92.9'u okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %7.1'i de hiçbir din eğitimi almamıştır. Öğrencilerden özel din eğitimi alan öğrenci yoktur.

Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin; %68.7'si Normal Lise, %2.4'ü İmam Hatip Lisesi, %12'si Meslek Lisesi ve %16.9'u Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%66.3) ve 17-22 yaş grubundaki (%72.3) öğrencilerdir (Kız %33.7, 23-33 yaş grubu %27.7). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%90.4) gelmektedir (Fakir %3.6, Zengin %6). Büyük çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%62.7) (Köy %9.6, Kasaba %6 ve Küçük bir Şehir %21.7) Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin; %69.8'i okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %29.1'i okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almış ve %1.2'si da hiçbir din eğitimi almamıştır.

Tıp Fakültesi öğrencilerinin; %71.4'ü Normal Lise, %7.1'i Meslek Lisesi ve %21.5'i Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Tıp Fakültesi'nde, İmam Hatip Lisesi mezunu yoktur. Fakülte öğrencilerinin, büyük çoğunluğu erkek (%59.3) ve 17-22 yaş (%64.3) grubundadır (Kız %42.9, 23-33 yaş grubu %35.7). Ayrıca, öğrencilerin büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%78.6) gelmekte (Zengin %21.4), fakir hiçbir öğrenci bulunmamaktadır. Çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%78.6) (Köy %7.1, Küçük bir Şehir %14.3) öğrencilerin arasında, kasabalarda yetişen öğrenci bulunmamaktadır. Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin; %92.9'u okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %7.1'i özel din eğitimi almıştır. Öğrencilerden hiçbir din eğitimi almayan öğrenci yoktur.

Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin; %61.6'sı Normal Lise, %3.5'i İmam Hatip Lisesi, %29.1'i Meslek Lisesi ve %5.8'i Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin, büyük çoğunluğu erkek (%59.3) ve 17-22 yaş grubundaki (%76.7) öğrencilerdir (Kız %40.7, 23-33 yaş grubu %23.3). Ayrıca öğrencilerin, büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%89.5) gelmektedir (Fakir %5.8, Zengin %4.7). Büyük çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%60.5) (Köy %5.8, Kasaba %5.8 ve Küçük bir Şehir %27.9) Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin; %69.8'i okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %29.1'i okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almış ve %1.2'si de hiçbir din eğitimi almamıştır.

Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinin; %61.1'i Normal Lise, %5.5'i İmam Hatip Lisesi, %22.2'si Meslek Lisesi ve %11.2'si Fen, Anadolu ve Süper Lise mezunudur. Bu öğrencilerin tamamı kızdır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu 23-33 yaş (%55.6) grubundadır (17-22 yaş grubu %44.4). Ayrıca, fakir ailelerden gelen öğrenci yokken, öğrencilerin büyük çoğunluğu orta halli ailelerden (%88.9) gelmektedir (Fakir %11.1). Çoğunluğu büyük şehirlerde yetişen (%55.6) (Küçük şehir %33.3, Köy %11.1) öğrenciler arasında kasabalarda yetişen öğrenci yoktur. Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinin; %83.3'ü okullarda din eğitimi ve öğretimi almış, %16.7'si okullardaki din eğitimi ve öğretimine ilaveten özel din eğitimi de almıştır. Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri arasında hiçbir din eğitimi almayan öğrenci yoktur.

B – ÖRNEKLEMİN GENEL DİNİ TUTUMLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde, örneklemin din ile ilgili genel tutumlarını tespit etmek amacıyla, din ile ilgili dört değişik konudaki görüşe katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu görüşler ve görüşlere ait bulgular tablo 7’de verilmiştir. Din ile ilgili olarak belirtilen görüşler doğrultusunda; öğrencilerin %77’sinin din ile ilgili olumlu bir tutuma, %5.4’nün din ile ilgili olumsuz bir tutuma sahip oldukları ve %17.6’sının ise din ile ilgili olumlu veya olumsuz bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir. Buradaki bulgular, din ile ilgili olarak belirtilen görüşlerle sınırlıdır. Eğer öğrencilere, din ile ilgili olarak başka görüşler verilmiş olsaydı, daha farklı bulgularla karşılaşmak mümkündür.

Tablo 7 : Örneklemin “ Genel Dinî tutumları “

DİN İLE İLGİLİ GENEL İFADELER	KESİNLİKLE KATILI YORUM		EMİN DEĞİLİM		KESİNLİKLE KATILMIYORUM		GENEL TOPLAM	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Din, ölüm karşısında insana, Başka yoldan elde edemeyeceği Bir güven duygusu verir</i>	320	79.2	67	16.6	17	4.2	404	100.0
<i>Din, Bilim ve Felsefenin Açıklamakta aciz kaldığı metafizik Gerçekler hakkında bilgi verir</i>	299	74.0	83	20.5	22	5.5	404	100.0
<i>Dine Bağlılık, insanın hayatına Başka türlü sahip olamayacağı Bir gaye ve anlam kazandırır</i>	319	79.0	59	14.6	26	6.4	400	100.0
<i>İnsan, sadece aklı ile Anlayamadığı varlık nedenini, İnandığı dinin felsefesinde bulur. Böylece din, insanı güçlü kılar</i>	306	75.7	76	18.8	22	5.4	404	100.0
TOPLAM	311	77.0	71	17.6	22	5.4	404	100.0

a) Din ile ilgili tutumlarını tespit etmek için örneklem grubuna sorulan sorulardan biri, **“Din, ölüm karşısında insana, başka yoldan elde edemeyeceği bir güven duygusu verir”** ifadesine katılıp katılmadıkları ile ilgilidir. Örneklemin %79.2’si bu görüşe kesinlikle katıldıklarını, %16.6’sı bu görüş konusunda emin olamadıklarını, %4.2’si bu görüşe kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 8, s.67). Bu ifade doğrultusunda, öğrencilerin %79.2’sinin din ile ilgili olumlu bir tutuma, %4.2’sinin din ile ilgili olumsuz bir tutuma sahip oldukları ve %16.6’sının herhangi bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir.

Bu görüşe kesinlikle katılan öğrenciler, dinin psikolojik bir olay olması, sadece bu dünya ile değil aynı zamanda ölüm sonrası ile ilgilenmesi nedeniyle bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden bir tanesi, uykuya dalmadan önce her gece ölümü ve sonrasını devamlı düşündüğünü yazmıştır. Bu görüşe katılıp katılmama konusunda kararsız olan öğrenciler, dinî tam olarak bilmedikleri için kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu görüşe kesinlikle katılmayan öğrenciler, açıklayıcı herhangi bir ifadede bulunmamışlardır.

Elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmanın²⁷⁷ bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Ancak, üniversite öğrencileri arasında daha önce yapılan bir araştırmanın bulgularından da yüksek²⁷⁸ gibi görünmektedir. Bunun nedeni, araştırmaların yapıldığı üniversite ortamlarının farklı olmasıdır. Koştas araştırmasını, Ankara gibi büyük bir şehir ortamında okuyan üniversite öğrencileri arasında yapmıştır. Bizim araştırmamız ise, Isparta gibi yeni gelişmekte olan küçük bir şehirde yapılmıştır.

Cinsiyet açısından bu görüşe, kızlara oranla (%74.6) erkekler (%82.6) daha fazla katılmaktadırlar.

Yaş grupları açısından, bu görüşe katılma veya katılmama oranlarında belirgin bir fark görülmemektedir. Bu görüşe, 17-22 yaş grubu %79.7, 23-33 yaş grubu %78 oranında kesinlikle katılmaktadır.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%80.9), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %59.1, Fakir %74.1) oranla yüksektir.

²⁷⁷ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.132 ; Örneklemin %76.9’u katılmakta, %13.4’ü katılıp katılmamakta kararsız, %9.7’si katılmamaktadır.

²⁷⁸ - M. Koştas, a.g.e. 1993, s.68 ; Örneklemin %72.76’sı katılmakta, %7.74’ü katılıp katılmamakta kararsız, %19.5’i katılmamaktadır.

Bu görüşe kesinlikle katılma oranı, Imam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%94.3), diğer liselerden mezun olanlara (Normal Lise mezunları %77, Meslek Lisesi mezunları %74.1, Diğer lise mezunları %86) oranla yüksektir.

Tablo 8 : Örneklemin "Din, ölüm karşısında insana, başka yoldan elde edemeyeceği bir güven duygusu verir" ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.

				Kesinlikle Katılıyorum		Emin Değilim		Kesinlikle Katılmıyorum		
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	
		404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	126	74.6	34	20.1	9	5.4	$X^2 = 3.84$ $Sd = 2$ $P > 0.05$
	Erkek	235	58.2	194	82.6	33	14.0	8	3.4	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	235	79.7	49	16.6	11	3.7	$X^2 = 0.63$ $Sd = 2$ $P > 0.05$
	23 – 33	109	27.0	85	78.0	18	16.5	6	5.5	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	13	59.1	8	36.4	1	4.5	$X^2 = 7.65$ $Sd = 4$ $P > 0.05$
	Orta halli	355	87.9	287	80.9	53	14.9	15	4.2	
	Fakir	27	6.7	20	74.1	6	22.0	1	3.9	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	194	77.0	47	18.7	11	4.3	$X^2 = 7.78$ $Sd = 6$ $P > 0.05$
	İHL	30	7.4	28	94.3	2	6.7	0	0.0	
	Meslek Lisesi	64	15.8	55	86.0	7	11.0	2	3.0	
	Diğer	58	14.4	43	74.1	11	19.0	4	6.9	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	27	81.8	6	18.2	0	0.0	$X^2 = 7.19$ $Sd = 6$ $P > 0.05$
	Kasaba	24	5.9	22	91.7	2	8.3	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	88	83.0	15	14.2	3	2.8	
	Büyük Şehir	241	59.7	183	75.9	44	18.3	14	5.8	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	239	77.9	54	17.6	14	4.5	$X^2 = 14.63$ $Sd = 6$ $P < 0.05$
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	74	89.2	7	8.4	2	2.4	
	Almayan	14	3.5	7	50.0	6	43.0	1	7.0	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100	0	0.0	0	0.0	$X^2 = 43.38$ $Sd = 18$ $P < 0.05$
	İktisat Fak	65	16.1	54	83.1	11	16.9	0	0.0	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	3	13.0	0	0.0	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	47	78.3	12	20.0	1	1.7	
	Güzel San.F	18	4.5	16	88.8	1	5.6	1	5.6	
	Diş Hekim.F	14	3.5	6	42.9	5	35.7	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	68	81.9	9	10.8	6	7.3	
	Tıp Fak.	14	3.5	10	71.4	4	28.6	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	67	77.9	15	17.4	4	4.7	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	9	50.0	7	38.9	2	11.1	
	TOPLAM	404	100	320	79.2	67	16.6	17	4.2	

Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin, bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%91.7), bir köy (%81.8), büyük (%75.9) veya küçük (%83) bir şehir ortamında yetişen öğrencilere oranla daha yüksektir.

Alınan din eğitimi ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=14.64, sd=6, P<0.05$). Şöyle ki, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, din eğitimi aldığını ifade edenlerden, bu görüşe katılanların oranı %77.9, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kurslarında özel din eğitimi alan öğrencilerin bu görüşe katılma oranı %89.2, hiçbir din eğitimi almayanlardan bu görüşe katılanların oranı % 50'dir. Bu görüşe katılıp katılmamakta, hiçbir din eğitimi almayan öğrenciler (%43) oldukça kararsızdırlar. Görüldüğü gibi, yeterli ve doğru bir din eğitimi alanların olumlu dinî tutum düzeyi (%80-90), din eğitimi ve öğretimi almayanlara göre (%50) daha yüksektir.

Fakülteler açısından da bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2= 43.38, sd=18, P<0.05$). Fakülteler açısından bu görüşe kesinlikle katılma oranları şöyledir ; İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %100, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %88.8, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %87, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %83.1, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %81.9'dur. Bu görüşe katılmakta kararsız olan veya kesinlikle katılmayan öğrencilerin oranı, Diş Hekimliği Fakültesi (%35.7-%21.4) ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde (%38.9-%11.1) oldukça yüksektir. Alınan din eğitiminin düzeyi, din ile ilgili tutumları etkilemektedir. İlahiyat, Güzel Sanatlar, Teknik Eğitim, İktisat ve Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencileri arasında din eğitimi alanların yüksek olması, bu ifade doğrultusunda olumlu bir tutum geliştirmelerini sağlamıştır.

b) Din ile ilgili tutumlarını tespit etmek için örnekleme sorulan sorulardan bir diğeri ise, ***“Din, bilim ve felsefenin açıklamakta aciz kaldığı, metafizik gerçekler hakkında bilgi verir”*** ifadesine katılıp katılmadıkları sorusudur. Öğrencilerin %74'ü bu görüşe kesinlikle katıldığını, %20.5'i bu görüş konusunda emin olamadıklarını, %5.5'si bu görüşe kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir (Tablo 9, s.70). Bu ifade doğrultusunda, öğrencilerin %74'ünün din ile ilgili olumlu bir tutuma, %5.5'inin din ile ilgili olumsuz bir tutuma sahip oldukları ve %20.5'inin herhangi bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir.

Bu görüşe katılmakta kararsız veya karşı olan öğrenciler, din-bilim veya din-felsefe ilişkileri ile ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir.

Cinsiyet açısından bu görüşe, kızlara oranla (%68.6) erkekler (%77.9) daha fazla oranda katılmaktadırlar. Bu görüşe katılıp katılmama konusunda kızlar daha kararsızdırlar (Kızlar %26.6, Erkekler %16.2).

Tablo 9 : Örneklemin "Din, bilim ve felsefenin açıklamakta aciz kaldığı, metafizik gerçekler hakkında bilgi verir" ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.

				Kesinlikle Katılıyorum		Emin Değilim		Kesinlikle Katılmıyorum		
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	
		404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
DEMOGRAFIK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	116	68.6	45	26.6	8	4.8	X ² = 7.20 Sd= 3 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	183	77.9	38	16.2	14	5.9	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	220	74.6	59	20.0	16	5.4	X ² = 0.60 Sd= 3 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	79	72.5	24	22.0	6	5.5	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	15	68.2	5	22.7	2	9.1	X ² = 4.16 Sd= 6 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	261	73.5	76	21.4	18	5.1	
	Fakir	27	6.7	23	85.2	2	7.4	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	181	71.8	53	21.0	18	7.2	X ² = 12.55 Sd = 9 P > 0.05
	İHL	30	7.4	27	90.0	2	6.7	1	3.3	
	Meslek Lisesi	64	15.8	52	81.3	10	15.6	2	3.1	
	Diğer	58	14.4	39	67.2	18	31.0	1	1.8	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	27	81.8	5	15.2	1	3.0	X ² = 9.44 Sd = 9 P > 0.05
	Kasaba	24	5.9	22	91.7	2	8.3	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	81	76.4	22	20.8	3	2.8	
	Büyük Şehir	241	59.7	169	70.1	54	22.4	18	7.5	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	221	72.0	72	23.5	14	4.5	X ² = 41.56 Sd = 9 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	70	84.3	8	23.6	5	6.1	
	Almayan	14	3.5	8	57.2	3	21.4	3	21.4	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	22	95.7	1	4.3	0	0.0	X ² = 20.76 Sd = 27 P > 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	47	72.3	14	21.5	4	6.2	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	2	8.7	1	4.3	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	43	71.7	15	25.0	2	3.3	
	Güzel San.F	18	4.5	14	77.7	4	22.3	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	8	57.2	5	35.7	1	7.1	
	Mim.Müh.F	83	20.5	59	71.1	17	20.5	6	7.2	
	Tıp Fak.	14	3.5	9	64.3	5	35.7	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	65	75.6	15	17.4	6	7.0	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	12	66.7	5	27.8	1	5.5	
	TOPLAM	404	100	299	74.0	83	20.5	22	5.5	

Yaş grupları açısından, bu görüşe katılıp katılmama oranlarında önemli farklılıklar görülmemiştir. Bu görüşe, 17-22 yaş grubu %74.6, 23-33 yaş grubu %72.5 oranında kesinlikle katılmaktadır.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, fakir ailelerde yetişen öğrencilerin bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%85.2), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %68.2, Orta halli %73.5) oranla yüksektir.

Bu görüşe kesinlikle katılma oranı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%90), diğer liselerden mezun olanlara (Normal Lise mezunları %71.8, Meslek Lisesi mezunları %81.3, diğer lise mezunları %67.2) oranla yüksektir.

Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin, bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%91.7), bir köy (%81.8), büyük (%70.1) veya küçük (%76.4) bir şehir ortamında yetişen öğrencilere oranla daha yüksektir.

Alınan din eğitimi ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=41.56, sd=9, P<0.05$). Şöyle ki, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, din eğitimi aldığını ifade edenlerden, bu görüşe kesinlikle katılanların oranı %72, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kurslarında özel din eğitimi alan öğrencilerin bu görüşe katılma oranı %84.3, hiçbir din eğitimi almayanlardan bu görüşe katılanların oranı %57.2'dir. Bu görüşe kesinlikle katılmama, hiçbir din eğitimi almayanlarda (%21.4) oldukça yüksektir. Bu görüşe katılıp katılmama konusundaki kararsızlık (%23'lerde) oranları arasında belirgin bir fark görülmemiştir. Dinî tutumları etkileyen önemli faktörlerden biri olan, dinî eğitimin etkisi açıkça görülmektedir. Din eğitimi ve öğretimi alanların dinî tutum düzeyi (%72-84), hiçbir dinî öğretim almayanlardan (%57) oldukça yüksektir.

Fakülteler açısından bu görüşe kesinlikle katılma oranları şöyledir ; İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %95.7, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %87, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %77.7, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %75.6, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %72.3, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %71.7, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %71.1'dir. Bu görüşe katılma oranı, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde (%66.7), Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde (%64.3) ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde (%57.2) olmak üzere, diğer fakülte öğrencilerine göre düşüktür. Ayrıca, bu görüşe katılmakta kararsız olan öğrencilerin oranı, Diş Hekimliği Fakültesi ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde (%35) oldukça yüksektir.

C) Din ile ilgili tutumlarını tespit etmek için örnekleme sorulan sorulardan bir diğeri ise, **“Dine bağlılık, insanın hayatına başka türlü sahip olamayacağı bir gaye ve anlam kazandırır”** ifadesine katılıp katılmadıkları ile ilgilidir. Öğrencilerin %79'u bu görüşe kesinlikle katıldığını, %14.6'sı bu görüş konusunda emin olamadıklarını, %6.4'ü bu görüşe kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir (Tablo 10, s.73). Bu ifade doğrultusunda, öğrencilerin %79'unun din ile ilgili olumlu bir tutuma, %6.4'ünün din ile ilgili olumsuz bir tutuma sahip oldukları ve %14.6'sının herhangi bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir.

Bu görüşe kesinlikle katılan öğrenciler, dine bağlılığın kendilerini ibadet etmeye motive etmesi nedeniyle bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler, dinî tam olarak bilmemeleri nedeniyle, dine yeterince bağlı kalamadıkları için bu görüşe katılıp katılmama konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu görüşe kesinlikle katılmayan öğrenciler, açıklayıcı herhangi bir ifadede bulunmamışlardır.

Bu görüşe katılma ile ilgili elde ettiğimiz bu bulgular, ülkemizde daha önce yapılan araştırmaların²⁷⁹ bulgularından yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, örneklem grubundaki öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%87.9) orta halli sosyo-ekonomik seviyeye sahip ailelerde yetişmiş olmaları olabilir.

Cinsiyet açısından bu görüşe, kızlara (%76.9) oranla erkekler (%80.4) daha fazla oranda katılmaktadırlar.

Yaş grupları açısından, bu görüşe kesinlikle katılma oranı, 23 –33 yaş grubuna (%77.1) oranla, 17–22 yaş grubunda (%79.7) daha yüksektir.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%80), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %63.6, Fakir %77.8) oranla yüksektir.

Bu görüşe kesinlikle katılma oranı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%90), diğer liselerden mezun olanlara (Normal Lise mezunları %77, Meslek Lisesi mezunları %87.5, Diğer lise mezunları %70.7) oranla yüksektir.

Yetişme yeri ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=14.05, sd=6, P<0.05$). Buna göre, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin, bu görüşe kesinlikle katılma oranı %100 iken, bir köy (%87.9), büyük (%74.7) veya küçük (%81.1) bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde daha düşüktür. Bu görüşe katılıp katılmamakta şehir ortamında yetişen öğrenciler (%16) daha kararsızdırlar. Bu görüşe kesinlikle katılmama

²⁷⁹ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.132 ; Örneklemin %67.2'si katılmakta, %17.1'i katılıp katılmamakta kararsız, %15.7'si katılmamaktadır. ; M. Koştas, a.g.e. s.68 ; Örneklemin %65.53'ü katılmakta, %13.97'si katılıp katılmamakta kararsız, %20.5'i katılmamaktadır.

oranı, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde (%9.1) daha yüksektir. İnançlara ve geleneklere bağlılık, nüfus yoğunluğunun az olduğu küçük yerleşim yerlerinde daha önemlidir. Bu nedenle, köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin, dinî yaşamlarında bir süreklilik görülmektedir.

Tablo 10: Örneklemen " *Dine bağlılık, insanın hayatına başka türlü sahip olamayacağı bir gaye ve anlam kazandırır* " ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.

				Kesinlikle Katılıyorum		Emin Değilim		Kesinlikle Katılmıyorum		
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	
		404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	130	76.9	28	16.6	11	6.5	X ² = 0.92 Sd= 2 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	189	80.4	31	13.2	15	6.4	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	235	79.7	44	14.9	16	5.4	X ² = 1.88 Sd= 2 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	84	77.1	15	13.8	10	9.1	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	14	63.6	6	27.4	2	9.0	X ² = 3.59 Sd= 4 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	284	80.0	49	13.8	22	6.2	
	Fakir	27	6.7	21	77.8	4	14.8	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	195	77.0	38	15.1	19	7.9	X ² = 9.97 Sd= 6 P > 0.05
	İHL	30	7.4	27	90.0	2	6.7	1	3.3	
	Meslek Lisesi	64	15.8	56	87.5	5	7.8	3	4.7	
	Diğer	58	14.4	41	70.7	14	24.1	3	5.2	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	29	87.9	3	9.1	1	3.0	X ² = 14.05 Sd= 6 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	24	100	0	0.0	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	86	81.1	17	16.1	3	2.8	
	Büyük Şehir	241	59.7	180	74.7	39	16.2	22	9.1	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	239	77.9	51	16.6	17	5.5	X ² = 39.65 Sd= 6 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	73	88.0	7	8.4	3	5.6	
	Almayan	14	3.5	7	50.0	1	7.0	6	43.0	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	21	91.3	2	8.7	0	0.0	X ² = 29.94 Sd= 18 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	49	75.4	12	18.5	4	6.1	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	1	4.3	2	8.7	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	49	81.7	9	15.0	2	3.3	
	Güzel San.F	18	4.5	12	66.7	6	33.3	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	8	57.1	5	35.7	1	7.2	
	Mim.Müh.F	83	20.5	66	79.5	9	10.8	8	9.7	
	Tıp Fak.	14	3.5	9	64.3	5	35.7	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	72	83.7	8	9.3	6	7.0	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	13	72.2	2	11.2	3	16.6	
	TOPLAM	404	100	319	79.0	59	14.6	26	6.4	

Alınan din eğitimi ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=39.65, sd=6, P<0.05$). Şöyle ki, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, din eğitimi aldığını ifade edenlerin, bu görüşe kesinlikle katılanların oranı %77.9, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin bu görüşe katılma oranı %88, hiçbir din eğitimi almayanlardan bu görüşe katılanların oranı %50'dir. Bu görüşe katılıp katılmamakta Normal Liselerden mezun olan öğrenciler (%16.6) daha kararsızdırlar. Bu görüşe kesinlikle katılmama oranı, hiçbir din eğitimi almayanlarda (%43) oldukça yüksektir. Alınan din eğitiminin, dinî tutumları olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Alınan din eğitiminin niteliği yükseldikçe, dine karşı geliştirilen tutumlar daha olumlu olmaktadır.

Devam edilen fakülte türü ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2= 29.99, sd=18, P<0.05$). Fakülteler açısından bu görüşe kesinlikle katılma oranları şöyledir ; İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %91.3, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %87, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %83.7, Fen – Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %81.7, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %79.5, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %75.4 ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %72.2'dir. Tıp Fakültesi (%64.3) ve Diş Hekimliği Fakültesi (%57.1) öğrencilerinin bu görüşe katılma oranları diğer fakülte öğrencilerine göre daha düşük olduğu gibi, bu görüşe katılıp katılmamakta kararsız olma oranı da bu fakültelerin öğrencilerinde (%35.7) oldukça yüksektir. Bunun nedeni, bu fakültelere devam eden öğrencilerin büyük çoğunluğunun, Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Normal Lise mezun olmaları olabilir. Ayrıca, bu fakültelerin öğrencileri arasında, alt sosyo-ekonomik seviye öğrenci bulunmaması olabilir. Bu görüşe katılmayan öğrencilerin oranı Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde (%16.6) daha yüksektir. Bu ifade doğrultusunda, din ile ilgili olumlu tutuma sahip olan öğrencilerin, dinî eğitim ve öğretim düzeyleri yüksektir.

d) Din ile ilgili tutumlarını tespit için örnekleme sorulan son soru ise, ***“İnsan, sadece akıllı ile anlayamadığı varlık nedenini inandığı dinin felsefesinde bulur. Böylece din insanı güçlü kılar”*** ifadesine katılıp katılmadıkları ile ilgilidir. Öğrencilerin %75.7'si bu görüşe kesinlikle katıldığını, %18.8'i bu görüş konusunda emin olamadıklarını, %5.4'ü bu görüşe kesinlikle katılmadığını belirtmiştir (Tablo 11,s.76). Bu sonuca göre, öğrencilerin %75.7'sinin din ile ilgili olumlu bir tutuma, %5.4'ünün din ile ilgili olumsuz bir tutuma sahip oldukları ve %18.8'inin din ile ilgili herhangi bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir.

Bu görüşe katılma konusunda elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmanın²⁸⁰ bulgularından düşük çıkmıştır. Bunun nedeni, öğrencilerin büyük çoğunluğunun, hayat ile ilgili kişisel kuramlarını geliştirdikleri 17-22 yaş grubunda bulunmaları olabilir. Öğrencilerden bazıları da, dine yeterince bağlı kalamadıkları için bu görüşe katılıp katılmama konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyet açısından bu görüşe, kızlara (%71.6) oranla erkekler (%78.7) daha fazla oranda katılmaktadırlar.

Yaş grupları açısından, bu görüşe kesinlikle katılma oranlarında önemli bir fark görülmemektedir. Bu görüşe, 17-22 yaş grubu %75.3, 23-33 yaş grubu %77.1 oranında katılmaktadır.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, fakir ailelerde yetişen öğrencilerin bu görüşe kesinlikle katılma oranı (%85.2), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %59.1, Orta halli %76.1) oranla yüksektir.

Bu görüşe kesinlikle katılma oranı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%90), diğer liselerden mezun olanlara (Normal Lise mezunları %72.2, Meslek Lisesi mezunları %84.4, diğer lise mezunları %74.1) oranla yüksektir.

Yetişilen yer ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=14.58, sd=6, P<0.05$). Buna göre, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin (%95.8), bu görüşe kesinlikle katılma oranı, bir köy (%81.8), büyük (%71) veya küçük (%80.2) bir şehir ortamında yetişen öğrencilere oranla oldukça fazladır. Bir kasaba ortamında yetişen öğrenciler, bu görüşe katılma konusunda (%4.2) daha az kararsızken, bir köy (%12.2), büyük (%21.2) veya küçük (%18.9) bir şehir ortamında yetişen öğrenciler daha kararsızdırlar. Bu görüşe kesinlikle katılmama, bir köy (%6) ve büyük bir şehir (%7.8) ortamında yetişen öğrencilerde daha yüksektir. Görüldüğü gibi, köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin, dine karşı tutumları daha olumludur. Bunun nedeni, küçük yerleşim birimlerinin daha muhafazakar bir yapıda, geleneklere bağlı yaşamaları olabilir.

Alınan din eğitimi ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=33.23, sd=6, P<0.05$). Şöyle ki, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, din eğitimi aldığını ifade edenlerin, bu görüşe kesinlikle katılanların oranı %74, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi

²⁸⁰ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.132 ; Örneklemin %81.6'sı katılmakta, %10.4'ü katılıp katılmamakta kararsız, %8'i katılmamaktadır.

yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin bu görüşe katılma oranı %86.7, hiçbir din eğitimi almayanlardan bu görüşe katılanların oranı %50'dir. Bu görüşe katılma konusunda, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrenciler (%21.5) daha

Tablo 11: Örneklemin "İnsan sadece akli ile anlayamadığı varlık nedenini inandığı dinin felsefesinde bulur. Böylece din insanı güçlü kılar" ifadesi ile ilgili görüşlerinin Demografik Özelliklere dağılımı.

				Kesinlikle Katılıyorum		Emin Değilim		Kesinlikle Katılmıyorum		
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	
		404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	121	71.6	37	22.3	11	6.1	$X^2 = 2.73$ Sd= 2 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	185	78.7	39	16.6	11	4.7	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	222	75.3	57	19.3	16	5.4	$X^2 = 0.19$ Sd= 2 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	84	77.1	19	17.4	6	5.5	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	13	59.1	7	31.8	2	9.1	$X^2 = 8.81$ Sd= 4 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	270	76.1	68	19.2	17	4.7	
	Fakir	27	6.7	23	85.2	1	3.7	3	11.1	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	182	72.2	52	20.6	18	7.2	$X^2 = 10.58$ Sd= 6 P > 0.05
	İHL	30	7.4	27	90.0	2	6.7	1	3.3	
	Meslek Lisesi	64	15.8	54	84.4	8	12.5	2	13.1	
	Diğer	58	14.4	43	74.1	14	24.1	1	1.8	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	27	81.8	4	12.2	2	6.0	$X^2 = 14.58$ Sd= 6 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	23	95.8	1	4.2	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	85	80.2	20	18.9	1	1.2	
	Büyük Şehir	241	59.7	171	71.0	51	21.2	19	7.8	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	227	74.0	66	21.5	14	4.5	$X^2 = 33.23$ Sd= 6 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	72	86.7	8	9.6	3	3.5	
	Almayan	14	3.5	7	50.0	2	14.3	5	35.7	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	22	95.7	1	4.3	0	0.0	$X^2 = 32.25$ Sd= 18 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	54	83.1	8	12.3	3	4.6	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	18	78.3	3	13.0	2	8.7	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	47	78.3	12	20.0	1	1.7	
	Güzel San.F	18	4.5	12	66.7	6	33.3	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	7	50.0	6	42.9	1	7.1	
	Mim.Müh.F	83	20.5	59	71.1	17	20.5	7	8.4	
	Tıp Fak.	14	3.5	7	50.0	7	50.0	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	68	79.1	12	14.0	6	6.9	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	12	66.7	4	22.2	2	11.1	
	TOPLAM	404	100	306	75.7	76	18.8	22	5.5	

kararsızdırlar. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin %35.7'si bu görüşe katılmamaktadır. Bu görüşe katılma oranlarına göre, alınan din eğitiminin dinî tutumu olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Devam edilen fakülte türü ile bu görüşe kesinlikle katılma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2= 32.25, sd=18, P<0.05$). Fakülteler açısından bu görüşe kesinlikle katılma oranları şöyledir ; İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %95.7, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %83.1, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %79.1, Teknik Eğitim fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %78.3'tür. Bu fakültelerde okuyan öğrencilerin bu görüşe daha yüksek oranda katılmalarının nedeni, öğrencilerin çoğunluğunun Meslek Lisesi mezunu olması olabilir. Bu görüşe katılmakta kararsız olan öğrencilerin oranı, Tıp Fakültesi'nde %50, Sağlık Yüksek Okulu'nda %22.2, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi'nde %20.5 ve Fen – Edebiyat Fakültesi'nde %20'dir. Bu fakültelerdeki öğrencilerin büyük çoğunluğu Normal Lise mezunudur. Bu nedenle, öğrenciler bu görüşe katılıp katılmamakta kararsız kalmış olabilirler. Bu görüşe katılmayan öğrencilerin oranı Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde (%11.1) daha yüksektir. Sağlık Yüksek Okulu'na devam eden öğrencilerin %55.6'sının 23-33 yaş grubunda olmaları nedeniyle, dinin dışındaki alanlara ait kişisel problemlerle ilgilenmeleri, öğrencilerin bu görüşe yüksek oranda katılmamalarını engellemiş olabilir.

C – DİNİ TUTUMUN İNANÇ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR

Dinînin araştırılan bu boyutu, dindar bir insanın inanması gereken ilkelerle ilgilidir. İslam dininde bir insanın “müslüman” olarak kabul edilmesi için inanması gereken bir takım ilkeler vardır. Bu ilkelere “amentü (İmanın şartları)” denir. Bunlar, bir olan Allah’ın varlığına olan inanç, O’nun Peygamberlerine, Kitaplarına, Meleklerine, Ahiret Günü’ne ve Kader’e olan inançtır. Araştırmamızın bu bölümünde, iman esaslarına olan inancı ve bunlardan sapmaları tespit etmeye çalıştık.

1 – ALLAH’A İNANÇ ;

İslam’ı kabul eden kimseye “müslüman” denir. Müslüman olan kimse her şeyden önce Allah’ın varlığına ve birliğine inanır. Bu inancını, Kelime-i Tevhid olarak adlandırılan “La ilahe illallah Muhammedün Resülullah (Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın peygamberidir)” sözüyle ifade eder.

İslam’a göre Allah kavramı cinsiyeti, tekil ve çoğulu olmayan bir kavramdır. Kur’an-ı Kerim’de bildirilen Allah “Doğmamış ve Doğrulmamış” olan “her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen”, “her şeyi bilgisi ile kuşatandır”²⁸¹.

Araştırmamıza, amentü esasları ile ilgili tutumlardan Allah inancı ile ilgili tutumları araştırarak başladık. Kur’an-ı Kerim’in ortaya koymuş olduğu “Allah” kavramının öğrenciler tarafından ne şekilde kabul gördüğünü ve varsa sapmaların hangi oranda olduğunu tespit etmeye çalıştık. Allah inancı ile ilgili verilerin kolay yorumlanması için aşağıdaki seçenekleri oluşturduk.

Tablo 12 : Allah inancı ile ilgili oluşturulan seçenekler

Allah’ın varlığına ve birliğine kesin olarak inanıyorum ve bu konuda akli ve mantıki deliller buluyorum	Kesin İnanç
Çözemediğim hususlar olmakla beraber Allah’ın varlığına inanıyorum	Problemlili inanç
Ailem ve çevremdekiler Allah’ın varlığını kabul ettiği için inanıyorum	Taklitçi İnanç
Allah’ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum	İlgisiz
Allah’ın varlığına inanmıyorum. Her şey tabiat kanunlarına göre olmaktadır.	İnançsız

²⁸¹ - Bkz.Kur’an-ı Kerim, İhlas suresi 1-4; Furkan suresi 2; Fussilet suresi 54. Ayetler.

a) Üniversite Eğitimi Sırasındaki Allah İnancı ;

Tablo 13'de (s.80) belirtildiği gibi öğrencilerin; %80.7'si Allah'ın varlığına kesin olarak inanmakta (kesin inanç), %15.1'i Allah'ın varlığı konusunda bazı hususları çözememekle beraber Allah'ın varlığına inanmakta (Problemlili inanç), %1.7'si ailesinin ve çevresinin inandığı gibi Allah'ın varlığına inanmakta (taklitçi-geleneksel inanç), %1.5'i Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymamakta (ilgisiz), %1'i Allah'ın varlığına inanmamakta (inançsız)'dır (Tablo 13).

Şöyle veya böyle öğrencilerin; %97.3'ü Allah'ın varlığına inanmakta, %2.7'si Allah'ın varlığı konusu ile ilgilenmemekte veya Allah'ın varlığına inanmamaktadır. Ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmanın²⁸² sonuçlarını Türkiye ortalaması olarak değerlendirirsek, elde ettiğimiz sonuçlar, Türkiye ortalamasının üstünde gibi görünmektedir. Aslında, Isparta ilinin, İzmir iline göre nüfus yoğunluğunun daha az olması, İzmir gibi nüfus yoğunluğu yüksek olan bir ilde okuyan öğrenciler gibi, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin daha fazla sosyal faaliyet imkanı (cinema, tiyatro, disco, ...vb) bulamadıkları düşünülmüşse, bulguların yüksek olduğu söylenemez.

Allah'ın varlığına inanmayan öğrenciler, Kur'an'da anlatılanların dışında bir enerjiye inandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazıları da, İslam dininin istismar edilmesi, din ile ilgili kendilerine daha önceleri yapılan telkinlerin gerçeklere uymaması, Kur'an-ı Kerim'in mealini okuduklarında kendilerine anlamlı gelmemesi ve dindarların olumsuz tutumları gibi nedenlerden dolayı Allah'ın varlığına ilgi duymamaya veya inanmamaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

Allah'ın varlığına inanma ile ilgili elde ettiğimiz sonuçlar, ülkemizde daha önce değişik üniversitelerde yapılan araştırmalarda²⁸³ elde edilen sonuçlardan biraz yüksek, Allah'ın varlığına inanmama ile ilgili elde ettiğimiz sonuçlar ise biraz düşük bulunmuştur. Bununla beraber, diğer araştırmaların Ankara gibi büyük şehirde yapılmış olduğu düşünülmüşse, elde ettiğimiz olumlu dinî tutum düzeyi yüksek sayılmaz.

²⁸² - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.78 ; Örneklemin %93.6'sı Allah'ın varlığına inanmakta, %6.4'ü Allah'ın varlığına inanmamaktadır.

²⁸³ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 52. Öğrencilerin %40.4'ü rasyonel inanca, %11.2'si irrasyonel inanca sahiptir. Öğrencilerin %13.1'i kararsız, %6'sı agnostik, %2.6'sı taklitçi, %4.5'i dine karşı ilgisiz, %16.7'si inançsız, %2.3'ü inanç alehtarıdır. Şöyle veya böyle öğrencilerin %96.5'i müspet veya menfi Allah'a inanç konusuyla ilgilenmektedirler. Öğrencilerin ancak %4.5'i Allah inancına karşı ilgisizdirler. ; M. Koştaş, a.g.e. s.31-32 ; Örneklemin %60'ı şeksiz ve şüphesiz Allah'ın varlığına inanmakta, %22'si çözemediği hususlar olmakla beraber Allah'ın varlığına inanmakta, %4'ü Allah' varlığı ile ilgilenmemekte, %8'i inançsız ve %4'ü ise her türlü inanca karşı olduğunu bildirmektedir. Cinsiyet açısından, kesin inanç, erkeklere oranla kadınlarda biraz daha yüksektir (%62). Problemlili inanç ta yine erkeklere oranla kadınlarda biraz daha yüksektir (%62). Allah'a inanmama oranı ise kadınlara oranla erkeklerde biraz daha yüksektir (%9).

Tablo 13: Örneklemin " Allah İnancının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

ALLAH İNANCI		GENEL DURUM		Allah'ın Varlığına Kesin Olarak İnanıyor		Çözemediği Hususlar Olmakla Beraber İnanıyor		Ailesi ve Çevresi İnandığı İçin İnanıyor		Allah'ın Varlığı Konusuna İlgili Duymuyor		Allah'ın Varlığına Kesin Olarak İnanmıyor	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
404		404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	134	77.3	27	18.0	5	3.0	2	1.2	1	0.5
	Erkek	235	58.2	192	81.7	34	14.5	2	0.9	4	1.7	3	1.2
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	237	80.3	47	16.0	7	2.3	2	1.2	2	0.7
	23 – 33	109	27.0	89	81.7	14	11.9	0	0.0	4	1.7	2	1.8
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	15	68.2	3	13.7	2	9.1	1	4.5	1	4.5
	Orta halli	355	87.9	290	81.7	56	15.8	4	1.1	3	0.8	2	0.6
	Fakir	27	6.7	21	77.8	2	7.4	1	3.0	2	3.7	1	3.0
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	193	76.6	45	17.9	5	1.9	5	1.9	4	1.7
	İHL	30	7.4	29	99.7	1	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Meslek Lisesi	64	15.8	57	89.0	7	11.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Diğer	58	14.4	47	81.0	8	13.8	2	3.4	1	1.8	0	0.0
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	30	90.1	3	9.9	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Kasaba	24	5.9	21	87.5	3	12.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	90	85.9	12	11.3	1	0.5	1	0.5	2	1.8
	Büyük Şehir	241	59.7	185	76.8	43	17.8	6	2.5	5	2.1	2	0.8
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	245	79.8	49	16.0	7	2.3	4	1.3	2	0.6
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	73	88.0	9	10.8	0	0.0	0	0.0	1	1.2
	Almayan	14	3.5	8	57.1	3	21.4	0	0.0	2	14.3	1	7.2
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	22	95.7	1	4.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	53	81.5	11	16.9	1	1.6	0	0.0	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	3	13.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	50	83.3	10	16.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Güzel San.F	18	4.5	16	88.9	2	11.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	7	50.0	5	35.7	0	0.0	2	14.3	0	0.0
	Mim.Müh.F	83	20.5	60	72.3	15	18.1	3	3.6	2	2.5	3	3.6
	Tıp Fak.	14	3.5	12	85.7	2	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	74	86.0	8	9.3	2	2.3	1	1.2	1	1.2
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	12	66.8	4	22.2	1	5.5	1	5.5	0	0.0
	TOPLAM	404	100	326	80.7	61	15.1	7	1.7	6	1.5	4	1.0

Ayrıca, SDÜ öğrencilerinin çoğunluğunun din eğitimi almış olmaları, orta halli sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerden gelmiş olmaları ve Isparta gibi nüfus yoğunluğu henüz artmakta olan bir şehir ortamında eğitim-öğretim görmeleri, inanç ile ilgili tutumun yüksek olmasında etken olabilirler.

Verilere cinsiyet açısından bakınca, kesin inanç kızlara oranla (%77.3) erkeklerde biraz daha yüksek çıkmaktadır (%81.7). Taklitçi inanç erkeklere oranla (%0.9) kızlarda yüksektir (%3). Problemlili inanç da erkeklere oranla (%14.5) kızlarda daha yüksektir (%18). Bu, onların psikolojik yapılarına uygun bir davranış olarak değerlendirilebilir. İlgisiz ve inanmama oranları arasında belirgin bir fark görülmemiştir.

Yaş grupları açısından, Allah'ın varlığına olan kesin inanç her iki yaş grubunda da aynı oranlardadır (17–22 yaş grubunda %80.3; 23–33 yaş grubunda %81.7). Problemlili inanç 23–35 yaş grubuna oranla (%11.9) 17–22 yaş grubunda daha yüksektir (%18). Taklitçi inanç 22–35 yaş grubunda görülmez iken, 17–22 yaş grubunda %2.3'tür. Yaş gruplarında ilgisizlik oranlarında belirgin bir fark tespit edilmemiştir. Yaş ilerledikçe inanma oranı artmaktadır²⁸⁴.

Gelir düzeyi ile Allah inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=24.14$, $sd=8$, $P<0.05$). Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin Allah'ın varlığına olan inançları diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere oranla (Zengin %68.2; Fakir %77.8) daha yüksektir (%81.7). Fakir ailelerde yetişen öğrencilerde problemlili inanç %7.4 iken, zengin (%13.7) ve orta halli (%15.8) ailelerde yetişen öğrencilerde daha yüksektir. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerde inançsızlık ve ilgisizlik (%4.5) ve taklitçi inanç (%9.1) oldukça yüksektir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe inanma azalmaktadır²⁸⁵. Çünkü, zengin aile bireyleri, dinin dışındaki farklı ilgi alanlarıyla ilgili tutumlar geliştirebilmektedirler.

Mezun olunan lise türüne göre, kesin inanç, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise mezunları %76.6, Meslek Lisesi mezunları %89, diğer lise mezunları %81) oranla İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%99.7) biraz daha yüksektir. İmam Hatip Lisesi, diğer Meslek Liseleri, Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Lisesi gibi okullardan mezun olan öğrencilerde, Allah'ın varlığına inanmama görülmez iken Normal Liselerden mezun olan öğrencilerin %1.7'si Allah'ın varlığını kabul etmemektedirler. Ayrıca Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde (%17.9), diğer öğrencilere (İmam Hatip Lisesi

²⁸⁴ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.79.

²⁸⁵ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.79. Alt gelir düzeyinde inanmama görülmez iken, inanmama orta ve ortanın üstünde %5.6, üst tabakada %23.1

mezunları %0.3, Meslek Lisesi mezunları %11, diğer lise mezunları %13.8) oranla problemlili inanç daha fazladır.

Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin kesin inancı (%90.1), bir kasaba (%87.5), büyük (%76.8) veya küçük (%85.9) bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin kesin inancına oranla yüksektir. Yani yaşanan ortamın özellikleri Allah inancını etkilemektedir. Daha az insanların yaşadığı, sosyal ilişkilerin yüz yüze, sıcak ve samimi olduğu ortamlarda yetişen insanlar, Allah'ın varlığına daha fazla inanmaktadırlar. Ayrıca bu ve benzeri ortamlarda yetişen insanlarda inançsızlık fazla görülmemektedir. Ancak bu inanç genellikle geleneksel inanç olmaktadır. Bizim elde ettiğimiz bulgular daha önce yapılan bir araştırmanın bulgusu²⁸⁶ ile paralellik göstermektedir. Yetişme ortamının nüfus yoğunluğu arttıkça Allah inancı (Rasyonel inanç) azalmaktadır. Şehir ortamında yetişen insanlarda inançsızlık (%1.8) biraz fazladır.

Alınan din eğitiminin niteliği ile Allah inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=30.37, sd =12, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların Allah inancı (%88), sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alanlardan (%79.8) veya hiçbir din eğitimi almayanlardan (%57.1) biraz fazladır. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, problemlili inanç oranı (%21.4) ve inançsızların oranı (%7.2) fazladır. İlgisizlik din eğitimi almayanlarda fazladır (%14.3). Taklitçi inanç ise sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alanlarda daha yüksektir (%2.3). Hem resmi hem de özel din eğitimi alanların Allah inancı (Rasyonel inanç) yüksek iken, sadece resmi din eğitimi alanlarda Allah inancı ile birlikte inançsızlıkta artış gözlenmekte, hiçbir din eğitimi almayanlarda agnostik inanç, kararsızlık ve inançsızlıkta artış olmaktadır²⁸⁷. Din eğitiminin gayesi, insanların dinî tutumlarını olumlu yönde geliştirmek olduğuna göre, din eğitimi alanların, dinî tutumlarının Allah'a inanç boyutunun yüksek olması doğaldır.

Fakültelerdeki öğrencilerin Allah'a inanma oranları incelendiğinde, İlahiyat Fakültesi'nde (%95.7), Güzel Sanatlar Fakültesi'nde (%88.9), Teknik Eğitim Fakültesi'nde (%87), Meslek Yüksek Okulu'nda (%86), Tıp Fakültesi'nde (%85.7), Fen-Edebiyat Fakültesi'nde (%83.3), İktisat Fakültesi'nde (%81.5) okuyan öğrencilerin kesin inanç oranları, genel ortalamanın (%80.7) üstündedir. Problemlili inanç oranı, Diş Hekimliği Fakültesi'nde (%35.7), Sağlık Yüksek Okulu'nda (%22.2), Mimarlık-Mühendislik Fakültesi'nde (%18.1) diğer fakültelere oranla yüksektir. İnançsızların oranı, sadece Mimarlık-Mühendislik Fakültesi'nde (%3.6) ve Meslek Yüksek Okulu'nda (%1.2) görülmektedir.

²⁸⁶ - E. Firat, a.g.e. 1977, s. 80.

²⁸⁷ - E. Firat, a.g.e. 1977, s. 84.

b) Üniversite Eğitimi Öncesindeki Allah İnancı ;

Tablo 14'te (s.84) örnekleminin üniversite öncesindeki Allah inancı ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Buna göre üniversite öncesi hayatlarında öğrencilerin; %81.4'ü Allah'ın varlığına kesin olarak inandıklarını, %13.4'ü Allah'ın varlığı konusunda bazı hususları çözememekle beraber Allah'ın varlığına inandıklarını, %3.5'i ailesinin ve çevresinin inandığı gibi Allah'ın varlığına inandıklarını, %1.2'si Allah'ın varlığı konusuna hiçbir ilgi duymadıklarını, %1.2'si Allah'ın varlığına inanmadıklarını belirtmektedirler. Üniversite öncesi yaşamlarında bir şekilde Allah'ın varlığına inanan öğrencilerin oranı %98.3'tür. Öğrencilerin % 1.7'si Allah'ın varlığı konusu ile ilgilenmemekte veya Allah'ın varlığını kabul etmemektedirler.

Verilere cinsiyet açısından bakınca, üniversite öncesi dönemde, kesin inanç kızlara (%77.5) oranla erkeklerde (%84.3) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Allah'ın varlığına inanmama durumu ise sadece kızlarda görülmektedir (%1.2). Problemleri inanç ise erkeklerde (%12.3) oranla kızlarda (%14.8) daha yüksektir. Taklitçi inanç da erkeklerde (%2.6) oranla kızlarda yine yüksektir (%4.7). Aynı şekilde ilgisizlik de erkeklerde (%0.9) oranla kızlarda (%1.8) daha yüksek görülmektedir.

Yaş grupları açısından, üniversite öncesinde, kesin inanç 17–22 yaş grubuna (%81) oranla 23–33 yaş grubunda (%82.5) biraz daha yüksektir. Allah'ın varlığına inanmama oranı da yine 17–22 yaş grubuna (%0.5) oranla 23–35 yaş grubunda (%0.9) biraz daha yüksektir. Taklitçi inanç 23–35 yaş grubuna (%1.9) oranla 17–22 yaş grubunda (%4) biraz yüksektir. İlgisizlik ise 17–22 yaş grubuna (%0.6) oranla 23 – 35 yaş grubunda (%2.8) daha yüksektir.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, üniversite öncesi yaşamda, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin (%82) Allah'ın varlığına olan inançları diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %59.1, Fakir %77.8) oranla daha yüksektir. Aynı şekilde Allah'ın varlığına olan ilgisizlik de yüksektir (%1.4). Problemleri inanç ise fakir ailelerde yetişen öğrencilerde daha yüksektir (22.2). İnançsızlık (%18) ve taklitçi inanç (%9) ise zengin ailelerde yetişen öğrencilerde daha yüksektir.

Mezun olunan lise türüne göre, üniversite öncesi yaşamda, kesin inanç diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise mezunları %79.8, Meslek Lisesi mezunları %82.9, diğer lise mezunları %82.8) oranla İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%90) biraz daha yüksektir. İmam Hatip Lisesi, diğer Meslek Liseleri, Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Lisesi gibi okullardan mezun olan öğrencilerde, Allah'ın varlığına

Tablo 14 : Örneklemin "Üniversite Eğitimi Öncesindeki Allah İnancının"
Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE ÖNCESİ ALLAH İNANCI		GENEL DURUM		Allah'ın Varlığına Kesin Olarak İnanıyordu		Çözemediği Hususlar Olmakla Beraber İnanıyordu		Ailesi ve Çevresi İnandığı İçin İnanıyordu		Allah'ın Varlığı Konusuna İlgi Duymuyordu		Allah'ın Varlığına Kesin Olarak İnanmıyordu	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
404		100		329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	131	77.5	25	14.8	8	4.7	3	1.8	2	1.2
	Erkek	235	58.2	189	84.3	29	12.3	6	2.6	2	0.9	0	0.0
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	239	81.0	41	13.9	12	4.0	2	0.6	1	0.5
	23 – 33	109	27.0	90	82.5	13	11.9	2	1.9	3	2.8	1	0.9
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	13	59.1	3	13.6	2	9.0	0	0.0	4	18.0
	Orta halli	355	87.9	291	82.0	45	12.7	12	3.4	5	1.4	2	0.5
	Fakir	27	6.7	12	77.8	6	22.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	201	79.8	37	14.6	10	4.0	2	0.8	2	0.8
	İHL	30	7.4	27	90.0	3	10.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Meslek Lisesi	64	15.8	53	82.9	7	10.9	2	3.1	2	3.1	0	0.0
	Diğer	58	14.4	48	82.8	7	12.2	2	3.5	2	3.5	0	0.0
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	31	94.0	1	3.0	0	0.0	0	0.0	1	3.0
	Kasaba	24	5.9	21	87.5	3	12.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	88	83.0	15	14.2	1	0.9	2	1.9	0	0.0
	Büyük Şehir	241	59.7	189	78.4	35	14.5	13	5.4	3	2.8	1	0.9
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	246	80.1	44	14.3	11	3.6	4	1.3	2	0.7
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	75	90.4	6	7.2	2	2.4	0	0.0	0	0.0
	Almayan	14	3.5	8	57.5	10	28.5	1	7.0	1	7.0	0	0.0
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	19	82.6	4	17.4	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	55	84.6	8	12.3	2	3.1	0	0.0	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	19	82.6	3	13.0	0	0.0	0	0.0	1	4.4
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	50	83.3	9	15.0	1	1.7	0	0.0	0	0.0
	Güzel San.F	18	4.5	16	88.8	1	5.6	0	0.0	1	5.6	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	10	71.4	3	21.4	1	7.2	0	0.0	0	0.0
	Mim.Müh.F	83	20.5	63	75.9	13	15.7	4	4.8	2	2.4	1	1.2
	Tıp Fak.	14	3.5	10	71.4	4	28.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	73	84.9	7	8.1	5	5.8	1	1.2	0	0.0
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	14	77.8	2	11.2	1	5.5	1	5.5	0	0.0
	TOPLAM	404	100	329	81.4	54	13.4	14	3.5	5	1.2	2	0.5

inanmama görülmez iken Normal Liselerden mezun olan öğrencilerin %0.8'i Allah'ın varlığını kabul etmemektedirler. Ayrıca problemlili inanç oranı Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde diğeri öğrencilere oranla biraz fazladır (%14.6).

Üniversite öncesinde, bir köy ortamında yetişen öğrencilerin kesin inancı (%94), hayatlarının en uzun dönemini bir kasaba (%87.5), büyük (%78.4) veya küçük (%83) bir şehir ortamında geçiren öğrencilerin kesin inancına oranla biraz fazladır. Üniversite öncesi yaşamlarında, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların Allah inancı (%90.4), sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alanlardan (%80.1) veya hiçbir din eğitimi almayanlardan (%57.5) fazladır. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, problemlili inanç (%28.5), taklitçi inanç (%7) ve ilgisizlik (%7) fazladır.

Üniversite öncesinde, öğrencilerin Allah'a inanma oranları fakültelere göre incelendiğinde, Güzel Sanatlar Fakültesi'nde (%88.8), Meslek Yüksek Okulu'nda (%84.9), İktisat Fakültesi'nde (%84.6), Fen-Edebiyat Fakültesi'nde (%83.2), İlahiyat ve Teknik Eğitim Fakültesi'nde (%82.6) okuyan öğrencilerin kesin inanç oranları, genel ortalamanın (%81.4) üstündedir. Problemlili inanç oranı, Tıp Fakültesi'nde (%28.6) ve Diş Hekimliği Fakültesi'nde (%21.4) diğeri fakültelere oranla daha yüksektir.

c) Üniversite Eğitimi Öncesi ile şimdiki Allah İnancının karşılaştırılması ;

Tablo 15'te (s.86) üniversite eğitimi öncesi ile şimdiki Allah inancı karşılaştırılmıştır. Bulgular incelendiğinde, problemlili inanç, ilgisizlik ve inançsızlık lehine bir artış, kesin ve taklitçi inanç lehine azalma görülmüştür. Bu bulgular, daha önce yapılan bir araştırmanın²⁸⁸ bulgularıyla paraleldir. Üniversite eğitiminin, öğrencileri taklitçi, kararsız ve irrasyonel inanç ve zihniyetten kurtardığı söylenebilir.

Tabloda görüldüğü gibi üniversite eğitimi öncesinde Allah'ın varlığını kesin olarak kabul eden öğrencilerden %0.7'si, üniversite eğitimi sırasında Allah'ın varlığını sorgulamaya başlamışlardır. Kesin inanç öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelendiğinde, şu sonuçlar elde edilmiştir : cinsiyet açısından kızlarda artarken, erkeklerde azalmıştır. Yaş gruplarında, 17-22 yaş grubunda azalırken, 23-33 yaş grubunda artmıştır. Ailelerinin gelir seviyeleri açısından, fakir ailelerde yetişen öğrencilerde

²⁸⁸ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 53. Üniversite öncesi ile şimdiki durum karşılaştırılmıştır. Rasyonel inanç, inançsızlık, ilgisizlik ve inanç alehtarlığı lehinde bir artış, buna karşılık irrasyonel inanç, kararsızlık, agnostik ve taklitçilikte bir azalma tespit edilmiştir.

değişme olmazken, zengin ailelerde yetişenlerde artmış, orta halli ailelerde yetişenlerde azalmıştır. Normal Liselerden ve Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde azalırken, İmam Hatip Liselerinden ve diğer liselerden mezun olan öğrencilerde artış olmuştur. Kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerde değişmezken, köy ve büyük şehirlerde geçiren öğrencilerde azalmış, küçük şehirlerde geçirenlerde artmıştır. Meslek Yüksek Okulu, İlahiyat, Teknik Eğitim, Güzel Sanatlar ve Tıp fakültelerine devam eden öğrencilerde artmış, Fen–Edebiyat Fakültesine devam eden öğrencilerde değişmemiş, Sağlık Yüksek Okulu, İktisat, Diş Hekimliği ve Mimarlık–Mühendislik fakültelerine devam eden öğrencilerde azalmıştır.

Tablo 15:Üniversite Eğitimi Öncesi ile şimdiki Allah İnancının karşılaştırılması

<i>ALLAH İNANCI</i>		ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ ÖNCESİNDE	ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ SIRASINDA
Allah'ın varlığına	N	329	326
Kesin olarak inanıyor	%	81.4	80.7
Çözemediği hususlar	N	54	61
Olmakla beraber inanıyor	%	13.4	15.1
Ailesinin ve çevresinin	N	14	7
İnandığı gibi inanıyor	%	3.5	1.7
Allah'ın varlığı konusuna	N	5	6
İlgi duymuyor	%	1.2	1.5
Allah'ın varlığına	N	2	4
Kesin olarak inanmıyor	%	0.5	1.0
TOPLAM	N	404	404
	%	100	100

Çözemediği hususlar olmakla beraber Allah'ın varlığını kabul eden öğrencilerin sayısı 54'ten 61'e çıkmıştır. Artış %1.73'tür. Problemlili inanç öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelendiğinde, şu sonuçlar elde edilmiştir : cinsiyet açısından kızlarda ve erkeklerde artmıştır. Ancak kızlardaki artış erkeklerden fazladır. Her iki yaş grubunda da artış olmuştur. 17–22 yaş grubundaki artış, 23–33 yaş grubundan yüksektir. Ailelerinin gelir seviyesi açısından, zengin ailelerde yetişenlerde değişmemiş, orta halli ve fakir ailelerde yetişen öğrencilerde artmıştır. Fakir ailelerde yetişenlerdeki artış oldukça

yüksektir. İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde azalırken, Meslek Liselerinden mezun olanlarda değişmemiş, ancak Normal Liselerden ve diğer liselerden mezun olan öğrencilerde artış olmuştur. Hayatlarının en uzun dönemini kasabalarda geçiren öğrencilerde değişmezken, köy ve büyük şehirlerde geçiren öğrencilerde artmış, küçük şehirlerde geçirenlerde azalmıştır. Sağlık ve Meslek Yüksek Okulu, İktisat, Fen–Edebiyat, Güzel Sanatlar, Diş Hekimliği, Mimarlık–Mühendislik fakültelerine devam eden öğrencilerde artmış, Teknik Eğitim Fakültesine devam eden öğrencilerde değişmemiş, Tıp ve İlahiyat fakültelerine devam eden öğrencilerde azalmıştır.

Taklitçi inançtaki azalma %1.73'tür. Taklitçi inanç, öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelendiğinde; Cinsiyet açısından kızlarda artmış, erkeklerde değişmemiştir. Yaş gruplarında 17–22 yaş grubunda artmış, 23–33 yaş grubunda azalmıştır. Ailelerinin gelir seviyeleri açısından, zengin ailelerde yetişen öğrencilerde değişme olmazken, orta halli ailelerde yetişenlerde azalmış, fakir ailelerde yetişenlerde artmıştır. Normal ve Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde azalma olmuş, diğerleri değişmemiştir. Küçük bir şehir, kasaba ve köy ortamlarında yetişen öğrencilerde değişme olmamış, şehirlerde yetişenlerde artmıştır. İktisat Fakültesine devam eden öğrencilerde artmış, diğerlerinde azalma olmuştur.

İlgisizlerdeki artış % 0.24'tür. İlgisizlik, öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelendiğinde; Cinsiyet açısından kızlarda artmış, erkeklerde azalmıştır. Yaş gruplarında 17–22 yaş grubunda değişmezken, 23–35 yaş grubunda artmıştır. Ailelerinin gelir seviyeleri açısından, bütün seviyelerde artmıştır. Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde artış olmuş diğerlerinde azalma olmuştur. Kasaba ve köylerde yetişen öğrencilerde değişmezken, küçük şehirlerde yetişenlerde artmış, büyük şehirlerde yetişenlerde azalmıştır. Diş Hekimliği ve Mimarlık–Mühendislik fakültelerine devam eden öğrencilerde artmış, diğerlerinde bir değişme olmamıştır.

İnançsızlıktaki artış % 0.5'tir. İnançsızlık, öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelendiğinde; Cinsiyet açısından kızlarda azalırken, erkeklerde artmıştır. Yaş gruplarının her ikisinde de artmıştır. Ailelerinin gelir seviyeleri açısından, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde değişme olmazken, zengin ve fakir ailelerde yetişenlerde azalmıştır. Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde artış olmuş, diğerleri değişmemiştir. Kasaba ve köylerde yetişen öğrencilerde azalmış, şehirlerde yetişenlerde artmıştır. Meslek Yüksek Okulu ve Mimarlık–Mühendislik Fakültesine devam eden öğrencilerde artmış, diğerlerinde bir değişme olmamıştır.

d) Allah İnancının Oluşmasında Etkili Olan Faktörler

Allah inancı'nın oluşmasında etkili olan faktörlerle ilgili bulgular Tablo 16'da verilmiştir. Buna göre, Allah inancı'nın oluşmasında sırasıyla şu faktörler etkili bulunmuştur; aile ve çevre (%55), Okunan kitaplar ve kişisel araştırmalar (%25.2), yaşanan olaylar ve kişisel dinî tecrübeler (%3), bazı dinî grup faaliyetleri (%2.5) ve dindar insanların tutumları (%2.5), hepsinden etkilenenler (%11.9). Bu bulgular, daha önce yapılan bir araştırmanın²⁸⁹ bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Şimdi de Allah inancı'nın oluşmasında etkili olan bu faktörleri, demografik özelliklere göre inceleyelim.

Allah inancının oluşmasında ailelerinden ve çevrelerinden en fazla etkilenenler hayatlarının en uzun dönemini kasabalarda yaşayanlardır (%70.8). Allah inancının oluşmasında ailelerinden ve çevrelerinden en az etkilenenler, hiçbir din eğitimi almayanlar (%42.9) ve zengin ailelerde yetişen öğrencilerdir (%50). Fakülteler açısından, Allah inancının oluşmasında ailelerinden ve çevrelerinden en fazla etkilenenler Diş Hekimliği Fakültesi'nde okuyan öğrencilerdir (%71.4). Allah inancının oluşmasında ailelerinden ve çevrelerinden en az etkilenen fakülte öğrencileri Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileridir (%27.8).

Tablo 16 : Allah İnancının oluşmasını Etkileyen Faktörler

ALLAH İNANCININ OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	GENEL DURUM	
	N	%
AİLEM ve ÇEVREM	222	55.0
OKUDUĞUM KİTAPLAR VE ARAŞTIRMALARIM	102	25.2
KATILDIĞIM BAZI DİNİ GRUP FAALİYETLERİ	10	2.5
DİNDAR İNSANLARIN TUTUMLARI	10	2.5
BAŞIMDAN GEÇEN OLAYLAR VE DİNİ TECRÜBELERİM	12	3.0
YUKARIDAKİLERİN HEPSİ	48	11.9
TOPLAM	404	100

Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği seçmekte serbest bırakılmıştır.

²⁸⁹ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 54-55. Allah inancının oluşmasında, zihinsel gelişim %30, aile %22.7, okunan kitaplar %18, dindarların tutumları %8, arkadaşlar %4.4, öğretmenler ve gruplar %4.1, din adamlarının tutumları %3.9, özel bir olay %1.1 ve diğer faktörler %3.7 olarak hesaplanmıştır. Allah İnancının oluşmasında zihinsel gelişim, aile ve çevre en önde gelmektedir. Öğrencilerin yaşlarının ilerlemesi ve kültürel çevrelerinin değişmesi zihinsel gelişimi hızlandırmaktadır.

Allah inancının oluşmasında okuduğu kitaplardan ve kendi araştırmalarından etkilenen öğrencilerin oranı %25.2'dir. Allah'ın varlığı ile ilgili okunan kitaplar ve yapılan kişisel araştırmalar, Allah inancının oluşmasında ikinci önemli faktördür. Allah inancının oluşmasında, Allah'ın varlığı ile ilgili okunan kitaplardan ve yapılan kişisel araştırmalardan, en fazla etkilenenler, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerdir (%40). Allah inancının oluşmasında, Allah'ın varlığı ile ilgili okunan kitaplardan ve yapılan kişisel araştırmalardan en az etkilenenler, zengin ailelerde yetişen öğrencilerdir (%9). Fakülteler açısından, Allah inancının oluşmasında, Allah'ın varlığı ile ilgili okunan kitaplardan ve yapılan kişisel araştırmalardan en fazla etkilenenler Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileridir (%50). Allah inancının oluşmasında, Allah'ın varlığı ile ilgili okunan kitaplardan ve yapılan kişisel araştırmalardan en az etkilenenler Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileridir (%7.1).

Allah inancının oluşmasında katıldığı bazı dinî grup faaliyetlerinden etkilenen öğrencilerin oranı %2.5'tir. Allah inancının oluşmasında katıldığı bazı dinî grup faaliyetlerinden en fazla etkilenenler, zengin ailelerde yetişen öğrencilerdir. (%4.5). İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler ve din eğitimi almayan öğrenciler, dinî grup faaliyetlerine katılmamaktadırlar. Fakülteler açısından, Allah inancının oluşmasında, katıldığı bazı dinî grup faaliyetlerinden en fazla etkilenenler Tıp Fakültesi öğrencileridir (%14.2). Allah inancının oluşmasında, katıldığı bazı dinî grup faaliyetlerinden en az etkilenenler Mimarlık–Mühendislik Fakültesi öğrencileridir (%1.2).

Allah inancının oluşmasında dindar insanların tutumlarından etkilenen öğrencilerin oranı %2.5'tir. Allah inancının oluşmasında dindar insanların tutumlarından en fazla etkilenenler, zengin ailelerde yetişen öğrencilerdir. (%13.6). Allah inancının oluşmasında dindar insanların tutumlarından en az etkilenenler, okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında Kur'an Kurslarında özel din eğitimi almış olan öğrencilerdir (%1.2). Fakülteler açısından, Allah inancının oluşmasında, dindar insanların tutumlarından en fazla etkilenenler, Mimarlık–Mühendislik Fakültesi öğrencileridir (%4.8). Allah inancının oluşmasında, dindar insanların tutumlarından en az etkilenenler Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencileridir (%1.7).

Allah inancının oluşmasında kişisel dinî tecrübelerden ve yaşanan kişisel olaylardan en fazla etkilenenler, hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerdir (%14.3). Allah inancının oluşmasında, kişisel dinî tecrübelerden ve yaşanan kişisel olaylardan en az etkilenenler, küçük şehirlerde hayatlarının en uzun dönemini yaşayanlardır. (%0.9). Fakülteler açısından, Allah inancının oluşmasında, kişisel dinî tecrübelerden ve yaşanan kişisel olaylardan en fazla etkilenenler, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Sağlık Yüksek Okulu

öğrencileridir (% 5.5). Bu öğrencilerden üç tanesi yaşadıkları kişisel olayları yazmışlardır. Bunlardan bir tanesi, geçirdiği bir trafik kazasında traktörün altında kaldığını ve ölüme çok yaklaştığını anlatmıştır. Diğer bir öğrenci dağa tırmanırken ayağının kaydığını ve uçuruma yuvarlandığını, yuvarlanırken ölüm hissini yaşadığını, ancak birkaç ufak sıyrıklarla kurtulduğunu anlatmıştır. Bir başka öğrenci, özellikle zor anlarda kaldığında yaptığı duaların kabul edildiğini tecrübe ettiğini yazmıştır. Allah inancının oluşmasında, kişisel dinî tecrübelerden ve yaşanan kişisel olaylardan en az etkilenenler, Meslek Yüksek Okulu öğrencileridir (%1.2).

Allah inancının oluşmasında, ailelerinden, çevrelerinden, Allah inancı ile ilgili okuduğu kitaplardan, yapılan kişisel araştırmalardan, katıldığı dinî grup faaliyetlerinden, dindar bilinen insanların tutumundan, kişisel dinî tecrübelerden ve yaşanan kişisel olaylardan bir bütün halinde etkilenen öğrencilerin oranı % 11.9'dur.

2 – Hz. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ İLE İLGİLİ İNANÇ ;

İslam'ın inanç esaslarından biri de peygamberlere inanmaktır. Peygamberler, Allah tarafından insanlar arasından seçilerek görevlendirilmiş, kendilerine vahiy edilen, doğru sözlü, güvenilir ve yüksek ahlak sahibi kimselerdir. İslam dininde, Allah'ın varlığına inandıktan sonra, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmak gereklidir. Onun peygamberliğine inanmayan müslüman olmuş sayılmaz.

Tablo 17'de (s.92) örneklemin Hz. Muhammed ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Öğrencilerin; %91.3'ü, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna kesin olarak inanmakta, %6.9'u Hz. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanmakta, %1.8'i Hz. Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmadığını belirtmektedir. Buna göre örneklemin % 91.3'ü Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmekte, % 8.7'si Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmemektedir.

Ülkemizde daha önce yapılan araştırmalarda²⁹⁰ da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

²⁹⁰ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.83 Örneklemin %86.5'i Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmekte, %9.7'si Hz.Muhammed'i sadece bir insan olarak görmekte, %9.7'si Hz.Muhammed'i büyük bir insan olarak kabul etmekte ve %0.6'sı böyle bir kişinin yaşadığından emin olmamaktadır. Sonuçta örneklemin %86.5'i Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmekte, % 13.5'i kabul etmemektedir. ; M. Koştas, a.g.e. s. 35 Örneklemin %89'u Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmekte, %3'ü Hz.Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmamakta, %8'i Hz.Muhammed'i büyük bir insan olarak kabul etmektedir. Sonuçta örneklemin %11 Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemektedir.

Hız. Muhammed'i sadece bir insan olarak kabul eden öğrenciler, onu örnek alınacak bir insan olarak görmektedirler. Hız. Muhammed'in peygamberliğine inanmayan öğrenciler, onu sadece Arap ırkından yetişmiş büyük bir insan olarak görmektedirler. Bazı öğrenciler de, günümüzde ortaya çıkan sahte peygamberlerin, inançlarını zayıflattığını ifade etmişlerdir.

Verilere cinsiyet açısından bakınca, Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı kızlara (%90.5) oranla erkeklerde (%91.9) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Hız. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma oranı ise erkeklere (%6) oranla kızlarda (%8.3) fazla görülmektedir.

Yaş grupları ile Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=6.26, sd=2, P<0.05$). Yaş grupları açısından, Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı 17–22 yaş grubunda (%92.2), 23–33 yaş grubuna (%89) oranla biraz daha yüksektir. Bunun nedeni, 17-22 yaş grubundaki öğrencilerin, hayat ile ilgili kişisel kuramlarını geliştirirken, sosyal çevrelerinde en çok sevilen kişi olarak Hız. Muhammed'i bilmeleri olabilir. Hız. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma oranı ise, 17–22 yaş grubuna (%5.4) oranla 23–33 yaş grubunda (%11) biraz daha yüksektir. 23-33 yaş grubundaki öğrencilerin, hayatı ve insanları daha önce geliştirmiş oldukları kişisel kuramlarıyla yorumlamaları bunda etkili olabilir. Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmeme 23–33 yaş grubunda görülmezken, 17-22 yaş grubunda %2.1'dir. Ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmada²⁹¹, yaş ilerledikçe Hız. Muhammed'in peygamberliğine olan inancın azaldığı tespit edilmiştir.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı (%92.1), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere oranla (Zengin %82, Fakir %88.9) yüksektir. Hız. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma ve Hız. Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmama oranı ise zengin ailelerde yetişen öğrencilerde daha yüksektir (%9).

Mezun olunan lise türüne göre, Hız. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise %90.5, Meslek

²⁹¹ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.84. 20-25 yaş grubundaki öğrencilerin; %84'ü Hız.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmekte, %10.8'i Hız.Muhammed'i büyük bir insan olarak kabul etmekte ve %1.1 Hız.Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmamaktadır. 26-30 yaş grubundaki öğrencilerin; %80.7'si Hız.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etmekte, %13.4'ü Hız.Muhammed'i büyük bir insan olarak kabul etmekte ve %1.7'si Hız.Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmamaktadır.

Tablo 17: Örneklemen " Hz. Muhammed'in Peygamberliğine olan inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Hz. MUHAMMED'İN PEYGAMB ERLİĞİNE OLAN İNANÇ		GENEL DURUM		Hz. Muhammed Allah'ın Kulu Ve Resulüdür		Farklı Özellikleri Olmakla Beraber Sadece bir İnsandır		Peygamber Olarak Böyle Bir insanın Yaşadığından Emin değilim	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	153	90.5	14	8.3	2	1.2
	Erkek	235	58.2	216	91.9	14	6	5	2.1
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	272	92.2	16	5.4	5	2.1
	23 – 33	109	27.0	97	89	12	11	0	0.0
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	18	82	2	9	2	9
	Orta halli	355	87.9	327	92.1	24	6.8	4	1.1
	Fakir	27	6.7	24	88.9	2	7.1	1	3.7
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	228	90.5	20	7.9	4	1.6
	İHL	30	7.4	29	96.7	0	0.0	1	3.3
	Meslek Lisesi	64	15.8	60	93.8	3	4.7	1	1.5
	Diğer	58	14.4	52	89.7	5	8.6	1	1.7
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	31	94	2	6	0	0.0
	Kasaba	24	5.9	24	100	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	101	95.3	5	4.7	0	0.0
	Büyük Şehir	241	59.7	213	88.4	21	8.7	7	2.9
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	281	91.5	23	7.5	3	0.9
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	78	94	3	3.6	2	2.4
	Almayan	14	3.5	10	71.4	2	14.3	2	14.3
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	59	90.8	6	9.2	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87	2	8.7	1	4.3
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	57	85	2	3.3	1	1.7
	Güzel San.F	18	4.5	18	100	0	0.0	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	10	71.4	2	14.3	2	14.3
	Mim.Müh.F	83	20.5	75	90.4	6	7.2	2	2.4
	Tıp Fak.	14	3.5	12	85.8	1	1.7	1	1.7
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	80	93	6	7	0	0.0
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	15	83.3	3	16.7	0	0.0
	TOPLAM	404	100	369	91.3	28	6.9	7	1.8

Liseleri %93.8, Diğer liseler %89.7) oranla, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%96.7) biraz daha yüksektir. Hz. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma oranı ise Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde daha yüksektir (%7.9).

Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı %100 iken, bir köy ortamında yetişenlerin %94, büyük bir şehir ortamında yetişenlerin %88.4, ve küçük bir şehir ortamında yetişenlerin %95.3'tür.

Alınan din eğitimi ile Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=18.87, sd=6, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranı (%94), sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alanlardan (%91.5) veya hiçbir din eğitimi almayanlardan (%71.4) biraz fazladır. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, Hz. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma (%14.3) ve Hz. Muhammed adında bir peygamberin yaşadığından emin olmama (%14.3) oranı daha yüksektir. Alınan din eğitiminin, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olması ile ilgili dinî tutumu olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Devam edilen fakülte ile Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=29.29, sd=18, P<0.05$). Fakültelerdeki öğrencilerin, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğunu kabul etme oranları incelendiğinde, İlahiyat Fakültesi'nde ve Güzel Sanatlar Fakültesi'nde (%100), Meslek Yüksek Okulu'nda (%93), genel ortalamanın (%91.3) üstündedir. Bunun nedeni, bu fakülte öğrencileri arasında din eğitimi alanların ve orta halli sosyo-ekonomik seviyedeki aile çocuklarının çoğunlukta olması olabilir. Hz. Muhammed'in farklı özellikleri olmakla beraber sadece bir insan olduğuna inanma oranı, Diş Hekimliği Fakültesi'nde (%14.3), Sağlık Yüksek Okulu'nda (%16.7), diğer fakültelere oranla yüksektir. Peygamber olarak böyle bir insanın yaşadığından emin olmayanların oranı Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %14.3'tür. Bu fakülte öğrencilerinin büyük çoğunluğunun, fen müfredatı ile eğitim yapılan liselerden mezun olarak fakülteye gelmeleri, bu öğrencilerin tutum düzeyini düşürmüş olabilir.

3 – KUR'AN-I KERİM'İN MUHTEVASI İLE İLGİLİ İNANÇ ;

İslam'a göre Allah'a ve O'nun peygamberlerine inanan, O'nun kitaplarına da inanır. Kitap'tan maksat, Allah'ın peygamberlerine "vahiy" yoluyla göndermiş olduğu kitaplardır. Kur'an-ı Kerim, en son gönderilmiş, en mükemmel kutsal kitaptır. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim için; "Bu, doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yol gösteren kitaptır"²⁹² buyurmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını şu şekilde özetlemek mümkündür; Allah birdir ve bütün alemlerin Rabbi'dir²⁹³. Allah insanların yaptıkları her şeyden haberdardır. Dünya ve ahiret hayatı bir bütündür. Kur'an-ı Kerim'de, Allah'a nasıl ibadet edileceği ve uyulacak olan ahlak kaideleri bildirilir ve insandan evrenin gerçeğini bulması istenir. Ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmada²⁹⁴, örneklemin; %64'ünün Kur'an-ı Kerim hükümlerinin her devirde geçerli olduğuna inandığı, %28'inin inanmadığı ve %6'sının karasız olduğu tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin, bütünü ile gerçek olduğu ve hiçbir şekilde değişmeden günümüze kadar geldiği kabul edilir²⁹⁵.

Örneklemin bu konudaki tutumlarının ne olduğunu tespit edebilmek için "Kur'an-ı Kerim'in muhtevası ile ilgili düşüncelerini" sorduk. Tablo 18'de (s.95) öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in muhtevası ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Buna göre öğrencilerin %81.9'u (331), Kur'an-ı Kerim'de anlatılan herşeyin doğru olduğunu, %15.8'i (64) Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olmadığını sadece bir kısmının doğru olabileceğini, %0.7'si (3) Kur'an-ı Kerim'de anlatılanların doğru olmadığını, %1.5'i (6) Kur'an-ı Kerim'i hiç okumadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin; %81.9'u Kur'an-ı Kerim'de anlatılan herşeyin doğru olduğunu kabul etmekte, %18.1'i Kur'an-ı Kerim'de anlatılan herşeyin doğru olduğunu kabul etmemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan herşeyin doğru olduğunu kabul etmeyen öğrenciler, yaşadıkları devir ile Kur'an-ı Kerim'in vahyedildiği devir arasında farklılıklar bulunduğunu, bu yüzden günümüze uyarlanması gerektiğini ifade etmişler ve din adamlarının Kur'an-ı Kerim hükümlerini yorumlarken, hükümlere hissiyat kattıklarını bu yüzden gerçeğin olduğu gibi anlaşılamadığını, dolayısıyla inançlarının zayıfladığını belirtmişlerdir.

²⁹² - Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 2.

²⁹³ - Kur'an-ı Kerim, Fatıha Suresi, Ayet 1.

²⁹⁴ - M. Koştaş, a.g.e. s.40.

²⁹⁵ - M. Koştaş, a.g.e. s.39. "Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın Kelamı olup, tamamının gerçek olduğunave hiçbir şekilde değişmeden günümüze kadar ulaştığına inanıyor musunuz ?" sorusuna evet diyenlerin oranı %62.5, şüphelerim var diyenlerin oranı %23.6, kesinlikle inanmıyorum diyenlerin oranı %13.9'dur.

Tablo 18 : Örneklemin " Kur'an-ı Kerim'in Muhtevası ile ilgili inancının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

KUR'AN-I KERİM'İN MUHTEVASI İLE İLGİLİ İNANÇ		GENEL DURUM		Kur'an-ı Kerim'de Anlatılanların Doğruluğuna İnanıyorum		Kur'an-ı Kerim'de Anlatılanların Bir Kısımının Doğruluğuna İnanıyorum		Kur'an-ı Kerim'de Anlatılanların Hiçbirinin Doğruluğuna İnanmıyorum		Kur'an-ı Kerim'i Hiç Okumadım Fikrim Yok	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
404		404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	126	74.6	39	23.0	1	0.6	3	1.8
	Erkek	235	58.2	205	87.2	25	10.6	2	0.9	3	1.3
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	241	81.7	48	16.3	2	0.7	4	1.4
	23 – 33	109	27.0	90	82.6	16	14.7	1	0.9	2	1.8
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	15	68.2	7	31.8	0	0.0	0	0.0
	Orta halli	355	87.9	234	82.8	52	14.6	3	0.8	6	1.7
	Fakir	27	6.7	22	81.5	5	18.5	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	200	79.4	44	17.5	3	1.2	5	2.0
	İHL	30	7.4	29	96.7	1	3.3	0	0.0	0	0.0
	Meslek Lisesi	64	15.8	56	87.5	7	11.0	0	0.0	1	1.5
	Diğer	58	14.4	46	79.3	12	20.7	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	29	87.9	4	12.1	0	0.0	0	0.0
	Kasaba	24	5.9	23	95.8	1	4.2	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	92	86.8	14	13.2	0	0.0	0	0.0
	Büyük Şehir	241	59.7	187	77.6	45	18.7	3	1.2	6	2.5
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	245	79.8	54	17.6	2	0.7	6	2.0
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	78	94.0	5	6.0	0	0.0	0	0.0
	Almayan	14	3.5	8	57.1	5	35.7	1	7.2	0	0.0
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	53	81.5	9	13.8	0	0.0	3	4.7
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	19	82.6	4	17.4	0	0.0	0	0.0
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	52	86.7	8	13.3	0	0.0	0	0.0
	Güzel San.F	18	4.5	14	77.8	4	22.2	0	0.0	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	9	64.3	4	28.6	1	7.1	0	0.0
	Mim.Müh.F	83	20.5	68	81.9	12	14.5	2	2.4	1	1.2
	Tıp Fak.	14	3.5	10	71.4	4	28.6	0	0.0	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	71	82.6	13	15.1	0	0.0	2	2.2
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	12	66.7	6	33.3	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	404	100	331	81.9	64	15.8	3	0.7	6	1.5

Cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X=11.78$, $sd=3$, $P<0.05$). Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğu inancı kızlara (%74.6) oranla erkeklerde (%87.2) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olmadığını sadece bir kısmının doğru olabileceği inancı erkeklere (%10.6) oranla kızlarda (%23) daha yüksektir. Bunun nedeni, kızların daha şüpheci olmaları olabilir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılanların doğru olmadığını inancında ve Kur'an-ı Kerim'i hiç okumadıkları için fikir belirtmeyenler arasında ciddi bir fark yoktur (Kızlar %0.6, Erkekler %0.9).

Yaş grupları açısından, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğu veya anlatılan her şeyin doğru olmadığı sadece bir kısmının doğru olabileceği inancında ve Kur'an-ı Kerim'i hiç okumadıkları için fikir belirtmeyenler arasında belirgin bir fark yoktur.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli ve düşük gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğu inancı %82'lerde, yüksek gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerde %68.2'dir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olmadığını sadece bir kısmının doğru olabileceği inancı ise zengin ailelerde yetişen öğrencilerde (%31.8) daha yüksektir.

Mezun olunan lise türü ile Kur'an-ı Kerim inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğu inancı, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise %79.4, Meslek Liseleri %87.5, Diğer liseler %79.3) oranla İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%96.7) daha yüksektir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olmadığını sadece bir kısmının doğru olabileceği inancı , Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Lisesi gibi okullardan mezun olan öğrencilerde (%20.7) daha yüksektir. Çünkü, bu okullardan mezun olan öğrenciler daha çok, fen bilimleri alanında öğretim görmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğu inancı, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerde (%95.8), bir köy (%87.9), büyük (%77.6) veya küçük (%86.8) bir şehir ortamında geçiren öğrencilerin kesin inancına oranla biraz yüksektir. Kur'an-ı Kerim'i hiç okumadıkları için fikir belirtmeyenlerin oranı, zengin ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir (%18.5).

Üniversite öncesinde, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğunu inancı (%94), sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alanlardan (%79.8) veya hiçbir din eğitimi almayanlardan (%57.1)

fazladır. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, Kur'an-ı Kerim'de anlatılanların doğru olmadığı inancında (%35.7) ve Kur'an-ı Kerim'i hiç okumama oranı (%7.2) yüksektir.

Fakülteler açısından incelendiğinde, İlahiyat Fakültesi'ndeki öğrencilerin %100'ü, Fen-Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrencilerin %86.7'si, Teknik Eğitim Fakültesi'nde ve Meslek Yüksek Okulu'ndaki öğrencilerin %82.6'sı, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan her şeyin doğru olduğuna inanmaktadır. Bu öğrencilerin inancı genel ortalamanın (%81.9) üstündedir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılanların doğru olmadığı inancı, Sağlık Yüksek Okulu'nda %33.3, Tıp Fakültesi'nde %28.6 ve Güzel Sanatlar Fakültesi'nde %22.2'dir.

4 – MELEKLERİN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANÇ ;

İslam'ın inanç esaslarından bir diğeri de Melek inancıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre melekler, gözle görülmeyen manevi varlıklardır. Onlar yaratılışları gereği insanlardan çok farklıdır. İnsan gibi iradeye sahip değildirler. Sadece kendilerine verilen emirleri tam olarak yapma durumundadırlar.

Tablo 19'da (s.98) öğrencilerin, Meleklerin varlığı ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Buna göre öğrencilerin %91.8'i Meleklerin varlığına inandığını, %6.2'si Meleklerin varlığı konusunda kararsız olduğunu, %2'si Meleklerin varlığına inanmadığını belirtmişlerdir. Bu bulgular, ülkemizde daha önce yapılan araştırmaların²⁹⁶ verilerinden yüksektir. Bunun nedeni, örneklem grubunun orta halli öğrencilerden oluşması ve alınan din eğitiminin yüksek olması olabilir.

Cinsiyet ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=16.64, sd=2, P<0.05$). Meleklerin varlığına inanma oranı, kızlara (%87) oranla erkeklerde (%87.2) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Bunda, erkek öğrencilerin çoğunluğunun alt sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerden gelmesi neden olabilir. Yine, Meleklerin varlığına inanmama oranı da, kızlara (%1.2) oranla erkeklerde (%2.6) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma, erkeklere (%2.1) oranla kızlarda (%11.9) daha yüksektir.

Yaş grupları ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=9.61, sd=2, P<0.05$). Meleklerin varlığına inanma oranı, 17–22 yaş grubunda (%92.9), 23–33 yaş grubuna (%89) oranla daha yüksektir. Meleklerin varlığına inanmama oranı 17–22 yaş grubuna (%0.7) oranla 23–33 yaş grubunda (%5.5) oranla daha yüksektir. Kızların, %30'unun 23–33 yaş grubunda ve hiçbir din eğitimi almamış olmaları etkili olmuş olabilir.

²⁹⁶ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.45. Meleklerin varlığına inanların oranı %68, Meleklerin varlığı konusunda şüphe duyanların oranı %14, Meleklerin varlığına inanmayanların oranı %18'dir.

Tablo 19 : Örneklemin, "Meleklerin varlığı ile ilgili inancın" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

MELEK LERİN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANÇ		GENEL DURUM		Meleklerin Varlığına İnanıyorum		Meleklerin Varlığı Hakkında Karasızım		Meleklerin Varlığına İnanmıyorum	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%
		404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	147	87.0	20	11.9	2	1.2
	Erkek	235	58.2	224	95.3	5	2.1	6	2.6
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	274	92.9	19	6.4	2	0.7
	23 – 33	109	27.0	97	89.0	6	5.5	6	5.5
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	16	72.7	5	22.7	1	4.6
	Orta halli	355	87.9	330	93.0	20	5.6	5	1.4
	Fakir	27	6.7	25	92.6	0	0.0	2	7.4
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	230	91.3	14	5.6	8	3.2
	İHL	30	7.4	30	100	0	0.0	0	0.0
	Meslek Lisesi	64	15.8	61	95.3	3	4.7	0	0.0
	Diğer	58	14.4	50	86.2	8	13.8	0	0.0
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	32	97.0	1	3.0	0	0.0
	Kasaba	24	5.9	24	100	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	98	92.5	6	5.7	2	1.8
	Büyük Şehir	241	59.7	217	90.0	18	7.5	6	2.5
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	283	92.2	20	6.5	4	1.3
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	78	94.0	3	3.6	2	2.4
	Almayan	14	3.5	10	71.4	2	14.3	2	14.3
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	61	93.8	4	6.2	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	22	95.7	1	4.3	0	0.0
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	56	93.3	3	5.0	1	1.7
	Güzel San.F	18	4.5	17	94.4	1	5.6	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	10	71.4	4	28.6	0	0.0
	Mim.Müh.F	83	20.5	74	89.2	3	3.6	6	7.2
	Tıp Fak.	14	3.5	11	78.6	3	21.4	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	82	95.3	3	3.5	1	1.2
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	15	83.3	3	16.7	0	0.0
	TOPLAM	404	100	371	91.8	25	6.2	8	2.0

Ailelerinin gelir seviyeleri ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=12.83, sd=4, P<0.05$). Orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin, Meleklerin varlığına inanma oranı (%93), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %72.7, Fakir %92.6) oranla daha yüksektir. Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma oranı ise zengin ailelerde yetişen öğrencilerde (%22.7) daha yüksektir. Gelir seviyesi yükseldikçe, Meleklerin varlığına olan inancın azalmasının nedeni, üst sosyo-ekonomik seviyedeki insanların, din dışındaki ilgi alanları ile ilgili tutum geliştirmeleri olabilir.

Mezun olunan lise türü ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=13.01, sd=6, P<0.05$). Meleklerin varlığına inanma oranı, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (%86.2) oranla İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde %100, diğer Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde % 95.3'tür. Meleklerin varlığına inanmama oranı ise sadece Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde % 3.2 olarak görülmektedir. Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma oranı ise Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Lisesi gibi okullardan mezun olan öğrencilerde (%13.8) daha yüksektir. Öğrencilerin lise yıllarında almış oldukları din eğitiminin düzeyi bunda etkili olmuş olabilir.

Meleklerin varlığına inanma oranı, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerde %100, bir köy ortamında yetişenlerde %97'dir. Meleklerin varlığına inanmama oranı (%2.5) ile Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma oranı (%7.5) ise, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde daha yüksektir.

Alınan din eğitimi ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=16.16, sd=6, P<0.05$). Üniversite öncesinde, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların, Meleklerin varlığına inanma oranı %94'tür. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, Meleklerin varlığına inanmama ve Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma oranları (%14.3) yüksektir. Alınan din eğitiminin düzeyi arttıkça, Meleklerin varlığına olan inanç artmaktadır.

Devam edilen fakülte ile Meleklerin varlığına inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=40.20, sd=18, P<0.05$). Meleklerin varlığına inanma oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %100, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %93.3, Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinde ve Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %95, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde ve İktisat Fakültesi öğrencilerinde %94'tür. Meleklerin varlığına inanmama oranı, Mimarlık–Mühendislik Fakültesi'nde okuyan öğrencilerde (%7.2) yüksektir. Meleklerin varlığı konusunda kararsız olma oranı, Sağlık Yüksek Okulu

öğrencilerinde %16.7, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %21.4 ve Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %28.4'dir. Bu fakültelerdeki öğrencilerin çoğunluğunun lise yıllarında aldıkları eğitimin, dinî tutumlarını olumsuz etkilediği söylenebilir. Çünkü, bu öğrenciler fen dersleri ile din dersleri arasındaki uyumsuzluğu tam olarak çözmemiş olabilirler.

5 – AHİRET GÜNÜ İLE İLGİLİ İNANÇ ;

Ahirete inanç konusu Kur'an-ı Kerim'de büyük bir yer tutan, islamın bir diğer inanç esasıdır. Ahirete iman; öldükten sonra dirilmeye ve insanların fiillerinin değerlendirilmeye tabi tutulacağına, iyilik ve doğruluk üzere yaşamış olanların mükafatlandırılacağına, kötü fiilleri fazla olanların ise cezalandırılacağına inanmaktır. Ahirete iman, ölüm olayını akla getirmektedir. Yapılan bir araştırmada²⁹⁷ öğrencilerin ölüm olayı ile ilgili tutumları şöyledir: Öğrencilerin; %8'i Korku ve heyecan duyuyor, %8'i ölüm sonrasını düşünerek ürperiyor, %30.8'i iyilik yapmaya ve ibadet etmeye karar veriyor, %42.6'sı ölüm olayından etkilenmiyor.

Tablo 20'de (s.101) öğrencilerin, Ahiret günü ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Öğrencilerin %89.4'ü Ahiret gününe inandığını, %7.9'u Ahiret günü konusunda kararsız olduğunu, %2.7'si Ahiret gününe inanmadığını belirtmişlerdir. Ahiret gününe inanma ile ilgili bulgularımız, daha önce ülkemizde yapılan araştırmaların²⁹⁸ bulgularından yüksektir. Bunun nedeni, daha önce yapılan araştırmalar ile bizim araştırmamızın yapıldığı üniversite ortamlarındaki farklılıklar olabilir. Çünkü, Süleyman Demirel Üniversitesi şehir dışında, sosyal faaliyetleri sınırlı olan, daha muhafazakar bir üniversite ortamına sahiptir. Üniversite'nin sosyal faaliyetleri her geçen gün artmaktadır.

Cinsiyet ile Ahiret gününe inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=6.16, sd=2, P<0.05$). Ahiret gününe inanma, kızlara (%85.8) oranla erkeklerde (%91.9) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Ahiret günü konusundaki kararsızlık, erkeklere (%5.1) oranla kızlarda (%11.8) daha yüksektir. İnanmamada önemli bir fark yoktur (Erkekler %3, Kızlar %2.4)

Yaş grupları açısından, Ahiret gününe inanma oranı, 17–22 yaş grubunda %90.5, 23–33 yaş grubunda %86.2'dir. Ahiret gününe inanmayanların oranı 17–22 yaş grubunda %2, 23–33 yaş grubunda %4.6'dır.

²⁹⁷ - E. Fırat, a.g.e. s. 67.

²⁹⁸ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.33. Ahiret gününe inanların oranı %67.9, Ahiret gününe inanma konusunda kararsız olanların oranı %15.1, Ahiret gününe inanmayanların oranı %17'dir. ; M. Koştaş, a.g.e. s.41. Ahiret gününe inanların oranı %71, Ahiret günü konusunda kararsız olanların oranı %11, Ahiret gününe inanmayanların oranı %15'tir.

Tablo 20 : Örneklemin "Ahiret Günü ile ilgili inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

AHİRET GÜNÜ İLE İLGİLİ İNANÇ		GENEL DURUM		Ahiret Gününe, Öldükten Sonra Dirilmeye İnanıyorum		Ahiret Günü, Ve Öldükten Sonra Dirilme Konusunda Karasızım		Ahiret Gününe, Öldükten Sonra Dirilmeye İnanmıyorum	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%
		404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	145	85.8	20	11.8	4	2.4
	Erkek	235	58.2	216	91.9	12	5.1	7	3.0
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	267	90.5	22	7.5	6	2.0
	23 – 33	109	27.0	94	86.2	10	9.2	5	4.6
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	15	68.2	5	22.7	2	9.1
	Orta halli	355	87.9	323	91.0	24	6.8	8	2.2
	Fakir	27	6.7	23	85.2	3	11.1	1	3.7
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	219	86.9	24	9.5	9	3.6
	İHL	30	7.4	29	96.7	1	3.3	0	0.0
	Meslek Lisesi	64	15.8	62	96.9	2	3.1	0	0.0
	Diğer	58	14.4	51	87.9	5	8.6	2	3.5
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	31	94.0	1	3.0	1	3.0
	Kasaba	24	5.9	24	100.0	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	96	90.6	7	6.6	3	2.8
	Büyük Şehir	241	59.7	210	87.1	24	10.0	7	2.9
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	273	88.9	26	8.5	8	2.6
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	79	95.2	3	3.6	1	1.2
	Almayan	14	3.5	9	64.3	3	21.4	2	14.3
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100.0	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	62	95.4	3	4.6	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	3	13.0	0	0.0
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	56	93.3	3	5.0	1	1.7
	Güzel San.F	18	4.5	17	94.4	1	5.6	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	9	64.3	4	28.6	1	7.1
	Mim.Müh.F	83	20.5	70	84.4	8	9.6	5	6.0
	Tıp Fak.	14	3.5	10	71.4	4	28.6	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	79	91.9	4	4.7	3	3.4
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	15	83.3	2	11.1	1	5.6
	TOPLAM	404	100	361	89.4	32	7.9	11	2.7

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ailelerinin gelir seviyesi ile Ahiret gününe inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X=11.96, sd=4, P<0.05$). Orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin, Ahiret gününe inanların oranı (%90.9), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %68.2, Fakir %85.2) oranla daha yüksektir. Ahiret gününe inanmama (%9.1) kararsız olma (%22.7), zengin ailelerde yetişen öğrencilerde daha yüksektir. Çünkü, dinî tutum, zengin aile çocuklarında merkezi bir tutum konumuna gelmemiştir.

Mezun olunan lise türüne göre, Ahiret gününe inanma, Meslek Liselerinden (%96.9) ve İmam Hatip Liselerinden (%96.7) mezun olan öğrencilerde yüksektir. Ahiret gününe inanmama ise sadece Anadolu Lisesi, Süper Lise ve Fen Lisesi gibi okullardan mezun olan öğrencilerde görülmektedir (%3.5).

Ahiret gününe inanma, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerde %100, bir köy ortamında yetişenlerde %94'dür. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler, Ahiret gününe inanmada daha kararsızdırlar(%10).

Üniversite öncesinde alınan din eğitiminin niteliği ile Ahiret gününe inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X=15.77, sd=6, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların, Ahiret gününe inanma oranı (%95.2), diğer öğrencilere (Okulda alanlar %88.9, Almayanlar %64.3) oranla daha yüksektir. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, Ahiret gününe, öldükten sonra dirilmeye inanmama (%14.3) ve bu konuda kararsız olma oranları (%21.4) yüksektir. Alınan din eğitiminin düzeyinin, dinî tutumları etkileyen önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

Fakülteler açısından incelendiğinde, İlahiyat Fakültesi'nde (%100), İktisat (%95.4), Güzel Sanatlar Fakültesi'nde (%94.4), Fen–Edebiyat Fakültesi'nde (%93.3) ve Meslek Yüksek Okulu'nda (%91.9), Ahiret gününe inanma oranı genel ortalamanın (%89.4) üstündedir. Ahiret gününe inanmada kararsız kalanların oranı, Tıp ve Diş Hekimliği Fakültelerinde (%28.4) oldukça yüksektir. Ahiret gününe inanmama oranı ise Mimarlık–Mühendislik Fakültesi'nde (% 6) ve Sağlık Yüksek Okulu'nda (%5.6) okuyan öğrencilerde yüksektir.

6 – KADER İLE İLGİLİ İNANÇ ;

Kainatta meydana gelen bütün olayları, Allah'ın bilmesine ve takdirine "Kader" denir. Allah'ın takdir ettiği olayların zamanı gelince vuku bulmasına "Kaza" denir.

Tablo 21'de (s.104) öğrencilerin, Kader konusu ile ilgili tutumları belirtilmiştir. Buna göre öğrencilerin; %88.3'ü Kadere inandığını, %7.7'si Kader konusunda kararsız olduklarını, %4'ü Kadere inanmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu veriler, ülkemizde daha önce yapılan araştırmaların²⁹⁹ verilerinden yüksektir.

Cinsiyet ile Kadere, Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=9.99, sd=2, P<0.05$). Kadere inanma oranı, kızlara (%82.8) oranla erkeklerde (%89.4) biraz daha yüksek çıkmaktadır. Kader konusunda kararsız olma ve inanmama, kızlarda (%12.4 ; %4.8) , erkeklere (%4.2 ; %3.4) oranla daha yüksektir. Bunda, erkeklere oranla, kızların daha düşük oranda din eğitimi almaları etkili olmuş olabilir.

Yaş grupları açısından, Kadere inanma oranı, 17–22 yaş grubunda %88.8, 23–33 yaş grubunda %87.22dir.. Yine Kadere inanma konusunda kararsız olanların oranı, 17–22 yaş grubunda %8.5, 23–33 yaş grubunda %5.5'tir.. Kadere inanmama oranı 17–22 yaş grubuna (%2.7) oranla 23–33 yaş grubunda (%7.3) daha yüksektir.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, orta halli gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilerin, Kadere inanma oranı (%89.6), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %72.7, Fakir %85.2) oranla daha yüksektir. Zengin ailelerde yetişen öğrenciler, Kadere inanmada daha kararsızdırlar (%22.7). Kadere inanmama oranı, fakir ailelerde yetişen öğrencilerde biraz daha yüksektir (%7.4).

Mezun olunan lise türüne göre, Kadere inanma oranı, diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%96.7) daha yüksektir. Kadere inanmama oranı ise sadece Normal Liselerden mezun olan öğrencilerde biraz daha yüksektir (%4.4).

Kadere inanma oranı, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerde %100, küçük bir şehir ortamında yetişenlerde %91.5'tir. Kadere inanmada kararsız olma (%9.5) ve inanmama (%5), büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde daha yüksektir.

²⁹⁹ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.33. Kaza ve kadere inanların oranı %64.1, Kaza ve kadere inanma konusunda kararsız olanların oranı %15.1, Kaza ve kadere inanmayanların oranı %18.9'dur. ; M. Koştas, a.g.e. s.43. Kaza ve kadere inanların oranı %66, Kaza ve kadere inanma konusunda kararsız olanların oranı %17, Kaza ve kadere inanmayanların oranı %14'tür.

Tablo 21 : Örneklemin "Kader ile ilgili inancının" Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

KADER İLE İLGİLİ İNANÇ		GENEL DURUM		Kader Konusuna İnanıyorum		Kader Konusunda Karasızım		Kader Konusuna İnanmıyorum	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%
		404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	140	82.8	21	12.4	8	4.8
	Erkek	235	58.2	210	89.4	10	4.2	8	3.4
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	262	88.8	25	8.5	8	2.7
	23 – 33	109	27.0	95	87.2	6	5.5	8	7.3
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	16	72.7	5	22.7	1	4.6
	Orta halli	355	87.9	318	89.6	24	6.8	13	3.6
	Fakir	27	6.7	23	85.2	2	7.4	2	7.4
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	219	86.9	22	8.7	11	4.4
	İHL	30	7.4	29	96.7	0	0.0	1	3.3
	Meslek Lisesi	64	15.8	58	90.6	4	6.3	2	3.1
	Diğer	58	14.4	51	87.9	5	8.6	2	3.5
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	30	90.1	2	6.1	1	3.8
	Kasaba	24	5.9	24	100.0	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	97	91.5	6	5.7	3	2.8
	Büyük Şehir	241	59.7	206	85.5	23	9.5	13	5.0
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	270	87.9	27	8.8	10	3.3
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	78	94.0	1	1.2	4	4.8
	Almayan	14	3.5	9	64.3	3	21.4	2	14.3
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100.0	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	58	89.2	7	10.8	0	0.0
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	2	8.7	1	4.3
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	55	91.7	4	6.7	1	1.6
	Güzel San.F	18	4.5	16	88.9	2	11.1	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	9	64.3	4	28.6	1	7.1
	Mim.Müh.F	83	20.5	70	84.3	7	8.4	6	7.3
	Tıp Fak.	14	3.5	13	92.9	1	7.1	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	78	90.8	4	4.6	4	4.6
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	15	83.3	0	0.0	3	16.7
	TOPLAM	404	100	357	88.3	31	7.7	16	4.0

Üniversite öncesinde alınan din eğitimi ile Kadere inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=15.36, sd=6, P<0.05$). Hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alanların, Kadere inanma oranı %94'tür. Hiçbir din eğitimi almayanlarda, doğal olarak, Kadere inanmama oranı (%14.3) ve bu konuda kararsız olma oranı (%21.4) yüksektir. Alınan din eğitiminin düzeyi yükseldikçe, kadere inanma artmaktadır.

Devam edilen fakülte ile Kadere inanma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=9.99, sd=2, P<0.05$). Kadere inanma oranı, İlahiyat Fakültesi'nde %100, İktisat %95.4, Tıp Fakültesi'nde %92.9, Fen-Edebiyat Fakültesi'nde %91.7, Meslek Yüksek Okulu'nda %90.8, genel ortalamanın (%88.4) üstündedir. Bu sonucun alınmasında, bu fakültelerde okuyan öğrenciler arasında, İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi mezunu öğrencilerin olması etkili olmuş olabilir. Kadere inanmada kararsız kalanların oranı, Dış Hekimliği Fakültesi'nde (%28.6) oldukça yüksektir. Kadere inanmama oranı ise Sağlık Yüksek Okulu'nda (%16.7) okuyan öğrencilerde yüksektir. Bu fakülte öğrencilerinin büyük çoğunluğunun Normal Lise mezunu olmaları, bu sonucun alınmasında etkili olmuş olabilir.

D – DİNİ DAVRANIŞLAR İLE İLGİLİ BULGULAR

Bütün dinlerde olduğu gibi, İslam dininde de inanç yönü yanında, ibadet olarak ifade edilen pratik yönü de vardır. Bu pratikler belirli tavır ve hareketlerle, iradi olarak yapılmaktadır. Bu dinî pratiklere "ibadet" denir. İbadet, inancın dışı akseden yönüdür. İbadete (dinî davranışa) dönüşmeyen dinî tutumların varlığını koruması güçtür. Çünkü ibadet, inancın (dinî tutumun) koruyucusudur. İbadet denilince, (öğrenciler) ne anlaşıyor? Bu konuda yapılan bir araştırmada³⁰⁰, öğrencilerin, ibadetin içine iyi kalpliliği, doğruluğu, kötülükten uzak olmayı ve insanlığa yararlı olmayı kattıkları tespit edilmiştir. Aynı araştırmada yapılan bir değerlendirmede, öğrencilerin sadece %9.5'inin dinî pratikleri ön sıraya aldıkları, %81.5'inin ise insani ve ahlakî değerlere öncelik verdikleri tespit edilmiştir. Yani öğrenciler, dinî pratiklerden çok, insani ve ahlakî değerlere önem vermektedirler³⁰¹.

³⁰⁰ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 59. Öğrencilerin; %36.5'i Namaz, Hac, oruç ve Zekatı dinî kurallara göre yerine getirmek, iyi ahlaklı olmak ve insanlığa yararlı olmak, %27.6'sı Namaz, Hac, oruç ve Zekatı dinî kurallara göre yerine getirmeyen birisi, iyi kalpli ve doğru olursa ibadet etmiş olur, %11.9'u Namaz, Hac, oruç ve Zekatı dinî kurallara göre yerine getiren birisi, kötülük yaparsa ibadet etmiş sayılmaz, %3.2'si Namaz, Hac, oruç ve Zekatı dinî kurallara göre yerine getirmek, %17'si diğer, şeklinde ibadeti tanımlamışlardır.

³⁰¹ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 60.

İbadet edenler niçin ibadet etmektedir ? Sadece inançlarını yaşatmak için mi yoksa başka nedenleri var mıdır? Bu konuda yapılan bir araştırmada³⁰², öğrencilerin bir kısmı kulluk görevlerini yerine getirmek için, bazıları cennete gidebilmek için veya çevrelerinden korktukları için ibadet ettikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ise başka nedenlerle ibadet ettiklerini belirtilmiştir. Aynı araştırmada, öğrencilerin; %4.8'inin ibadetleri zor ve yorucu buldukları için, %9.6'sının ibadet etmesini bilmedikleri için, %1.6'sının çevrelerinden çekindikleri için, %84'ünün diğer nedenlerle ibadet etmedikleri³⁰³ tespit edilmiştir.

Bizim araştırma konumuz, örneklemin ibadete verdiği önemi ve yerine getirme oranlarını tespit etmektir. Öğrencilerin ibadet ile ilgili görüşleri tablo 22'de özetlenmiştir. Buna göre öğrencilerin: %60.1'i Allah'ın yapılan ibadetlere ihtiyacı olmadığını, ancak beden ve ruh sağlığını korumak için ibadet edilmesi gerektiğini; %14.1'i ibadetin bir kulluk görevi olduğunu; %10.6 ibadet konusunda fikrinin olmadığını; %15.1 (61), ibadetlerin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 22 : Örneklemin " İbadet Etme " ile ilgili Tutumları	Sayı	%
Beden ve ruh Sağlığımızı korumak için ibadet etmeliyiz	243	60.1
Kulluk görevi olduğu için ibadet etmeliyiz	57	14.1
İbadet etme konusunda fikrim yok	43	10.6
İbadetler gerekli değildir	61	15.1
TOPLAM	404	100

Öğrencilerin %74.2'si ibadet ile ilgili olumlu bir tutuma, %15.1'i ise olumsuz bir tutuma sahiptir. İbadet ile ilgili olumlu tutuma sahip olan öğrenciler, ibadet ederken sakinleştiklerini ve Allah'ın verdiği nimetlere şükretme fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir. İbadet etme ile ilgili olumsuz tutuma sahip olan öğrenciler, daha önceleri çevrelerinin baskısı ile ibadet ettiklerini (şartlandıklarını), daha sonraları ibadet etmeyi bıraktıklarını belirtmişlerdir.

³⁰² - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 64. Öğrencilerin; %46.8'i kulluk görevlerini yerine getirmek için, %0.3'ü cennete gitmek için, %1.3'ü çevrelerinden korktukları için, %50.6'sı diğer nedenlerle (ve cevapsız) ibadet etmektedirler.

³⁰³ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 63.

1 – NAMAZ KILMAK

Namaz akıl baliğ olan her müslümanın yerine getirmekle yükümlü olduğu farz olan bir ibadettir. Sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde olmak üzere her gün beş defa kılınır.

Öğrencilerin namaz kılma durumu tablo 23'te (s.108) özetlenmiştir. Buna göre: öğrencilerin; %26.5'i sadece Cuma ve bayram namazlarını kılmakta, %25.7'si beş vakit namazın bazılarını, Cuma ve bayram namazlarını kılmakta, %12.1'i, her gün beş vakit namazını kılmakta, % 5.2 'si ara sıra namaz kılmakta, %4.7'si beş vakit namazın yanında nafil namaz da kılmaktadır. Öğrencilerin, %74.3'ü şöyle veya böyle namaz kılmakta, % 25.7'si ise hiç namaz kılmamaktadır.

Her gün beş vakit namaz kılan öğrenciler, namaz kılmakta büyük bir huzur bulduklarını ve sıkıntılarından kurtulduklarını, sadece Cuma ve bayram namazlarını, beş vakit namazın bazılarını ve ara sıra namaz kılan öğrenciler, yetişme ortamlarında (ailelerinin, akrabalarının yanında veya eski sosyal çevrelerinde), ramazan ayında ve mübarek günlerde kıldıklarını ve devamlı kılmak istemekle beraber kılamadıklarını belirtmişlerdir. Hiç namaz kılmayanlar ise bazı dindarların tutum ve davranışları nedeniyle kılmadıklarını ve namaz kılmayı tam olarak bilmediklerini belirtmişlerdir.

Cinsiyet ile namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=67.07, sd= 5, P<0.05$). Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı, erkeklere (%10.6) oranla kızlarda (%14.2), beş vakit ile beraber nafil namaz kılma oranı, erkeklere (%2.6) oranla kızlarda (%7.7) ve ara sıra namaz kılma oranı , erkeklere (%1.7) oranla kızlarda (%10.1) yüksektir. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı kadınlara (%18.9) oranla erkeklerde (%30.6) ve sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, kadınlara (%11.2) oranla erkeklerde (%37.4) yüksektir. Namaz kılmama oranı ise erkeklere (%17.1) oranla kızlarda (%37.9) yüksektir.

Yaş grupları açısından, beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı, 23–35 yaş grubuna (%11) oranla 17–22 yaş grubunda (%12.5), sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, 23–35 yaş grubuna (%22.9) oranla 17–22 yaş grubunda (%27.8) ve beş vakit ile beraber nafil namaz kılma oranı, 23–35 yaş grubuna (%1.8) oranla 17–22 yaş grubunda (%5.8) yüksektir. Ara sıra namaz kılma

Tablo 23 : Örneklemin " Namaz Kılma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

NAMAZ KILMAK		GENEL DURUM		Her Gün Beş Vakit Namaz Kılıyorrum		Beş Vaktin Bazılarını Cuma ve Bayramları Kılıyorrum		Sadece Cuma Ve Bayramları Kılıyorrum		Beş Vaktin Yanında Nafileleri de Kılıyorrum		Ara sıra Namaz Kılıyorrum		Hiç Namaz Kılmıyor		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	24	14.2	32	18.9	19	11.2	13	7.7	17	10.1	64	37.9	$X^2 = 67.07$
	Erkek	235	58.2	25	10.6	72	30.6	88	37.4	6	2.6	4	1.7	40	17.1	Sd= 5
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	$P < 0.05$
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	37	12.5	68	23.1	82	27.8	17	5.8	13	4.4	78	26.4	$X^2 = 8.08$
	23 – 33	109	27.0	12	11.0	36	33.0	25	22.9	2	1.8	8	7.3	26	24.0	Sd= 5
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	$P > 0.05$
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	2	9.1	2	9.1	6	27.3	5	22.7	2	9.1	5	22.7	$X^2 = 28.47$ Sd= 10 $P < 0.05$
	Ortahalli	355	87.9	39	11.0	95	26.8	96	27.0	12	3.4	18	5.1	95	26.7	
	Fakir	27	6.7	8	29.6	6	22.2	5	18.5	2	7.4	1	3.8	5	18.5	
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	23	9.1	62	24.6	67	26.6	9	3.6	14	5.6	77	30.5	$X^2 = 56.47$ Sd= 15 $P < 0.05$
	İHL	30	7.4	14	46.7	7	23.3	2	6.7	4	13.3	1	3.3	2	6.7	
	Meslek Lisesi	64	15.8	6	9.4	23	35.9	20	31.3	3	4.7	3	4.7	9	14.0	
	Diğer	58	14.4	6	10.3	12	20.7	18	31.0	3	5.2	3	5.2	16	27.6	
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	6	18.2	13	39.4	8	24.2	1	3.0	2	6.1	3	9.1	$X^2 = 17.44$ Sd= 15 $P > 0.05$
	Kasaba	24	5.9	5	20.7	9	37.5	4	16.7	1	4.2	1	4.2	4	16.7	
	Şehir	106	26.2	14	13.2	29	27.4	29	27.4	6	5.7	4	3.8	24	22.5	
	Büyük Şehir	241	59.7	24	10.0	53	22.0	66	27.4	11	4.6	14	5.8	73	30.2	
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	41	13.4	65	21.2	83	27.0	15	4.9	18	5.9	85	27.6	$X^2 = 35.11$ Sd= 15 $P < 0.05$
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	7	8.4	37	44.6	21	25.3	3	3.6	3	3.6	12	14.1	
	Almayan	14	3.5	1	7.1	2	14.3	3	21.5	1	7.1	0	0.0	7	50.0	
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	14	60.9	4	17.4	0	0.0	4	17.4	0	0.0	1	4.3	$X^2=151.29$ Sd= 45 $P < 0.05$
	İktisat Fak	65	16.1	2	3.1	16	24.6	16	24.6	1	1.5	4	6.2	26	40.0	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	4	17.4	9	39.1	5	21.7	1	4.3	1	4.3	3	13.2	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	7	11.7	12	20.0	18	30.0	5	8.3	2	3.3	16	26.7	
	Güzel San.F	18	4.5	1	5.6	4	22.2	3	16.7	1	5.6	3	16.7	6	33.2	
	Diş Hekim.F	14	3.5	2	14.3	1	7.1	4	28.6	0	0.0	0	0.0	7	50.0	
	Mim.Müh.F	83	20.5	8	9.6	20	24.1	28	33.7	4	4.8	4	4.8	17	20.0	
	Tıp Fak.	14	3.5	6	42.9	1	7.1	2	14.3	1	7.1	1	7.1	3	21.5	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	5	5.8	28	32.6	30	34.9	2	2.3	1	1.2	20	23.2	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	0	0.0	9	50.0	1	5.6	0	0.0	5	27.8	3	16.6	
	TOPLAM	404	100	49	12.1	104	25.7	107	26.5	19	4.7	21	5.2	104	25.7	

oranı, 17-22 yaş grubuna (%4.4) oranla 23–35 yaş grubunda (%7.3) ve beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, 17-22 yaş grubuna (%23.1) oranla 23–35 yaş grubunda (%33) yüksektir. Namaz kılmama oranı ise 23–35 yaş grubuna (%17.1) oranla 17–22 yaş grubunda (%26.4) yüksektir.

Sosyo–ekonomik düzey ile namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=28.47, sd=10, P<0.05$). Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı fakir ailelerde yetişen öğrencilerde (%29.6) (Zengin %9.1, Orta halli %11) yüksektir. Beş vakit ile beraber nafile namaz kılma oranı (%22.7) (Fakir %7.4, Orta halli %3.4), ara sıra namaz kılma oranı (%9.1) (Fakir %3.8, Orta halli %5.1) ve sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı (%27.3) (Fakir %18.5, Orta halli %27), zengin ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir (%26.8). Namaz kılmama oranı da orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde (%26.7) (Zengin %22.7, Fakir %18.5) yüksektir. namazlarını kılma oranı, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir (%26.8). Namaz kılmama oranı da orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde (%26.7) (Zengin %22.7, Fakir %18.5) yüksektir. Gelir seviyesi yükseldikçe namaz kılma davranışı azalmaktadır.

Mezun olunan lise türleri ile namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=56.47, sd=15, P<0.05$). Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%46.7), diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla (Normal Lise %9.1, Meslek Lisesi %9.4, diğer liseler %10.3) daha yüksektir. Aynı şekilde beş vakit ile beraber nafile namaz kılma oranı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%13.3), diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla (Normal Lise %3.6, Meslek Lisesi %4.7, diğer liseler %5.2) daha yüksektir. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%35.9), diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla (Normal Lise %24.6, İmam Hatip Lisesi %23.3, diğer liseler %20.7) daha yüksektir. Aynı şekilde sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%31.3), diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla (Normal Lise %26.6, İmam Hatip Lisesi %6.7, diğer liseler %31) daha yüksektir. Ara sıra namaz kılma oranı, normal liselerden mezun olan öğrencilerde (%5.6), diğer liselerden mezun olan öğrencilere oranla (Meslek Lisesi %4.7, İmam Hatip Lisesi %3.3, diğer liseler %5.2) daha yüksektir. Namaz kılmama oranı da, normal liselerden mezun olan öğrencilerde (%30.5), diğer liselerden mezun

olan öğrencilere oranla (Meslek Lisesi %14, İmam Hatip Lisesi %6.7, diğer liseler %27.6) daha yüksektir.

Yetiştirme yerine göre ; Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı, bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerde (%20.7), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Köy %18.2, Küçük bir şehir %13.2, Büyük bir şehir %10) oranla daha yüksektir. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, bir köy ortamında yetişen öğrencilerde (%39.4), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Kasaba %37.5, Küçük bir şehir %27.4, Büyük bir şehir %22) oranla daha yüksektir. Aynı şekilde, ara sıra namaz kılma oranı, bir köy ortamında yetişen öğrencilerde (%6.1), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Kasaba %4.2, Küçük bir şehir %3.8, Büyük bir şehir %5.8) oranla daha yüksektir. Beş vakit ile beraber nafie namaz kılma oranı, küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde (%5.7), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Köy %3, Kasaba %4.2, Büyük bir şehir %4.6) oranla daha yüksektir. Aynı şekilde, sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, küçük ve büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde (%27.4), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Köy %24.2, Kasaba %16.7,) oranla daha yüksektir. Namaz kılmama oranı, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde (%30.2), diğer yerleşim yerlerinde yetişen öğrencilere (Köy %9.1, Kasaba %16.7, Küçük bir şehir %22.5) oranla daha yüksektir.

Alınan din eğitimi ile namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=35.11, sd=15, P<0.05$). Şöyle ki; Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı (%13.4), sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı (%27) ara sıra namaz kılma oranı (%5.9), sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, din eğitimi aldığını ifade edenlerde yüksektir. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı (%44.6), hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerde yüksektir. Beş vakit ile beraber nafie namaz kılma oranı (%7.1) ve Namaz kılmama oranı (% 50), hiçbir din eğitimi almayanlarda yüksektir.

Alınan din eğitiminin düzeyi arttıkça, namaz kılma davranışının azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni, namaz kılmak için gerekli olan şartları, yerine getirme güçlüğü olabilir.

Fakülteler ile namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=151.29, sd=45, P<0.05$). Fakülteler açısından; Beş vakit namazı düzenli olarak kılma oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %60.9, Tıp Fakültesi öğrencilerinde

%42.9 ve Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %17.4'tür. Beş vakit ile beraber nafile namaz kılma oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %17.4, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %8.3 'tür. Beş vakit namazın bazılarını, cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %50, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %39.1, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %32.6 ve İktisat Fakültesi öğrencilerinde %24.6'dır. Sadece Cuma ve bayram namazlarını kılma oranı, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %34.9, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %33.7 ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %30'dur. Namaz kılmama oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %50, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %40, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %33.2, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %26.7 ve Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %23.2'dir.

2 – ORUÇ TUTMAK

Bir müslümanın oruç tutabilmesi için, sıhhatli ve ergenlik çağına ulaşması gerekir. Oruç, insanın arzu ve isteklerini kontrol altına almasına sağlayan, hem maddi hem de manevi bir ibadettir. Bu nedenle, çok yönlü psikolojik bir ibadettir. Oruçlu insan, duygu ve düşüncelerini kontrol altına almasını öğrenerek, onları disiplin altına alabilir.

Öğrencilerin oruç tutma durumu tablo 24'te (s.113) özetlenmiştir. Buna göre: öğrencilerin; %40.8'i Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde düzenli olarak oruç tutmakta, %34.7'si oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayında oruç tutmakta, %18.1'i ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta, %6.4'ü hiç oruç tutmamaktadır.

Elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önce yapılan araştırmalarda³⁰⁴ elde edilen bulgulardan yüksektir. Oruç ibadeti, toplumumuzda yaygın olarak yerine getirilen geleneksel bir ibadettir. Araştırmamızdaki bulguların yüksek olmasının

³⁰⁴ - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.113 Öğrencilerin; %9.4'ü Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde düzenli olarak oruç tutmakta, %32.1'i oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayında oruç tutmakta, %35.9'u ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta, %22.6'sı hiç oruç tutmamaktadır ; E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 85. Öğrencilerin; %6.4'ü Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde düzenli olarak oruç tutmakta, %40'ı oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayında oruç tutmakta, %14.5'i ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta, %24.4'ü hiç oruç tutmamakta, %14.7'si cevapsız ve diğer. ; M. Koştas, a.g.e. s.58 Öğrencilerin; %9.8'i Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde düzenli olarak oruç tutmakta, %31'i oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayında oruç tutmakta, %29.6'sı ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta, %21.9'u hiç oruç tutmamakta, %8.7'si cevapsız ve diğer.

nedeni, çevrenin insanı oruç konusunda denetlemesi olabilir. Isparta, gelişmekte olan küçük bir şehir olduğundan, öğrenciler birbirlerini tanımakta ve davranışlarını kolayca kontrol edebilmektedirler.

Düzenli olarak oruç tutan öğrenciler, sadece Allah rızası için tuttuklarını, ara sıra tutanlar zor olduğu için devamlı tutamadıklarını, hiç tutmayanlar da, derslerin çokluğu, açlığa dayanamama ve eskiden çevresinin oruç tutması için yaptığı baskıyı hissetmemesi gibi nedenlerle tutmadıklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyet açısından : Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma oranı, kadınlara (%438.5) oranla erkeklerde (%42.6) yüksektir. Aynı şekilde, oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma oranı, kadınlara (%31.4) oranla erkeklerde (%37) yüksektir. Ramazan ayında ara sıra oruç tutma, erkeklere (%215.3) oranla kızlarda (%21.9) ve oruç tutmama oranı erkeklere (%5.1) oranla kızlarda (%8.2) yüksektir .

Yaş grupları açısından, Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma, 23–35 yaş grubuna (%37.6) oranla 17–22 yaş grubunda (%42) yüksektir. Benzer şekilde, oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma, 23–35 yaş grubuna (%33) oranla 17–22 yaş grubunda (%35.3) yüksektir. Ramazan ayında ara sıra oruç tutma, 17–22 yaş grubuna (%17.3) oranla 23–35 yaş grubunda (%20.2) ve oruç tutmama, 17–22 yaş grubuna (%5.4) oranla 23–35 yaş grubunda (%9.2) daha yüksektir.

Gelir seviyeleri açısından; Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma (%55.6) ve tutmama (%11.1) oranı, fakir ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir. Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma (%36.4) oranı ve ramazan ayında ara sıra oruç tutma (%20.2) zengin ailelerde yetişen öğrencilerde yüksektir.

Mezun olunan lise türleri ile oruç tutma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=22.69, sd=9, P<0.05$). İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma görülmez iken, Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %73.3, Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %23.3, ve oruç tutmama %3.4'tür. Normal liselerden mezun olan öğrencilerde, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %19.4, Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %35.3, Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %36.9, ve oruç tutmama %8.4'tür. Meslek liselerinden mezun olan öğrencilerde, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %17.2,

Tablo 24 : Örneklemin " Oruç Tutma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

ORUÇ TUTMAK		GENEL DURUM		Ramazan Ayında ve Mübarek Günlerde Tutarım		Engelleyici Bir Durum Yoksa Ramazanda Tutarım		Ramazan Ayında Ara sıra Oruç Tutarım		Hiç Oruç Tutmam		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	65	38.5	53	31.4	37	21.9	14	8.2	$X^2 = 5.21$ Sd= 3 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	100	42.6	87	37.0	36	15.3	12	5.1	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	124	42.0	104	35.3	51	17.3	16	5.4	$X^2 = 2.6$ Sd= 3 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	41	37.6	36	33.0	22	20.2	10	9.2	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	6	27.3	8	36.4	6	27.3	2	9.0	$X^2 = 7.12$ Sd= 6 P > 0.05
	Ortahallı	355	87.9	144	40.6	125	35.2	65	18.3	21	5.9	
	Fakir	27	6.7	15	55.6	7	25.9	2	7.4	3	11.1	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	89	35.3	93	36.9	49	19.4	21	8.4	$X^2 = 22.69$ Sd = 9 P < 0.05
	İHL	30	7.4	22	73.3	7	23.3	0	0.0	1	3.4	
	Meslek Lisesi	64	15.8	29	45.3	23	35.9	11	17.2	1	1.6	
	Diğer	58	14.4	25	43.1	17	29.3	13	22.4	3	5.2	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	17	51.5	12	36.4	4	12.1	0	0.0	$X^2 = 20.11$ Sd= 9 P > 0.05
	Kasaba	24	5.9	11	45.8	13	54.2	0	0.0	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	46	43.4	40	37.7	15	14.2	5	4.7	
	Büyük Şehir	241	59.7	91	37.8	75	31.1	54	22.4	21	8.7	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	119	38.8	106	34.5	62	20.2	20	6.5	$X^2 = 22.02$ Sd= 9 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	43	51.8	31	37.3	5	6.0	4	4.9	
	Almayan	14	3.5	3	21.4	3	21.4	6	42.9	2	14.3	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	
	İlahiyat Fak	23	5.7	18	78.3	5	21.7	0	0.0	0	0.0	
OKUNAN FAKÜLTE	İktisat Fak	65	16.1	26	40.0	20	30.8	14	21.5	5	7.7	$X^2 = 45.49$ Sd= 27 P > 0.05
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	12	52.2	7	30.4	1	4.3	3	13.1	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	22	36.7	21	35.0	16	26.7	1	1.6	
	Güzel San.F	18	4.5	10	55.6	6	33.3	2	11.1	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	5	35.7	2	14.3	4	28.6	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	33	39.8	28	33.7	14	16.9	8	9.6	
	Tıp Fak.	14	3.5	4	28.6	8	57.1	2	14.3	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	30	34.9	34	39.5	18	20.9	4	4.7	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	5	27.8	9	50.0	2	11.3	2	11.3	
	TOPLAM	404	100	165	40.8	140	34.7	73	18.1	26	6.4	

Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %45.3, Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %35.9, ve oruç tutmama %1.6'dır. Diğer liselerden mezun olan öğrencilerde, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %22.4, Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %43.1, Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %29.3, ve oruç tutmama %5.2'dir. Dinî konulardaki bilgileri yeterli olan öğrencilerin, dinî tutumlarının davranışa dönüştüğü söylenebilir.

Yetişilen yere göre : Bir köy ortamında yetişen öğrencilerden, %51.5'i Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutmakta, %36.4'ü Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutmakta, %12.1'i Ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta ve oruç tutmayan görülmemektedir. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerden, %45.8'i Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutmakta, %54.2'si Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutmakta, ve Ramazan ayında ara sıra oruç tutan ile oruç tutmayan görülmemektedir. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerden, %43.4'ü Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutmakta, %37.7'si Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutmakta, %14.2'si Ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta ve %4.7'si oruç tutmamaktadır. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerden, %37.8'i Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutmakta, %31.1'i Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutmakta, %22.4'ü Ramazan ayında ara sıra oruç tutmakta ve %8.7'si oruç tutmamaktadır.

Alınan din eğitimi ile oruç tutma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=22.02, sd=9, P<0.05$). Şöyle ki; hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerde ; Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %51.8, oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %37.3, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %6 ve oruç tutmama %4.9'dur. sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerde; Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %38.8, oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %34.5, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %20.2 ve oruç tutmama %6.5'tir. Hiçbir din eğitimi almayanlarda; Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma %21.4, oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma %21.4, Ramazan ayında ara sıra oruç tutma %42.9 ve

oruç tutmama %14.3'tür. Oruç ibadetinin yerine getirilmesi, alınan din eğitiminin düzeyine bağlı olarak davranışa dönüşmektedir.

Fakülteler açısından; Ramazan ayında ve bazı mübarek günlerde oruç tutma oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %78.3, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %55.6 ve Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %52.2'dir. Oruç tutmalarına bir mani olmaz ise ramazan ayının tamamında oruç tutma oranı, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %57.1 ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %50'dir. Ramazan ayında ara sıra oruç tutma oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %28.6, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %26.7 ve İktisat Fakültesi öğrencilerinde %21.5'tir. Oruç tutmama oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %21.4, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %13.1'dir.

3 – HACCA GİTMEK

Hac, islamın beş temel esasından biridir. Zengin, sağlıklı, ...vb. belirli bir takım özellikleri taşıyan müslümanlara farz olan bir ibadettir. Örneklemin, henüz öğrenim çağında olması nedeniyle, yerine getirememiş olmaları kuvvetli ihtimal dahilindedir. Eğer imkanları olsaydı, gidecekleri varsayımı üzerine, onların tutum ve davranışları araştırılmıştır.

Öğrencilerin hacca gitme ile ilgili görüşleri tablo 25'te (s.116) özetlenmiştir. Buna göre: öğrencilerin; %68.8'i hacca gitmenin gerekli olduğunu, %3'ü imkanı olduğunda kesinlikle hacca gideceği, %17.6'sı hacca gidip gitmeme konusunda kararsız olduğunu, %10.6 'sı hacca gitmenin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir.

Hacca gitmeye karşı olan öğrenciler, hac için harcanacak para ile daha yararlı işlerin yapılabilceğini, haccın döviz israfı olduğunu belirtmişlerdir. Hacca gitme konusunda daha önce yapılmış olan araştırmaların bulgularına³⁰⁵ göre, elde ettiğimiz bulgular daha yüksektir.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınlara (%63.3) oranla erkekler (%72.8), hacca gitmenin gerekli olduğunu daha yüksek oranda (%72.8) savunmuşlardır. Aynı şekilde, hacca gitmenin gereksiz olduğunu, kadınlara (%10.1) oranla erkekler (%11)

³⁰⁵ - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.119. Öğrencilerin; %56.6'sı imkanı olunca gitmek istiyor, %43.4'ü hacca gitmeye karşıdır. ; Koştaş, Münir, a.g.e. s.62. Öğrencilerin; %59'u imkanı olunca gitmek istiyor, %41'i hacca gitmeye karşıdır.

Tablo 25 : Örneklemin " Hacca Gitme Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

HACCA GİTMEK		GENEL DURUM		Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna İnanıyor		İmkânı Olduğunda Kesinlikle Gitmeye Kararlı		Hacca Gidip Gitmekte Oldukça Kararsız		Hacca Gitmenin Gerekli Olduğuna İnanmıyor		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	107	63.3	7	4.1	38	22.5	17	10.1	X ² = 6.7 Sd= 3 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	171	72.8	5	2.1	33	14.1	26	11.0	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	203	68.8	9	3.0	56	19.0	27	9.2	X ² = 3.54 Sd= 3 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	75	68.8	3	2.8	15	13.8	16	14.6	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	9	41.0	1	4.5	7	31.8	5	22.7	X ² =10.73 Sd= 6 P > 0.05
	Ortahallı	355	87.9	247	69.6	11	3.1	61	17.2	36	10.1	
	Fakir	27	6.7	22	81.5	0	0.0	3	11.1	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	158	62.7	9	3.6	52	20.6	33	13.1	X ² = 17.44 Sd = 9 P < 0.05
	İHL	30	7.4	28	93.4	0	0.0	1	3.3	1	3.3	
	Meslek Lisesi	64	15.8	51	79.7	2	3.1	8	12.5	3	4.7	
	Diğer	58	14.4	41	70.7	1	1.7	10	17.2	6	10.4	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	29	87.9	2	6.1	0	0.0	2	6.1	X ² = 22.99 Sd= 9 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	19	79.1	1	4.2	3	12.5	1	4.2	
	Şehir	106	26.2	79	74.5	5	4.7	12	11.3	10	9.5	
	Büyük Şehir	241	59.7	151	62.7	4	1.7	56	23.2	30	12.4	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	205	66.8	12	3.9	60	19.5	30	9.8	X ² = 26.7 Sd= 9 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	67	80.7	0	0.0	9	10.8	7	8.5	
	Almayan	14	3.5	6	42.9	0	0.0	2	14.2	6	42.9	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	22	95.7	0	0.0	1	4.3	0	0.0	X ² = 41.58 Sd= 27 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	37	56.9	2	3.1	15	23.1	11	16.9	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	19	82.6	0	0.0	2	8.7	2	8.7	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	41	68.3	3	5.0	9	15.0	7	11.7	
	Güzel San.F	18	4.5	10	55.6	0	0.0	6	33.3	2	11.1	
	Diş Hekim.F	14	3.5	7	50.0	0	0.0	4	28.6	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	57	68.7	2	2.4	15	18.1	9	10.9	
	Tıp Fak.	14	3.5	8	57.1	0	0.0	5	35.7	1	7.2	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	66	76.7	2	2.3	12	14.0	6	7.0	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	11	61.1	3	16.7	2	11.1	2	11.1	
	TOPLAM	404	100	278	68.8	12	3.0	71	17.6	43	10.6	

daha yüksek oranda savunmuşlardır. Kadınlar (%4.1), imkan olunca hacca gitmeye, erkeklere (%2.1) oranla daha kararlıdır. Hacca gidip gitmeme konusunda, kadınlar (%22.5), erkeklere (%14.1) oranla daha kararsızdır.

Yaş grupları açısından, 23–35 yaş grubuna (%2.8) oranla 17–22 yaş grubu (%3), imkan olunca hacca gitmeye daha kararlıdır ve genel olarak hacca gidip gitmeme konusunda daha kararsızdır (%19). 17–22 yaş grubuna (%10.6) oranla 23–35 yaş grubunda (%14.6), hacca gitmenin gereksiz olduğu görüşü daha yüksek oranda savunulmuştur. Hacca gitmenin gerekli olduğu görüşü, yaş gruplarında aynı oranda (%68.8) savunulmuştur.

Sosyo – ekonomik düzey açısından, fakir ailelerde yetişen öğrencilerde (%81.5), hacca gitmenin gerekli olduğu görüşü, diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %41, Orta halli %69.6) oranla daha yüksek oranda savunulmuştur. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerde, hacca gitmenin gerekli olmadığı görüşü (%22.7), diğer gelir düzeyine sahip ailelerde yetişen öğrencilere (Fakir %7.4, orta halli %10.1) oranla daha yüksek oranda savunulmuştur. Aynı öğrenciler, hacca gidip gitmeme konusunda daha kararsız (%31.8) (Fakir %11.1, Orta halli %17.2) ve imkan olunca hacca gitme konusunda % 4.5 oranında kararlıdır.

Mezun olunan lise türleri ile hacca gitme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=17.44, sd=9, P<0.05$). İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %93.4'ü hacca gitmenin gerekli olduğunu, %3.3'ü hacca gidip gitmeme konusunda kararsız ve %3.3'ü hacca gitmeye karşıdır. Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %79.7'si hacca gitmenin gerekli olduğunu, %12.5'i hacca gidip gitmeme konusunda kararsız, %3.1'i imkanı olunca gitmeye kararl ve %4.7'si hacca gitmeye karşıdır. Normal Liselerden mezun olan öğrencilerin; %62.7'si hacca gitmenin gerekli olduğunu, %20.6'sı hacca gidip gitmeme konusunda kararsız, %3.6'sı imkanı olunca gitmeye kararl ve %13.1'i hacca gitmeye karşıdır. Anadolu, Fen ve Süper Liselerden mezun olan öğrencilerin; %70.7'si hacca gitmenin gerekli olduğunu, %17.2'si hacca gidip gitmeme konusunda kararsız, %1.7'si imkanı olunca gitmeye kararl ve %10.4'ü hacca gitmeye karşıdır. Lise yıllarında, alınan din eğitimi ile gelişen olumlu dinî tutumlar, etkisini üniversite yıllarında sürdürmektedir.

Bir köy ortamında yetişen öğrencilere göre, hacca gitmek gerekli (%87.9) ve imkan olunca kesinlikle gidilmelidir (%6.1). Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler, hacca gidip gitmeme konusunda daha kararsız (%23.2) ve onlara göre hacca gitmek gereksizdir (12.4).

Alınan din eğitimi ile hacca gitmek arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=26.7, sd=9, P<0.05$). Şöyle ki; Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %80.7'si hacca gitmenin gerekli olduğunu, %10.8'i hacca gidip gitmeme konusunda kararsız ve %8.5'i hacca gitmeye karşıdır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %66.8'i hacca gitmenin gerekli olduğunu, %19.5'i hacca gidip gitmeme konusunda kararsız, %3.9'u imkanı olunca gitmeye kararlı ve %9.8'i hacca gitmeye karşıdır. Hiçbir din eğitimi almayanların; %42.9'u hacca gitmenin gerekli olduğunu, %14.2'si hacca gidip gitmeme konusunda kararsız ve %42.9'u hacca gitmeye karşıdır. Alınan din eğitiminin düzeyi arttıkça, hacca gitme ile ilgili olumlu dinî tutum gelişmektedir.

Fakülteler açısından; hacca gitmenin gerekli olduğunu, İlahiyat Fakültesi öğrencileri %95.7, Teknik Eğitim fakültesi öğrencileri %82.6 ve Meslek Yüksek Okulu öğrencileri %76.7 oranında savunmuşlardır. Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri, imkan olunca hacca gitmeye %16.7 oranında daha kararlıdır. Hacca gidip gitmeme konusunda, Tıp Fakültesi öğrencileri %35.7, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri %33.3, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri %28.6 ve İktisat Fakültesi öğrencileri %23.1 oranında kararsızdır. Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri %21.4, İktisat Fakültesi öğrencileri %16.9, Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencileri %11.7 ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri %11.1 oranında, hacca gitmeye karşıdır.

4 – ZEKAT ve SADAKA VERMEK

Zekat ve sadaka ibadeti, ekonomik durumla ilgili olan ibadetlerdir. Örneklemin, henüz bu ibadetleri yapacak maddi güce ulaşmadığı düşünülürse, bu ibadetlerle ilgili tutum ve davranışları gerçek olmaktan uzak olabilir.

Öğrencilere, zekat vermenin gerekli olup olmadığını sorduğumuzda: öğrencilerin; %90.8'i zekat vermenin gerekli olduğunu, %2.5'i zekat vermenin gerekli olmadığını, %6.7'si zekat vermenin gerekli olup olmadığına karar veremediğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık %91'i zekat ile ilgili olumlu bir tutuma sahiptir.

Zekat vermenin gerekli olduğunu ifade eden öğrenciler, zekatı ekonomik yönden sosyal adaleti sağlayan bir yardımlaşma ibadeti olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin zekat ile ilgili bu tutumlarını, davranışa dönüştürüp dönüştürmediklerini ölçmek için sadaka verip vermediklerini sorduk. Elde ettiğimiz sonuçlar şöyledir (Tablo 26, s.120) : Öğrencilerin;%81.9'u sadaka verdiğini, %6.9'u ekonomik güce kavuşunca vereceğini, %11.2'si sadaka verilmesine karşı olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin %93.1'inin sadaka ile ilgili olumlu bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

Sadaka veren öğrenciler, ihtiyacı olanlara verdiklerini, ancak her zaman veremediklerini, devamlı vermek için ekonomik güçlerinin yetmediğini ifade etmişlerdir.

Ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmada³⁰⁶, öğrencilerin fitra sadakası ile ilgili tutum ve davranışları araştırılmıştır. Aynı araştırmada, öğrencilerin %57.1'inin, nafile ibadetler içinde sadaka vermeyi ön sıraya koydukları tespit edilmiştir³⁰⁷.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, sadaka verme oranı, erkeklere (%80) oranla kızlarda (%84.6) daha yüksektir. Ekonomik güce kavuşunca sadaka verecek olma, kadınlara (%5.3) oranla erkeklerde (%8.1) ve sadaka vermeye karşı olma oranı kadınlara (%10.1) oranla erkeklerde (%11.9) daha yüksektir.

Yaş grupları açısından, sadaka verme oranı, 23–35 yaş grubuna oranla (%80.7), 17–22 yaş grubunda (%82.4) ve aynı zamanda sadaka vermeye karşı olma, 23–35 yaş grubuna oranla (%10.1), 17–22 yaş grubunda (%11.5) daha yüksektir. Ekonomik güce kavuşunca sadaka verecek olma, 17–22 yaş grubuna (%6.1) oranla 23 – 35 yaş grubunda (%9.2) oranı daha yüksektir.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, sadaka verme oranı, zengin ailelerde yetişen öğrencilerde (%95.5), diğer öğrencilere (Orta halli %80.8, Fakir %85.2) oranla daha yüksektir. Sadaka vermeye karşı olma oranı, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde (%11.8), diğer öğrencilere (Zengin %4.5, Fakir %7.4) oranla daha yüksektir. Ekonomik güce kavuşunca verecek olma, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde (%11.8), Fakir ailelerde yetişen öğrencilere (%7.4) oranla daha yüksektir.

Mezun olunan lise türleri açısından, sadaka verme oranı, Imam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%86.9), diğer öğrencilere (Normal Liseler %81.7, Meslek Liseleri %79.7, diğer liseler %82.8) oranla daha yüksektir. Ekonomik güce kavuşunca sadaka verecek olma oranı, Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%9.4),

³⁰⁶ - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.122. Öğrencilerin;%74'ü'ni her yıl düzenli olarak fitra sadakası vermekte, %17.5'i maddi durumu müsait ise vermekte,%7.6'sı vermeye karşı çıkmakta, %0.9'u cevapsız.

³⁰⁷ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.128.

Tablo 26 : Örneklemin “ Sadaka Verme Davranışının ” Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

SADAKA VERMEK		GENEL DURUM		Sık Sık Sadaka Veririm		Ekonomik Güce Kavuşunca Vereceğim		Sadaka Vermeye Kesinlikle Karşırım		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
GENEL TOPLAM		404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	143	84.6	9	5.3	17	10.1	X ² = 2.51 Sd= 2 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	188	80.0	19	8.1	28	11.9	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	243	82.4	18	6.1	34	11.5	X ² = 0.29 Sd= 2 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	88	80.7	10	9.2	11	10.1	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	21	95.5	0	0.0	1	4.5	X ² = 2.50 Sd= 4 P > 0.05
	Ortahalli	355	87.9	287	80.8	26	7.3	42	11.8	
	Fakir	27	6.7	23	85.2	2	7.4	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	206	81.7	17	6.7	29	11.6	X ² = 2.92 Sd= 6 P > 0.05
	İHL	30	7.4	26	86.9	2	6.6	2	6.6	
	Meslek Lisesi	64	15.8	51	79.7	6	9.4	7	10.9	
	Diğer	58	14.4	48	82.8	3	5.1	7	12.1	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	30	90.1	0	0.0	3	9.9	X ² = 4.54 Sd= 6 P > 0.05
	Kasaba	24	5.9	19	79.2	3	12.5	2	8.3	
	Şehir	106	26.2	84	79.2	10	9.4	12	11.3	
	Büyük Şehir	241	59.7	198	82.2	15	6.2	28	11.6	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	250	81.4	22	7.2	35	11.4	X ² = 5.51 Sd= 6 P > 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	70	84.3	6	7.2	7	8.5	
	Almayan	14	3.5	11	78.6	0	0.0	3	21.4	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	18	78.3	3	13.0	2	8.7	X ² = 16.29 Sd= 18 P > 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	54	83.1	4	6.1	7	10.8	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	1	4.3	2	8.7	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	47	78.3	5	8.3	8	13.4	
	Güzel San.F	18	4.5	14	77.8	1	5.6	3	16.6	
	Diş Hekim.F	14	3.5	10	71.4	1	7.2	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	66	79.5	3	3.6	14	16.9	
	Tıp Fak.	14	3.5	12	85.7	2	14.3	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	73	84.9	7	8.1	6	7.0	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	17	94.4	1	5.6	0	0.0	
	TOPLAM	404	100	331	81.9	28	6.9	45	11.2	

diğer öğrencilere (Normal Liseler %6.7, İmam Hatip Liseleri %6.6, diğer liseler %5.1) oranla daha yüksektir. Sadaka vermeye karşı olma oranı, Anadolu, Fen ve Süper Liselerden mezun olan öğrencilerde (%12.1), diğer öğrencilere (Normal Liseler %11.6, İmam Hatip Liseleri %6.6, Meslek liseleri %10.9) oranla daha yüksektir.

Yetişilen yere göre : Sadaka verme oranı, bir köy ortamında yetişen öğrencilerde (%90.1), bir kasaba ve küçük bir şehir ortamında yetişen (%79.2) ve büyük bir şehir ortamında yetişen (%82.2) öğrencilere oranla daha yüksektir. Sadaka vermeye karşı olma oranı, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde (%11.6), bir köy (%9.9), kasaba (%8.3) ve küçük bir şehir ortamında yetişen (%11.3) öğrencilere oranla daha yüksektir.

Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %84.3'ü Sadaka veriyor, %7.2'si ekonomik güce kavuşunca verecek, %8.5'i sadaka vermeye karşıdır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %81.4'ü Sadaka veriyor, %7.2'si ekonomik güce kavuşunca verecek, %11.4'ü sadaka vermeye karşıdır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %78.6'sı Sadaka veriyor, %21.4'ü sadaka vermeye karşıdır.

Fakülteler açısından; Sadaka verme oranı, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %94.4, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %87, ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde %85.7, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %84.9 daha yüksektir. Ekonomik güce kavuşunca sadaka verecek olma oranı, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %14.3 ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %13 daha yüksektir. Sadaka vermeye karşı olma oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %21.4, Mimarlık–Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %16.9, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %16.6 daha yüksektir.

5 – KURBAN KESMEK

Kurban kesme ibadeti de ekonomik durumla ilgili bir ibadettir. Öğrencilerin kurban kesme ile ilgili görüşleri tablo 27'de (s.121) özetlenmiştir. Buna göre: öğrencilerin; %84.2 'si kurban kesmenin gerekli olduğunu, %9.2 'si kurban kesmenin gerekli olup olmadığı konusunda kararsız olduğunu, %6.7 'si kurban kesmenin

gerekli olmadığını belirtmişlerdir. Bu bulgular daha önce ülkemizde yapılmış olan araştırmaların³⁰⁸ bulgularından yüksektir.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınlara (%79.3) oranla erkekler (%87.7), kurban kesmenin gerekli olduğunu daha yüksek oranda savunmuşlardır. Kadınlar, kurban kesme konusunda (%12.4), erkeklere (%6.8) oranla daha kararsızdırlar ve yine kadınlar (%8.3), erkeklere oranla (%5.5) kurban kesmeye daha çok karşıdırlar.

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%83.1) oranla 23 – 35 yaş grubu (%87.2), kurban kesmenin gerekliliğine daha fazla inanmakla beraber (%7.3) kurban kesmeye de karşıdırlar. 23–35 yaş grubuna (%5.5) oranla 17–22 yaş grubu (%10.5), kurban kesme konusunda (%10.5) daha kararsızdırlar.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, fakir ailelerde yetişen öğrenciler (%88.9) diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %72.7, Orta halli %84.5) oranla kurban kesmenin gerekliliğine daha çok inanmaktadırlar. Zengin ailelerde yetişen öğrenciler (%18.2), diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Fakir %3.7, Orta halli %9) oranla kurban kesme konusunda daha kararsızdırlar. Aynı şekilde, Zengin ailelerde yetişen öğrenciler (%9.1), diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Fakir %6.7, Orta halli %7.4) oranla kurban kesmeye karşıdırlar.

Mezun olunan lise türlerine göre, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler (%100), diğer öğrencilere (Normal Liseler %80.6, Meslek Liseleri %92.2, diğer liseler %82.8) oranla kurban kesmenin gerekliliğine inanmaktadırlar. Bu liselerden mezun olan öğrencilerde kurban kesme konusunda kararsızlık veya karşı çıkma görülmemektedir. Normal liselerden mezun olan öğrenciler (%11.5), diğer öğrencilere (Meslek Liseleri %4.7, diğer liseler %8.6) oranla kurban kesme konusunda daha kararsızdırlar. Anadolu, Fen ve Süper Liselerden mezun olan öğrenciler (%8.6), diğer öğrencilere (Normal Liseler %7.9, Meslek Liseleri %3.1) oranla kurban kesmeye karşıdırlar.

Bir köy ortamında yetişen öğrenciler (%97), diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Kasaba %91.7, Küçük Bir Şehir %84, Büyük Bir Şehir %81.8) oranla kurban kesmenin gerekliliğine daha çok inanmaktadırlar. Köy veya kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerde kurban kesmeye karşı olan görülmez iken, büyük bir şehir (%9.1) ve küçük bir şehir (%4.7) ortamında yetişen öğrencilerde kurban kesmeye

³⁰⁸ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.121. Örneklemin %37.3'ü her yıl kurban kesmekte, %52.5'i ekonomik durumları müsait ise kurban kesiyor ve %9.3'ü kurban kesmiyor. ; M. Koştaş, a.g.e. s121. Fakir ailelerde yetişen öğrencilerin; %82.3'ü kurban kesmeye istekli ve %5.9'u kurban kesmeye karşıdır. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerin %38.4'ü kurban kesmeye karşıdır.

Tablo 27 : Örneklemin “ Kurban Kesme Davranışının “ Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

KURBAN KESME		GENEL DURUM		Kurban Kesmenin Gerektiğine İnaniyor		Kurban Kesme Konusunda Kararsızım		Kurban Kesmenin Gerektiğine İnaniyor		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
404		100		340	84.2	37	9.2	27	6.7	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	134	79.3	21	12.4	14	8.3	$X^2 = 5.32$
	Erkek	235	58.2	206	87.7	16	6.8	13	5.5	$Sd = 2$
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	$P > 0.05$
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	245	83.1	31	10.5	19	6.4	$X^2 = 2.43$
	23 – 33	109	27.0	95	87.2	6	5.5	8	7.3	$Sd = 2$
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	$P > 0.05$
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	16	72.7	4	18.2	2	9.1	$X^2 = 3.49$ $Sd = 4$ $P > 0.05$
	Ortahalli	355	87.9	300	84.5	32	9.0	23	6.5	
	Fakir	27	6.7	24	88.9	1	3.7	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	203	80.6	29	11.5	20	7.9	$X^2 = 11.6$ $Sd = 6$ $P > 0.05$
	İHL	30	7.4	30	100.0	0	0.0	0	0.0	
	Meslek Lisesi	64	15.8	59	92.2	3	4.7	2	3.1	
	Diğer	58	14.4	48	82.8	5	8.6	5	8.6	
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	32	97.0	1	3.0	0	0.0	$X^2 = 9.46$ $Sd = 6$ $P > 0.05$
	Kasaba	24	5.9	22	91.7	2	8.3	0	0.0	
	Şehir	106	26.2	89	84.0	12	11.3	5	4.7	
	Büyük Şehir	241	59.7	197	81.8	22	9.1	22	9.1	
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	252	82.1	31	10.1	24	7.8	$X^2 = 10.35$ $Sd = 6$ $P > 0.05$
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	78	94.0	3	3.6	2	2.4	
	Almayan	14	3.5	10	71.5	3	21.4	1	7.1	
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	22	95.7	1	4.3	0	0.0	$X^2 = 27.6$ $Sd = 18$ $P > 0.05$
	İktisat Fak	65	16.1	55	84.6	5	7.7	5	7.7	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	20	87.0	2	8.7	1	4.3	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	50	83.4	8	13.3	2	3.3	
	Güzel San.F	18	4.5	16	88.9	2	11.1	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	8	57.2	3	21.4	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	70	84.3	4	4.8	9	10.9	
	Tıp Fak.	14	3.5	8	57.2	4	28.6	2	14.2	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	75	87.2	7	8.1	4	4.7	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	16	88.8	1	5.6	1	5.6	
	TOPLAM	404	100	340	84.2	37	9.2	27	6.7	

karşı olanlar görülmektedir. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler (%11.3), diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %3, Kasaba %8.3, Büyük Bir Şehir %9.1) oranla kurban kesme konusunda daha kararsızdırlar.

Alınan din eğitimi açısından; Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin %94'ü kurban kesmenin gerekliliğine inanmakta, %3.6'sı bu konuda kararsız ve %2.4'ü kurban kesmeye karşı çıkmaktadır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin %82.1'i kurban kesmenin gerekliliğine inanmakta, %10.1'i bu konuda kararsız ve %7.8'i kurban kesmeye karşı çıkmaktadır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin %71.5'i kurban kesmenin gerekliliğine inanmakta, %21.4'ü bu konuda kararsız ve %7.1'i kurban kesmeye karşı çıkmaktadır.

Fakülteler açısından; kurban kesmenin gerekliliğine, İlahiyat Fakültesi öğrencileri %95.7, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri %88.9, Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri %88.8, Teknik Eğitim fakültesi öğrencileri %87 oranında inanmaktadırlar. Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri %21.4, Tıp Fakültesi öğrencileri %14.3 ve Mimarlık-Mühendislik fakültesi öğrencileri %10.9 oranında kurban kesmeye karşıdırlar. Aynı şekilde, Tıp Fakültesi öğrencileri %28.6 ve Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri %21.4 oranında kurban kesme konusunda kararsızdırlar.

6 – DUA ETMEK

Dua, dinî yaşayışın en subjektif yönüdür. İnsanların psikolojik durumlarına ve ihtiyaçlarına bağlı bulunan bu davranış, kişilerin dinî tecrübeleriyle de ilgilidir. Dua inanan insanın Allah ile konuşmasında ve iletişim kurmasında araç olan yaygın bir ibadettir.

Öğrencilerin; %90.6'sı dua etmenin faydasına inanmakta, %6.4'ü, bu konuda fikri olmadığını belirtmekte, %3'ü, duanın faydasına inanmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 28, s.125). Bu bulgular, daha önce yapılmış olan bir araştırmanın³⁰⁹ bulgularından yüksektir. Dua ibadetinin, en kolay ve en fazla yapılan bir ibadet olması bunda etkili olabilir. Ayrıca, öğrencilerin dua ettiklerinde kendilerinde psikolojik bir güç hissetmeleri de etkili olabilir.

³⁰⁹ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 56. Öğrencilerin; %55.4'ü duanın faydasına inanmakta, %25.3'ü duanın faydasına inanmamakta, %19.3'ü duanın faydası konusunda kararsızdır.

Tablo 28 : Örneklemin “ Dua Etme Davranışının “ Dua ile İlgili Tutumlara Göre Dağılımı

DUA İLE İLGİLİ DAVRANIŞ	Duanın Faydasına İnani Yorum		Dua Konus unda Fikrim Yok		Duanın Fayd asına İnanimı yorum		GENEL TOPLAM	
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%
Her Zaman Dua Ederim	93	98.9	1	1.1	0	0.0	94	23.3
Sadece Namazlarda dua Ederim	15	78.9	1	5.3	3	15.8	19	4.7
Özellikle Sıkıntılı Anlarda Dua Ederim	192	94.6	10	4.9	1	0.5	203	50.2
Namazlarda ve Sıkıntılı anlarda Dua ederim	21	95.5	0	0.0	1	4.5	22	5.4
Özel Durumlarda (Mevlit, cenaze, ..vb) Dua Ederim	26	76.5	6	17.6	2	5.9	34	8.4
Yatmadan Önce Dua Ederim	15	88.2	2	11.8	0	0.0	17	4.2
Hiç Dua Etmem	4	26.7	6	40.0	5	33.3	15	3.7
TOPLAM	366	90.6	26	6.4	12	3.0	404	100
$\chi^2 = 114.7$ $Sd = 12$ $P < 0.05$								

Duanın faydasına inanan öğrenciler; duanın, manevi yönden kendilerini rahatlattığını, psikolojik bir huzur verdiğini ve manevi destek sağladığını, bu nedenle kendilerine güven geldiğini, dua edince yalnız olmadıklarını hissettiklerini ve Allah'ın karşısında acizliklerini anladıklarını belirtmişlerdir. Duanın faydasına inanmayan öğrenciler, boş durup hiç bir çaba göstermeden yapılacak duanın anlamsız olacağını ve insanın yapısına uymayacağını belirtmişlerdir.

Öğrencilere, dua edip etmediklerini, ediyorlarsa ne zaman dua ettiklerini sorduk (Tablo 29,s.126). Buna göre öğrencilerin; %50.2'si özellikle sıkıntılı anlarında, %23.3'ü her zaman, %8.4'ü özel durumlarda (Mevlit, cenaze,...vb), %5.4'ü namazlarda ve sıkıntılı anlarında, %4.7'si sadece namazlarda, %4.2'si yatmadan önce dua ettiklerini, %3.7'si hiç dua etmediklerini belirtmişlerdir. Şöyle veya böyle öğrencilerin %96.3'ü dua etmektedir.

Tablo 29 : Örneklemin " Dua Etme davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DUA ETMEK		GENEL DURUM		Her Zaman Dua Ederim		Sadece Namazda Dua Ederim		Sıkıntılı Anlarda Dua Ederim		Namaz Ve Sıkıntılı Anlarda Ederim		Özel Durumlarda (Mevlit, Cenaze) Ederim		Yatmadan Önce Dua Ederim		Hiç Dua Etmem	
GENEL TOPLAM		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TOPLAM		404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
CİNSİYET	Kız	169	41.8	42	24.9	0	0.0	96	56.8	9	5.3	10	5.9	7	4.1	5	3.0
	Erkek	235	58.2	52	22.1	19	8.1	107	45.5	13	5.5	24	10.2	10	4.3	10	4.3
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	63	21.4	15	5.1	152	51.5	19	6.4	22	7.5	14	4.7	10	3.4
	23 – 33	109	27.0	31	28.4	4	3.7	51	46.8	3	2.8	12	11.0	3	2.8	5	4.6
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	3	3.6	1	4.5	13	59.1	0	0.0	3	13.6	2	9.1	0	0.0
	Orta halli	355	87.9	82	23.1	16	4.5	181	51.0	19	5.4	29	8.2	15	4.2	13	3.7
	Fakir	27	6.7	9	33.3	2	7.4	9	33.3	3	11.1	2	7.4	0	0.0	2	7.4
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	53	21.0	10	4.0	131	52.0	13	5.2	23	9.1	11	4.4	11	4.4
	İHL	30	7.4	8	26.7	3	10.0	14	46.7	1	3.3	2	6.7	0	0.0	2	6.7
	Meslek Lise.	64	15.8	20	31.7	3	4.7	28	43.8	6	9.4	2	3.1	4	6.3	1	1.6
	Diğer	58	14.4	13	22.4	3	5.2	30	51.7	2	3.4	7	12.1	2	3.4	1	1.7
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	5	15.2	5	15.2	16	48.5	3	9.1	1	3.0	3	9.1	0	0.0
	Kasaba	24	5.9	7	29.2	1	4.2	13	54.2	0	0.0	3	12.5	0	0.0	0	0.0
	Şehir	106	26.2	29	27.4	6	5.7	56	52.8	6	5.7	6	5.7	2	1.9	1	0.9
	Büyük Şehir	241	59.7	53	22.0	7	2.9	118	49.0	13	5.9	24	10.0	12	5.0	14	5.8
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	56	18.2	14	4.6	172	56.0	18	5.9	26	8.5	11	3.6	10	3.3
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	37	44.6	5	6.0	23	27.7	4	4.8	6	7.2	4	4.8	4	4.8
	Almayan	14	3.5	1	7.7	0	0.0	8	53.8	0	0.0	2	15.4	2	15.4	1	7.7
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	7	30.4	2	8.7	10	43.5	2	8.7	2	8.7	0	0.0	0	0.0
	İktisat Fak	65	16.1	12	18.5	4	6.2	36	55.4	3	4.6	5	7.7	4	6.2	1	1.5
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	10	43.5	1	4.3	6	26.1	2	8.7	0	0.0	2	8.7	2	8.7
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	10	16.7	2	3.3	33	55.0	3	5.0	6	10.0	4	6.7	2	3.3
	Güzel San.F	18	4.5	4	22.2	0	0.0	13	72.2	1	5.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	Diş Hekim.F	14	3.5	1	7.1	1	7.1	9	64.3	1	7.1	0	0.0	1	7.1	1	7.1
	Mim.Müh.F	83	20.5	16	19.3	5	6.0	37	44.6	6	7.2	11	13.3	2	2.4	6	7.2
	Tıp Fak.	14	3.5	4	28.6	0	0.0	9	64.3	3	3.5	1	7.1	4	4.7	0	0.0
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	24	27.9	4	4.7	40	46.5	0	0.0	9	10.5	0	0.0	2	2.3
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	6	33.3	0	0.0	10	55.6	1	5.6	0	0.0	0	0.0	1	5.6
	TOPLAM	404	100	94	23.3	19	4.2	203	50.2	22	5.4	34	8.4	17	4.2	15	3.7

Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önceden yapılmış olan araştırmaların³¹⁰ bulgularıyla paraleldir.

Cinsiyet ile dua etme zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=19.07$, $sd=6$, $P<0.05$), Kadınların %97'si, erkeklerin %95.7'si bir şekilde dua etmektedir. Kadınların; %24.9'u her zaman dua etmekte, %56.8'i özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.3'ü namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.9'u cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %4.1'i yatmadan önce dua etmekte ve %3'ü hiç dua etmemektedir. Erkeklerin; %22.1'i her zaman dua etmekte, %45.5'i özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.5'i namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %10.2'si cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %4.3'ü yatmadan önce dua etmekte ve %4.3'ü hiç dua etmemektedir. Kızlarda, sadece namazlarda dua edene rastlanmazken, sadece namazlarda dua eden erkeklerin oranı %8.1'dir. Kadınlar (%56.8) ve erkekler (%45.5), daha çok sıkıntılı anlarında dua etmektedirler.

Yaş grupları açısından, 17-22 yaş grubunun %96.6'sı, 23-35 yaş grubunun %95.7'si bir şekilde dua etmektedir. 17-22 yaş grubu (%51.5) ve 23-35 yaş grubu (%46.8), daha çok sıkıntılı anlarında dua etmektedirler. 17-22 yaş grubuna (%3.4) oranla 23-35 yaş grubunda (%4.6) dua etmeme oranı daha yüksektir.

Sosyo-Ekonomik düzey açısından, zengin ailelerde yetişen öğrencilerin %100'ü, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerin %96.3'ü, fakir ailelerde yetişen öğrencilerin %92.6'sı bir şekilde dua etmektedir. Zengin ailelerde yetişen öğrenciler (%59.1), orta halli ailelerde yetişen öğrenciler (%51) ve fakir ailelerde yetişen öğrenciler (%33.3) daha çok sıkıntılı anlarda dua etmektedirler. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerde dua etmeme görülmez iken, orta halli ailelerde yetişen öğrencilerin %3.7'si, fakir ailelerde yetişen öğrencilerin %7.4'ü dua etmemektedir.

Mezun olunan lise türü açısından, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin %93.3'ü, Normal Liselerden mezun olan öğrencilerin %95.6'sı, Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerin %98.4'ü, diğer liselerden mezun olan öğrencilerin %98.3'ü bir şekilde dua etmektedir. İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler (%46.7), Normal Liselerden mezun olan öğrenciler (%52), Meslek Liselerinden mezun olan öğrenciler (%43.8) ve diğer liselerden mezun olan öğrenciler (%51.7) daha çok

³¹⁰ - E. Fırat, a.g.e. 1977, s. 57. Öğrencilerin; %2.9'u ölüm sonrası mutluluk için, %14.1'i dünya işlerinin yolunda gitmesi için, %41'i hem dünya hem de ahiret mutluluğu için, %18.6'sı diğer nedenlerle dua etmekte ve %23.4'ü cevap vermemiştir. ; M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.123. Öğrencilerin; %50.6'sı sık sık, %30.4'ü sıkıntılı olduğu ve ihtiyaç duyduğu anlarda, %14'ü cenaza, mevlit gibi özel durumlarda dua etmekte ve %4.6'sı dua etmemektedir. ; M. Koştas, a.g.e. s.63. Öğrencilerin; %31.06'sı sıkıntılı anlarda, 44.45'i sık sık, %15.98'i özel durumlarda dua etmekte ve %4.65'i dua etmemektedir.

sıkıntılı anlarında dua etmektedirler. Dua etmeme, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise %4.4, Meslek Lisesi %1.6, diğer liseler %1.79) oranla İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%6.7) daha yüksektir.

Yetiştirme yeri ile dua etme zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=29.17$, $sd=18$, $P<0.05$). Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin; %15.2'si her zaman dua etmekte, %15.2'si sadece namazlarda dua etmekte, %48.5'i özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %9.1'i namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %3'ü cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %9.1'i yatmadan önce dua etmektedir. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin; %29.2'si her zaman dua etmekte, %4.2'si sadece namazlarda dua etmekte, %54.2'si özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %12.5'i cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmektedir. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %27.4'ü her zaman dua etmekte, %5.7'si sadece namazlarda dua etmekte, %52.8'i özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.7'si namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.7'si cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %1.9'u yatmadan önce dua etmektedir. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %22'si her zaman dua etmekte, %2.9'u sadece namazlarda dua etmekte, %49'u özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.4'ü namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %10'u cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %5'i yatmadan önce dua etmektedir. Köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerde dua etmeme görülmezken, küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin %0.9'u, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin %5.8'i dua etmemektedir.

Alınan din eğitiminin niteliği ile dua etme zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=40.25$, $sd=18$, $P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursu gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %44.6'sı her zaman dua etmekte, %6'sı sadece namazlarda dua etmekte, %27.7'si özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %4.8'i namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %7.2'si cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %4.8'i yatmadan önce dua etmektedir. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %18.2'si her zaman dua etmekte, %4.6'sı sadece namazlarda dua etmekte, %56'sı özellikle sıkıntılı anlarda dua etmekte, %5.9'u namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etmekte, %8.5'i cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte, %3.6'sı yatmadan önce dua etmektedir. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %7.7'si her zaman dua etmekte, %53.8'i özellikle sıkıntılı

anlarda dua etmekte, %15.4'ü cenaze, mevlit ..gibi özel durumlarda dua etmekte,%15.4'ü yatmadan önce dua etmektedir. Hiçbir din eğitimi almayan öğrenciler, namazlarda dua etmemektedir. Bunun nedeni, bu öğrencilerin %50'sinin hiç namaz kılmamaları olabilir. Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursu gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrenciler, her zaman dua ederken (%44.6), Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrenciler (%56) ve hiçbir din eğitimi almayan öğrenciler (%53.8) daha çok sıkıntılı anlarında dua etmektedirler. Hiç dua etmeme, din eğitimi almayan öğrencilerde (%7.7) daha yüksektir.

Fakülteler açısından: *her zaman dua etme*; Teknik Eğitim Fakültesi öğrencileri (%43.5), Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri (%33.3), İlahiyat Fakültesi öğrencileri (%30.4), Tıp Fakültesi öğrencileri (%28.6) ve Meslek Yüksek Okulu öğrencileri (%27.9) arasında oldukça yaygındır. *Sadece namazlarda dua etme*; Güzel Sanatlar Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde görülmez iken, İlahiyat Fakültesi öğrencileri (%8.7), Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri (%7.1), İktisat Fakültesi öğrencileri (%6.2) ve Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencileri (%6) arasında daha yaygındır. *Özellikle sıkıntılı anlarda dua etme*; Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri (%72.2), Diş Hekimliği ve Tıp Fakültesi öğrencileri (%64.3), Sağlık Yüksek Okulu öğrencileri (%55.6), İktisat fakültesi öğrencileri (%55.4) ve Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri (%55) arasında daha yaygındır. *Namazlarda ve sıkıntılı anlarda dua etme*; Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde görülmez iken, İlahiyat Fakültesi ve Teknik Eğitim Fakültesi öğrencileri (%8.7), Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencileri (%7.2), Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri (%7.1) arasında yaygındır. *Özel durumlarda (Mevlit, Cenaze, ...vb) dua etme*; Teknik Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde görülmez iken, Mimarlık-Mühendislik fakültesi öğrencileri (%13.3), Meslek Yüksek Okulu öğrencileri (%10.5) ve Fen-Edebiyat fakültesi öğrencileri (%10) arasında yaygındır. *Yatmadan önce dua etme*; İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Meslek Yüksek Okulu ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde görülmez iken, Teknik Eğitim fakültesi öğrencileri (%8.7) ve Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri (%7.1) arasında yaygındır. *Hiç dua etmeme*; İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde görülmez iken, Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinde (%8.7), Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde (%7.2), Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde (%7.1) ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde (%5.6) oldukça yüksektir.

7 – DİNÎ ESERLERİ OKUMAK

Öğrencilere dinî eserleri hangi sıklıkta okudukları sorduk. Burada ifade ettiğimiz dinî eserden maksat, din ile ilgili her hangi bir bilgiyi içeren eserdir. Bu eser Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim'in mealı, Kur'an-ı Kerim'in Tefsiri, Hadis kitabı, İlmihal veya her hangi bir dua kitabı olabilir.

Yapılan bir araştırmada³¹¹ öğrencilerin; %79.5'inin evinde Kur'an-ı Kerim ve mealinin bulunduğu, %39'unun evinde Hadis kitaplarının bulunduğu, %34.5'inin evinde Kur'an-ı Kerim tefsirlerinin bulunduğu, %41'inin evinde İlmihal kitaplarının bulunduğu, %43.5'inin evinde Hz.Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitapların bulunduğu, %69.5'inin evinde Namaz Hocası kitabının bulunduğu, %0.9'unun evinde başka dinî kitapların bulunduğu ve %4.7'sinin evinde hiçbir dinî kitabın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bir başka araştırmada³¹² ise öğrencilerin; %37.34'ünün evinde Kur'an-ı Kerim ve mealinin bulunduğu, %30'unun evinde Hadis kitaplarının bulunduğu, %17'sinin evinde Kur'an-ı Kerim tefsirlerinin bulunduğu, %51.17'sinin evinde İlmihal kitaplarının bulunduğu, %32.86'sının evinde Hz.Muhammed'in Hayatı ile ilgili kitapların bulunduğu, %58.09'unun evinde Namaz Hocası kitabının bulunduğu ve %8'inin evinde hiçbir dinî kitabın bulunmadığı tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%82) evinde dinî bir eser bulunmaktadır.

Dinî eser denilince akla ilk gelen, Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak ancak öğrencilerin %21'i okuyabilmekte, %78'i okuyamamaktadır³¹³. Öğrencilerin; %8.1'i çok iyi, %12.9'u iyi, %15'i orta, %5.9'u zayıf derecede Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okuyabilirken, %57.8'i ise okuyamamaktadır³¹⁴. Görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak okuyamamaktadır.

Öğrencilerin, "dinî eserleri hangi sıklıkta okudukları" sorusuna verdikleri cevaplar tablo 30'da (s.132) özetlenmiştir. Buna göre: Dinî eserleri her gün düzenli olarak, öğrencilerin %7.5'i okumaktadır. Dinî eserleri, sadece cuma akşamları ve kandil günlerinde düzenli olarak, öğrencilerin %32.7'si okumaktadır. Dinî eserleri, okumak istediğinde ara sıra öğrencilerin %29.9'u okumaktadır. Öğrencilerin %29.9'u, dinî eserleri hiç okumamakta ve onlarla ilgilenmemektedir. Şöyle veya böyle dinî

³¹¹ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.139.

³¹² - M. Koştaş, a.g.e. s.73.

³¹³ - M. Koştaş, a.g.e. s.71.

³¹⁴ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.131.

eserleri okuyan öğrencilerin oranı %70.1, dinî eserlerle ilgilenmeyen ve okumayan öğrencilerin oranı %29.9'dur.

Dinî eserleri okuyan öğrenciler, daha çok Kur'an-ı Kerim'i ve mealini, özellikle Yasin-i Şerifi okuduklarını belirtmişlerdir. Dinî eserleri, genellikle bir konuda çelişkiye düştüklerinde veya bir konuyu merak ettiklerinde, okuma ihtiyacı hissettiklerinde ve ruhlarının sıkıldığı anlarda okuduklarını ifade etmişlerdir.

Dinî eserleri okumayan öğrenciler, gençlikleri nedeniyle okumaya fırsat bulamadıklarını, ayrıca derslerinin yoğun olduğunu belirtmişlerdir.

Elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önce yapılan bir araştırmanın³¹⁵ bulgularıyla paralellik göstermektedir

Cinsiyet açısından incelendiğinde, kızların; %8.3'ü dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %34.3'ü Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %28.4'ü okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Erkeklerin; %6.8'i dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %31.5'i Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %31.2'si okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Dinî eserleri okumama oranı, kadınlara (%29) oranla erkeklerde (%30.6) daha yüksektir.

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubundaki öğrencilerin; %7.1'i dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %33.2'si Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %27.5'i okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. 23–35 yaş grubundaki öğrencilerin; %8.2'si dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %31.2'si Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %36.7'si okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Dinî eserleri okumama oranı, 23–35 yaş grubuna (%23.9) oranla 17–21 yaş grubunda (%32.2) daha yüksektir.

Sosyo – ekonomik düzey ile dinî eserleri okuma oranları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=24.9, sd=10, P<0.05$). Şöyle ki : Fakir ailelerde yetişen öğrencilerin; %25.9'u dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %22.2'si Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %29.7'si okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Orta halli ailelerde yetişen öğrencilerin; %6.2'si dinî eserleri her gün düzenli olarak okumakta, %33'ü Cuma akşamları ve kandil günlerinde okumakta, %30.7'si okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerin; %4.5'i dinî eserleri gün düzenli olarak okumakta, %40.9'u Cuma akşamları ve kandil günlerinde

³¹⁵ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.131. Kur'an-ı Kerim'i, Öğrencilerin; %12.9'u düzenli olarak her gün, %7.1'i Cuma akşamları, %42.9'u ara sıra, %11.8'i mübarek gün ve gecelerde okumakta ve %24.6'sı hiç okumamaktadır.

Tablo 30: Örneklemen " Dinî Eserleri Okuma Davranışının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİNİ ESER OKUMAK		GENEL DURUM		Düzenli Olarak Her Gün Okurum		Cuma ve Kandil Günlerinde Düzenli Okurum		Okumak İstersem Bazen Aralıklarla Okurum		Dinî Eserlerle İlgilenmem Hiç Okumam		
GENEL		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
TOPLAM		404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kadın	169	41.8	14	8.3	58	34.3	48	28.4	49	29.0	$X^2 = 1.66$
	Erkek	235	58.2	16	6.8	74	31.5	73	31.2	72	30.6	Sd= 5
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	P > 0.05
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	21	7.1	98	33.2	81	27.5	95	32.2	$X^2 = 9.02$
	23 – 33	109	27.0	9	8.2	34	31.2	40	36.7	26	23.9	Sd= 5
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	P > 0.05
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	1	4.5	9	40.9	4	18.2	8	36.4	$X^2 = 24.9$ Sd= 10 P < 0.05
	Ortahalli	355	87.9	22	6.2	117	33.0	109	30.7	107	30.1	
	Fakir	27	6.7	7	25.9	6	22.2	8	29.7	6	22.2	
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	12	4.8	83	32.9	71	28.2	86	34.1	$X^2 = 54.57$ Sd = 15 P < 0.05
	İHL	30	7.4	11	36.7	5	16.6	12	40.0	2	6.7	
	Meslek Lisesi	64	15.8	4	6.3	20	31.3	22	34.3	18	28.1	
	Diğer	58	14.4	3	5.1	24	41.4	16	27.6	15	25.9	
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	2	6.1	14	42.4	11	33.3	6	18.2	$X^2 = 30.44$ Sd= 15 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	1	4.2	12	50.0	8	33.3	3	12.5	
	Şehir	106	26.2	12	11.3	27	25.5	34	32.1	33	31.1	
	Büyük Şehir	241	59.7	15	6.2	79	32.8	68	28.2	79	32.8	
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	20	6.6	99	32.2	91	29.6	97	31.6	$X^2 = 14.35$ Sd= 15 P > 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	10	12.0	31	37.4	25	30.1	17	20.5	
	Almayan	14	3.5	0	0.0	2	14.3	5	35.7	7	50.0	
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	10	43.5	3	13.0	9	39.2	1	4.3	$X^2 = 108.9$ Sd= 45 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	2	3.1	22	33.8	17	26.2	24	36.9	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	1	4.3	7	30.5	8	34.8	7	30.4	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	6	10.0	13	21.7	21	35.0	20	33.3	
	Güzel San.F	18	4.5	4	22.2	4	22.2	4	22.2	6	33.4	
	Diş Hekim.F	14	3.5	0	0.0	0	0.0	8	57.1	6	42.9	
	Mim.Müh.F	83	20.5	3	3.6	32	38.6	28	33.7	20	24.1	
	Tıp Fak.	14	3.5	2	14.2	4	28.6	4	28.6	4	28.6	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	1	1.2	38	44.2	20	23.2	27	31.4	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	1	5.6	3	16.7	8	44.4	6	33.3	
	TOPLAM	404	100	30	7.5	132	32.7	121	29.9	121	29.9	

okumakta, %18.2'si okumak istediğinde, ara sıra okumaktadır. Zengin ailelerde yetişen öğrenciler (%36.4), dinî eserleri, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Orta halli %30.1, Fakir %22.2) oranla daha az okumaktadırlar. Çünkü, bu öğrencilerin, din dışındaki alanlara ilgi göstermeleri normaldir.

Mezun olunan lise türlerine ile dinî eserleri okuma oranları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2 = 54.57$, $Sd = 15$, $P < 0.05$). İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %36.7'si her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %16.6'sı Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %40'ı okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Normal liselerden mezun olan öğrencilerin; %4.8'i her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %32.9'u Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %28.2'si okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin; %6.3'ü her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %31.3'ü Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %34.3'ü okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Diğer liselerden mezun olan öğrencilerin; %5.1'i her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %41.4'ü Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %27.6'sı okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Görüldüğü gibi, okumak istediklerinde ara sıra dinî eser okuyan öğrenciler, İmam Hatip Liselerinden (%40) ve Meslek Liselerinden mezun olan öğrenciler arasından, Cuma ve kandil günlerinde düzenli olarak dinî eser okuyan öğrenciler, Normal Liselerden (%32.9) ve diğer lise türlerinden (%41.4) mezun olan öğrenciler arasından çıkmaktadır. Her gün düzenli olarak dinî eser okuma alışkanlığı, İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerde (%36.7) daha yaygındır. Dinî eserlerle ilgilenmeyen ve hiç okumayan öğrenciler, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (İmam hatip Lisesi %6.7, Meslek Lisesi %28.1, diğer liseler %25.9) oranla, Normal Liselerden mezun olan öğrenciler (%34.1) arasından daha fazla çıkmaktadır. Dinî konularda öğrenilen bilgiler, insanları yeni konuları öğrenmeye sevk edebilir. Bu nedenle, dinî bilgilerin öğrenildiği lise mezunu öğrencilerin daha yüksek oranda dinî eserleri okumaları mümkündür.

Yetişilen yer ile dinî eserleri okuma arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=30.44$, $sd=15$, $P<0.05$). Şöyle ki: Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin; %6.1'i her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %42.4'ü Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %33.3'ü okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin; %4.2'si her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %50'si Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %33.3'ü okumak

istediğinde ara sıra okumaktadır. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %11.3'ü her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %25.5'i Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %32.1'i okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %6.2'si her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %32.8'i Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %28.2'si okumak istediğinde ara sıra okumaktadır. Bir köy (%42.4), kasaba (%50) ve büyük bir şehir (%32.8) ortamında yetişen öğrenciler, dinî eserleri daha çok Cuma ve kandil günlerinde okurken, küçük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler (%32.1) dinî eserleri daha çok okumak istediklerinde ara sıra okumaktadırlar. Dinî eserleri okumama oranı, şehir ortamlarında yetişen öğrencilerde, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %18.2, Kasaba %12.5, Küçük bir şehir %31.1, Büyük bir şehir %32.8) oranla daha yüksektir.

Alınan din eğitimi açısından; hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %12'si her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %37.4'ü Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %30.1'i okumak istediğinde ara sıra okumakta ve %20.5'i hiç okumamaktadır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %6.6'sı her gün düzenli olarak dinî eser okumakta, %32.2'si Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %29.6'sı okumak istediğinde ara sıra okumakta ve %31.6'sı hiç okumamaktadır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %14.3'ü Cuma ve Kandil günlerinde düzenli olarak okumakta ve %35.7'si okumak istediğinde ara sıra okumakta ve %50'si hiç okumamaktadır. Bu öğrencilerde düzenli olarak dinî eser okuma davranışı görülmemiştir. Ayrıca, dinî eserlerle ilgilenmeme ve okumama davranışı en fazla bu öğrencilerde (%50) görülmüştür.

Devam edilen fakülteler ile dinî eserleri okuma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=108.9, sd=45, P<0.05$). Şöyle ki : Dinî eserleri her gün düzenli olarak okuma oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %43.5, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %22.2, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %14.2 ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %10'dur. Dinî eserleri, cuma akşamları ve kandil günlerinde okuma oranı, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %44.2, Mimarlık–Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %38.6 ve İktisat Fakültesi öğrencilerinde %33.8 'dir. Dinî eserleri, ara sıra okuma oranı, Dış Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %57.1, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %39.2 ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %35 'tir. Dinî eserleri okumama oranı, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %36.9, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %33.4, Sağlık Yüksek Okulu ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %33.3 'tür.

D – DİN-TOPLUM İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde, öğrencilerin, sosyal davranışlarda bulunurken, dinden etkilenip etkilenmediklerini, etkilenme ve etkilenmeme oranlarını tespit etmeye çalıştık. Dinin sosyal boyutunu, öğrencilerin tutum ve davranışları ile ölçmeyi amaçladık.

1 – DİN – AİLE İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Aile toplumun temel yapı taşlarından. Toplumun sürekliliği için aile vazgeçilmez bir unsurdur. Aile, kendisi oluşturan bireylerin özellikleri ile şekillenmektedir. Ailenin şekli, biçimi, fonksiyonları ve tipi, aileyi oluşturan bireyleri etkileyecektir. Ailenin dinî yapısı da, üyelerinin dinî tutum ve davranışlarını, psikolojik yönden etkileyecektir.

Toplumun devamı için, ailede, evlenme ve evlenme için de eş seçimi çok önemlidir. Şüphesiz herkes, eşini seçerken onda bir takım özellikler arar. Biz, eş seçiminde “eşin dindar olması var mıdır ? “ bunu tespit etmeye çalıştık.

İslam dininde, erkeklerin ehli kitap kadınlarla evlenmelerine izin verilmiş, müslüman bir kadının ise müslüman olmayan bir erkekle evlenmesine izin verilmemiştir. Öğrencilere, başka dine inanan birisi ile evlenmek isteyip istemediklerini sorduğumuzda: öğrencilerin; %18.3’ü başka dine inanan biri ile evlenebileceklerini, %17.6’sı başka dine inanan biri ile evlenme konusunda kararsız olduklarını, %60.1’i başka dine inanan biri ile evlenmeyi istemediklerini, %4’ü ise müslümanlığı kabul etmesi halinde evlenebileceklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi, öğrencilerin %64’ü başka dine inanan biri ile evlenmeyi kabul etmemektedir. Bu bulgular, daha önce ülkemizde yapılan araştırmaların bulgularından³¹⁶ farklıdır. Farklılık, seçilen örneklemin yaşama yeri özelliğinden kaynaklanabilir.

Başka dine inanan biri ile evlenmeyi kabul eden öğrenciler, evlenecekleri kişinin iyi bir insan olmasının evlenmek için yeterli olduğunu, dindar olup olmamasının önemli olmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin, başka dine inanan biri ile evlenme ile ilgili bu tutumlarını, davranışa dönüştürüp dönüştürmeyeceklerini ölçmek için “ eşinizi seçerken, diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeyeceklerini” sorduk. Elde

³¹⁶ - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.146. Başka bir dine inanan biri ile evlenmeye, öğrencilerin; %41.5’i evet, %39.6’sı hayır ve %18.9’u bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. ; M. Koştas, a.g.e. s.82. Başka bir dine inanan biri ile evlenmeye, öğrencilerin; %35’i evet, %41’i hayır ve %24.19’u bu konuda kararsız ve cevapsız olduğunu belirtmiştir.

ettiğimiz sonuçlar şöyledir: Öğrencilerin, %59.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vereceklerini, %25.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermemekte kararsız olduklarını, %14.6'sı eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem vermeyeceklerini belirtmişlerdir (Tablo 31, s.137). Bu bulgular, daha önce ülkemizde yapılan araştırmaların bulgularıyla³¹⁷ benzerlik göstermektedir.

Eşlerinin dindar olmasına önem vereceklerini belirten öğrenciler, dinîn insana bir ruh güzelliği verdiğini, dindar bir eşin insanın aradığı bir çok özelliği taşıyabileceğini belirtmişlerdir. Eşlerinin dindar olmasına önem verip vermemekte kararsız olan öğrenciler, eşin fazla dindar olmasının evlilikte problem oluşturabileceğini ifade etmişlerdir. Eşlerinin dindar olmasına önem vermeyeceklerini belirten öğrenciler, evlilikte önemli olanın sadakat, hoşgörü ve asgari müştereklerde birleşmek olduğunu, bu nedenle bu özellikleri taşıyan birisi ile evlenmenin daha doğru olacağını belirtmişlerdir.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, erkeklere (%57.4) oranla kızlar (%62.7), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vereceklerini daha yüksek oranda belirtmişlerdir. Kızlara (%25.4) oranla erkekler (%26), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda daha kararsızdılar. Eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem vermeyecek olma, kızlara (%11.8) oranla erkeklerde (%16.6) daha yüksektir.

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%58.3) oranla 23–35 yaş grubunda (%63.3), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme oranı daha yüksektir. Her iki yaş grubu da, eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda aynı oranda kararsızdılar (%69). 23–35 yaş grubuna (%14.6) oranla 17–22 yaş grubunda (%15.9), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem vermeme oranı daha yüksektir.

³¹⁷ - M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.142. Eşinizi seçerken, dindar olmasına da önem verir misiniz? sorusuna, öğrencilerin; %66.3'ü evet, %22.1'i hayır ve %11.6'sı bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. M. Koştaş, a.g.e. s.79. Eşinizi seçerken, dindar olmasına da önem verir misiniz? sorusuna, öğrencilerin; %32.5'i evet, 9.93'ü hayır ve %17.57'si bu konuda kararsız ve cevapsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 31: Örneklemin “ Din – Aile İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının “
Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİN - AİLE İLİŞKİSİ		GENEL DURUM		Eşimi Seçerken Dindar Olmasına Önem Veririm		Eşimi Seçerken Dindar Olması Konusunda Kararsızım		Eşimi Seçerken Dindar Olmasına Önem Vermem		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
404		100		241	59.7	104	25.7	59	14.6	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	106	62.7	43	25.4	20	11.8	X ² = 1.99 Sd= 2 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	135	57.4	61	26.0	39	16.6	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	172	58.3	76	25.8	47	15.9	X ² = 1.65 Sd= 2 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	69	63.3	28	25.7	12	11.0	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	12	54.5	8	36.4	2	9.1	X ² = 5.17 Sd= 4 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	209	58.9	90	25.4	56	15.8	
	Fakir	27	6.7	20	71.4	6	22.2	1	3.7	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	136	54.0	71	28.2	45	17.0	X ² = 24.46 Sd= 6 P < 0.05
	İHL	30	7.4	28	93.3	2	6.7	0	0.0	
	Meslek Lisesi	64	15.8	46	71.9	11	17.2	7	10.9	
	Diğer	58	14.4	31	53.4	20	34.5	7	12.1	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	26	78.8	5	15.2	2	6.1	X ² = 16.72 Sd= 6 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	20	83.3	2	12.5	1	4.2	
	Şehir	106	26.2	68	64.2	25	23.6	13	12.3	
	Büyük Şehir	241	59.7	127	52.7	71	29.5	43	17.8	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	170	55.4	88	28.7	49	16.0	X ² = 21.28 Sd= 6 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	66	79.5	10	12.0	7	8.4	
	Almayan	14	3.5	5	35.7	6	42.9	3	21.4	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	21	91.3	1	4.3	1	4.3	X ² = 28.18 Sd= 18 P > 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	19	44.6	25	38.5	11	16.9	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	15	65.2	6	26.1	2	8.7	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	33	55.0	16	26.7	11	18.3	
	Güzel San.F	18	4.5	12	66.7	5	27.8	1	5.6	
	Diş Hekim.F	14	3.5	5	35.7	6	42.9	3	21.4	
	Mim.Müh.F	83	20.5	50	60.2	21	25.3	12	14.5	
	Tıp Fak.	14	3.5	7	50.0	3	21.4	4	28.6	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	57	66.3	16	18.6	13	15.1	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	12	66.7	5	27.8	1	5.6	
	TOPLAM	404	100	241	59.7	104	25.7	59	14.6	

Sosyo–ekonomik düzey açısından, fakir ailelerde yetişen öğrencilerde, eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme (%74.1), diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %54.5, Orta halli %58.9) oranla daha yüksektir. Zengin ailelerde yetişen öğrencilerde (%36.4), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem verip vermeme konusundaki kararsızlık, diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Orta halli %25.4, Fakir %22.2) oranla daha yüksektir. Orta halli ailelerde yetişen öğrencilerde (%15.8), eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem vermeme, diğer ailelerde yetişen öğrencilere (Zengin %9.1, Fakir %3.7) oranla daha yüksektir. Oranı daha yüksektir.

Mezun olunan lise türleri ile eş seçiminde, diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2 = 24.46, sd=6, P<0.05$). İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %93.3'ü eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %6.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Normal liselerden mezun olan öğrencilerin; %54'ü eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %28.2'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %71.9'u eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %17.2'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Anadolu, Fen ve Süper Liselerden mezun olan öğrencilerin; %53.4'ü eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %34.5'i eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Eş seçiminde, eşin dindar olmasına en fazla, İmam Hatip lisesi öğrencileri önem verirken, bu konudaki kararsızlığı, daha çok Normal, Anadolu, Fen ve Süper Liselerden mezun olan öğrenciler yaşamaktadır. İmam hatip Lisesi mezunlarında, eşin dindar olmasına önem vermeme görülmezken, Normal Lise mezunlarında (%17), diğer liselerden mezun olanlara (Meslek Lisesi %10.9, Diğer Liseler %12.1) göre yüksektir. Eş ve arkadaş seçimini, tutumlarımızın etkilemesi nedeniyle, olumlu dinî tutumlara sahip olan öğrencilerin eş seçiminde, eşlerinin de dindar olmasına önem vermeleri normaldir.

Yetişilen yer ile eş seçiminde, diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=16.72, sd=6, P<0.05$). Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin; %78.8'i eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında,

dindar olmasına da önem vermekte, %15.2'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin; %83.3'ü eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %12.5'i eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %64.2'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %23.6'sı eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %52.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %17.8'i eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Eş seçiminde, eşin dindar olmasına en fazla, bir köy ve kasaba ortamında yetişen öğrenciler önem verirken, bu konudaki kararsızlığı, daha çok bir şehir ortamında yetişen öğrenciler yaşamaktadır. Aynı şekilde bir şehir (Küçük Şehir %12.3, Büyük Şehir %17.8) ortamında yetişen öğrenciler, eş seçiminde eşin dindar olmasına, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %6.1, Kasaba %4.2) göre daha az önem vermektedirler. Özellikle, köy ve kasaba ortamlarında, eş seçiminde aile büyüklerinin tavsiyeleri de etkili olmaktadır. Bu ortamlarda yetişen öğrencilerin, eş seçiminde eşlerini seçerken dindar olmalarına önem verip vermemeleri daha çok, aile büyüklerinin dindarlık derecesine bağlıdır.

Alınan din eğitimi ile eş seçiminde, diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=16.72, sd=6, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %79.5'i eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %12'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %55.4'ü eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %28.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %35.7'si eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem vermekte, %42.9'u eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsızdır. Eş seçiminde, eşin dindar olmasına en fazla, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde,

hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrenciler önem verirken, bu konudaki kararsızlığı, daha çok hiçbir din eğitimi almayan öğrenciler yaşamaktadır. Aynı şekilde, hiçbir din eğitimi almayan öğrenciler (%21.4), eş seçiminde eşin dindar olmasına, diğer öğrencilere (Okulda ve özel din eğitimi alanlar %8.4, Sadece okulda din eğitimi alanlar %16) göre daha az önem vermektedirler. İnsanlar, çevrelerinin ve edindikleri bilgilerin doğrultusunda tutum geliştirdiklerine göre, dinî eğitim alanların, eş seçiminde eşlerinin dindar olmasına önem vermeleri normaldir.

Fakülteler açısından; eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verme oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %91.3, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %66.7, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde %66.3, Teknik Eğitim fakültesi öğrencileri %65.2 ve Mimarlık–Mühendislik fakültesi öğrencileri %60.2'dir. Eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verip vermeme konusunda kararsız olma oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %42.9, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %38.5, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde ve Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %27.8'dir. Eşlerini seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına önem vermeme oranı, Tıp Fakültesi öğrencileri %28.6, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %21.4 ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %18.3'tür.

2–DİN–SOSYAL DAVRANIŞ İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Dinî etkilediği düşünülen alanlardan birisi de, insanlar arası ilişkilerdir. Araştırmamızda, dinî sosyal ilişkileri hangi oranda etkilediğini tespit etmeye çalıştık.

Öğrencilere, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermediklerini sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şöyledir : Öğrencilerin; %22.1'i dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verdiklerini, %69.4'ü dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermemekte kararsız olduklarını, %8.5'i dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermediklerini belirtmişlerdir (Tablo 32, s.137) . Görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermemekte kararsızdırlar. Bu bulgular, daha önce yapılan bir araştırmanın³¹⁸ bulgularından yüksektir. Dinî, dost ve arkadaş

³¹⁸ - M.E. Köktaş, 1993, a.g.e. s.171. Dost ve arkadaş edindiğiniz insanların dindar olmasına önem verir misiniz? sorusuna, öğrencilerin; %32.1'i evet, %54.2'si hayır ve %13.2'si bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir.

seçiminde etkili olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni, öğrencilerin dindar olmayan insanların da dürüst ve iyi birer dost olabileceklerine inanmaları ve sadece dindarlarla arkadaşlık etmek istediklerinde, yeterince arkadaş edinemeyeceklerini düşünmeleri olabilir. Öğrenciler, dost ve arkadaş edin lecek bir insan da, fikirlere ve dine hoşg r l  ve saygılı olma özelliğı aradıklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, erkeklere (%20.2) oranla kızlar (%24.9), dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına daha çok önem vermektedirler. Cinsiyet açısından, dost ve arkadaş edin len insanların dindarlığına önem vermemede bir fark yoktur (%8).

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%20.5) oranla 23–35 yaş grubunda (%26.6), dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verme oranı daha yüksektir. Her iki yaş grubu da, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermeme konusunda belirgin bir fark yoktur (%69). 23–35 yaş grubuna (%3.7) oranla 17–22 yaş grubunda (%10.2), dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermeme oranı daha yüksektir.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, zengin, orta halli veya fakir ailelerde yetişen öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermeme konusunda önemli sayılabilecek farklılıklar yoktur.

Mezun olunan lise türlerine göre; Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verme (%34.4), diğ r liselerden mezun olan  ğrencilere (Normal Lise %18.8, İmam Hatip Lisesi %23.3, Diğ r Liseler %22.4) göre daha yüksektir. Mezun olunan lise türleri arasında, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermeme konusundaki kararsızlık %60-70 arasındadır. Normal liselerden mezun olan öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermeme (%10), diğ r liselerden mezun olan  ğrencilere (Meslek Lisesi %4.7, İmam Hatip Lisesi %6.7, Diğ r Liseler %6.9) göre daha yüksektir.

Yetişilen yer ile dost ve arkadaş edin len insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=28.64, sd=9, P<0.05$). Bir köy ortamında yetişen öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verme (%40.6), diğ r yerlerde yetişen  ğrencilere (Kasaba %33.3, Küçük bir şehir %30.2, Büyük bir şehir %15) daha yüksektir. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermeme konusundaki kararsızlık (%73.8), diğ r yerlerde yetişen  ğrencilere (Köy %53.1, Kasaba %62.5,

Tablo 32 : Örneklemin " Din – Sosyal Davranış İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının " Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİN - SOSYAL DAVRANIŞ İLİŞKİSİ		GENEL DURUM		Arkadaş ve Dostlarımlın Dindar Olmasına Önem Veririm		Arkadaş ve Dostlarımlın Dindar Olması Konusunda Kararsızım		Arkadaş ve Dostlarımlın Dindar Olmasına Önem Vermem		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
404		404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	42	24.9	112	66.2	15	8.9	X ² = 1.52 Sd= 3 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	47	20.2	166	71.6	19	8.2	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	60	20.5	203	69.3	30	10.2	X ² = 6.16 Sd= 3 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	29	26.6	76	69.7	4	3.7	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	4	18.2	16	72.7	2	9.1	X ² = 6.29 Sd = 6 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	79	22.4	244	69.1	30	8.5	
	Fakir	27	6.7	6	22.2	19	70.4	2	7.4	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	47	18.8	178	71.2	25	10.0	X ² = 16.59 Sd= 9 P > 0.05
	İHL	30	7.4	7	23.3	21	70.0	2	6.7	
	Meslek Lisesi	64	15.8	22	34.4	39	60.9	3	4.7	
	Diğer	58	14.4	13	22.4	41	70.7	4	6.9	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	13	40.6	17	53.1	2	6.3	X ² = 28.64 Sd= 9 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	8	33.3	15	62.5	1	4.2	
	Şehir	106	26.2	32	30.2	70	66.0	4	3.8	
	Büyük Şehir	241	59.7	36	15.0	177	73.8	27	11.8	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	58	19.0	217	70.9	31	10.1	X ² = 17.26 Sd= 9 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	30	36.6	50	61.0	2	2.4	
	Almayan	14	3.5	1	7.7	12	84.6	1	7.7	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	6	26.1	15	65.2	2	8.7	X ² = 47.81 Sd= 27 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	14	21.5	48	71.1	3	6.4	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	8	34.8	15	65.2	0	0.0	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	12	20.3	45	76.3	2	3.4	
	Güzel San.F	18	4.5	2	11.1	15	83.3	1	5.6	
	Diş Hekim.F	14	3.5	1	7.1	8	57.1	5	35.7	
	Mim.Müh.F	83	20.5	19	22.9	58	69.9	6	7.2	
	Tıp Fak.	14	3.5	1	7.1	8	57.1	5	35.7	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	21	24.7	56	65.9	8	9.4	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	5	27.8	11	61.1	2	11.1	
	TOPLAM	404	100	88	22.1	278	69.4	34	8.5	

Küçük bir şehir %66) daha yüksektir. Aynı şekilde, büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerde, dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermeme (%11.8), diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %6.3, Kasaba %4.2, Küçük bir şehir %3.8) daha yüksektir. Nüfus yoğunluğunun az olduğu yerlerde, dost ve arkadaş seçiminde dindarlık önemlidir. Çünkü, bu tür yerlerde insanlar, birbirleri ile yakın ilişki içindedirler. Başkaları tarafından eleştirilme endişesi taşırlar.

Alınan din eğitimi ile dost ve arkadaş edinilen insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=17.26, sd=9, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %36.6'sı dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermekte, %61'i dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermemekte kararsız ve %2.4'ü dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermemektedir. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %19'u dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermekte, %70.9'u dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermemekte kararsız ve %10.1'i dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermemektedir. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %7.7'si dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermekte, %84.6'sı dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermemekte kararsız ve %7.7'si dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermemektedir. Kişilik oluşumunda, dinden etkilenen insanların, dost ve arkadaş seçiminde, onların da dindar olmalarına önem vermeleri normaldir.

Devam edilen fakülte ile dost ve arkadaş edinilen insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=47.81, sd=27, P<0.05$). Dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verme oranı, Teknik Eğitim fakültesi öğrencilerinde %34.8, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %27.8 ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %26.1 daha yüksektir. Dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem vermeme oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde %35.7 daha yüksektir. Dost ve arkadaş edindikleri insanların dindarlığına önem verip vermeme konusunda kararsız olma oranı, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %83.3 ve Fen–Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %76.3'tür.

3 – DİN–EĞİTİM İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Din eğitimi, kişinin ve toplumun din ihtiyacının karşılanması amacıyla din kültürünün verilmesi ve dinî kişiliğin kazandırılması olarak ifade edilebilir. Günümüzde din eğitimi ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmalardan bir tanesi, okullarda verilecek din eğitiminin muhtevası ile ilgilidir. Acaba verilecek olan din eğitiminin muhtevası ne olmalıdır? Yapılan bir araştırmada³¹⁹, din eğitiminin muhtevası ile ilgili şu bulgular elde edilmiştir. Öğrencilerin; %53.27'sine göre din eğitimi, dinin gerçek anlamını öğretecek düzeyde olmalı, %20.88'ine göre din eğitimi, Ahlakî kuralları, doğruluk ve dürüstlüğü öğretecek düzeyde olmalı, %14.10'ununa göre din eğitimi, Kur'an okumasını ve anlamını bilecek düzeyde olmalı, %4.7'sine göre din eğitimi, iman ve islamın şartlarını öğretecek düzeyde olmalıdır. Böyle bir din eğitimi de, ailede (%54.49), okulda (%19.08), Imam Hatip Liselerinde (%10.23), Kur'an Kurslarında (%8.43) verilmelidir.

Günümüzde okullarda verilen din eğitiminin, yeterli olup olmadığını anlamak için yapılan bir araştırmada³²⁰ öğrencilerin; %30.98'i verilen din eğitimi yeterli bulmakta, %54.3'i verilen din eğitimi yeterli bulmamakta, %10.65'i verilen din eğitiminin yeterli olup olmadığına karar verememektedir. Görüldüğü gibi öğrencilerin yarıdan fazlası (%54.3) okullarda verilen din eğitimi yeterli bulmamaktadır. Öyleyse, daha doğru ve yeterli bir din eğitimi vermek gerekli midir?

Öğrencilere, “ Eğitimi bir bakıma bireyin toplum değerlerini benimseyerek sosyalleşmesi ve topluma uyum sağlama süreci olarak kabul edersek, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerekir “ görüşüne katılıp katılmadıklarını sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şöyledir : Öğrencilerin, %73'ü okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini, %15.8'i okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerekip gerekmediği konusunda kararsız olduklarını, %11.1'i dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (Tablo 33, s.146). Öğrencilere göre de, şu anda verilen din eğitimi, doğru ve yeterli bir din eğitimi değildir (%73). Daha önce yapılan araştırmaların³²¹ bulgularıyla bizim elde ettiğimiz bulgular, birbirine paraleldir.

³¹⁹ - M. Koştaş, a.g.e. 1993, s.89.

³²⁰ - M. Koştaş, a.g.e. 1993, s.90.

³²¹ - M. Koştaş, a.g.e. s.88. Çocukların islami esaslara göre eğitilmesi gerekli midir? Sorusuna, Öğrencilerin; %61'i gereklidir, %29.04'ü gereksizdir, %9.95'i kararsızım cevabı vermiştir. ; M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.156. Çocukların islami esaslara göre eğitilmesi gerekli midir? Sorusuna, Öğrencilerin; %49.1'i gereklidir, %39.6'sı gereksizdir, %11.3'ü kararsızım cevabı vermiştir.

Doğru ve yeterli bir din eğitiminin verilmesinden yana olan öğrenciler, dinin gerçek anlamının bilinmediğini, bu nedenle devletin izin verdiği ölçüde, baskı yapılmadan verilmesini istemektedirler.(Doğru ve yeterli) Din eğitiminin verilmesinden yana olmayan öğrenciler, okullarda verilen din eğitiminin yeterli olduğunu, ancak okullardaki düzensizlik ve disiplinsizlikten dolayı verilen eğitimin amacına ulaşmadığını, bu nedenle, isteyenlerin (okul dışında) başka yerlerde (aile, ...vb) din eğitimi almalarını tavsiye etmektedirler.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, Kızlara (%71.6) oranla erkeklerde (%74), okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı daha yüksektir. Erkeklerle (%14.5) oranla kızlar (%17.8), okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda daha kararsızdırlar. Din eğitiminin verilmesine karşı olmada cinsiyet açısından belirgin bir fark yoktur (%11).

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%10.2) oranla 23–35 yaş grubunda (%13.8), okullarda dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini belirtenlerin oranı daha yüksektir. Her iki yaş grubu da, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda aynı oranda kararsızdırlar (%69). 23–35 yaş grubuna (%67.9) oranla 17–22 yaş grubunda (%74.2), okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı daha yüksektir.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, orta halli ailelerde yetişen öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğine, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Zengin %68.2, Fakir %71.4) göre daha fazla inanmaktadırlar (%73.2). Fakir ailelerde yetişen öğrenciler, okullarda dinî eğitimin verilmesine, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Zengin %9.1, Orta halli %11) göre daha çok karşı çıkmaktadırlar (%14.8). zengin ailelerde yetişen öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Orta halli %15.8, Fakir %11.1) göre daha çok kararsızdırlar (%22.7).

Mezun olunan lise türlerine göre; İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğine, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise %69.4, Meslek lisesi %73.4, Diğer liseler %77.6) göre daha fazla inanmaktadırlar (%93.3). Okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda, Normal Lise ve Diğer Lise mezunları daha çok kararsızdırlar (%17). İmam Hatip Lisesi mezunları, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesine karşı çıkmazken, Normal liselerden mezun olan öğrenciler,okullarda dinî eğitimin verilmesine, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Meslek lisesi %9.4, Diğer liseler %8.6) göre daha fazla karşı çıkmaktadırlar (%13.5).

Tablo 33 : Örneklemin " Din – Eğitim ilişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının "
Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİN - EĞİTİM İLİŞ KİSİ		GENEL DURUM		Okullarda Doğru ve Yeterli Din Eğitimi Verilmelidir		Okullarda Din Eğitiminin Verilmesinde Kararsızım		Okullarda Din Eğitimi Verilmemelidir		
GENEL		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
TOPLAM		404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
DEMOGRAFIK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	121	71.6	30	17.8	18	10.7	X ² = 0.81 Sd= 2 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	174	74.0	34	14.5	27	11.5	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	219	74.2	46	15.6	30	10.2	X ² = 1.87 Sd= 2 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	76	67.9	18	16.5	15	13.8	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	15	68.2	5	22.7	2	9.1	X ² = 1.53 Sd= 4 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	260	73.2	56	15.8	39	11.0	
	Fakir	27	6.7	20	71.4	3	11.1	4	14.8	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	175	69.4	43	17.1	34	13.5	X ² = 9.47 Sd= 6 P > 0.05
	İHL	30	7.4	28	93.3	2	6.7	0	0.0	
	Meslek Lisesi	64	15.8	47	73.4	11	17.2	6	9.4	
	Diğer	58	14.4	45	77.6	8	13.8	5	8.6	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	27	81.8	4	12.1	2	6.1	X ² = 4.95 Sd= 6 P > 0.05
	Kasaba	24	5.9	19	79.2	4	16.7	1	4.2	
	Şehir	106	26.2	81	76.4	13	12.3	12	11.3	
	Büyük Şehir	241	59.7	168	69.7	43	17.8	30	12.4	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	221	72.0	50	16.3	36	11.7	X ² = 7.89 Sd= 6 P > 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	67	80.7	10	12.0	6	7.2	
	Almayan	14	3.5	7	46.1	4	30.8	3	23.1	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	23	100.0	0	0.0	0	0.0	X ² = 25.25 Sd= 18 P > 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	50	76.9	7	10.8	8	12.3	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	16	69.6	3	13.0	4	17.4	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	44	73.3	11	18.3	5	8.3	
	Güzel San.F	18	4.5	9	50.0	6	33.3	3	16.7	
	Diş Hekim.F	14	3.5	9	64.3	3	21.4	2	14.3	
	Mim.Müh.F	83	20.5	58	69.9	17	20.5	8	9.6	
	Tıp Fak.	14	3.5	11	78.6	0	0.0	3	21.4	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	60	66.8	14	16.2	12	14.0	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	15	83.3	3	16.7	0	0.0	
	TOPLAM	404	100	295	73.0	64	15.8	45	11.2	

Yetiştirme yerine göre, bir köy ortamında yetişen öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğine, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Kasaba %79.2, Küçük Bir Şehir %76.4, Büyük Bir Şehir %69.7) göre daha fazla (%81.8) inanmaktadırlar. Büyük bir şehir veya kasaba ortamlarında yetişen öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %12.1, Küçük Bir Şehir %12.3) göre daha çok kararsızdırlar (%17). Büyük veya küçük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesine, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %6.1, Kasaba %4.2) göre daha çok karşı çıkmaktadırlar (%12).

Alınan din eğitimine göre; hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %80.7'si okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini, %7.2'si okullarda dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini, %12'si bu konuda kararsız olduğunu belirtmişlerdir. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %46.1'i okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini, %23.1'i okullarda dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini, %30.8'i bu konuda kararsız olduğunu belirtmişlerdir. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %72'si okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini, %11.7'si okullarda dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini, %16.3'ü bu konuda kararsız olduğunu belirtmişlerdir.

Fakültelere göre; okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %100, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %83.3, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %78.6 ve İktisat Fakültesi öğrencilerinde %76.9 daha yüksektir. Okullarda dinî eğitimin verilmemesi gerektiğini belirtenlerin oranı, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %21.4, ve Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinde %17.4 ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %16.7 daha yüksektir. Okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilip verilmemesi konusunda kararsız olanların oranı, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %33.3 oranında daha yüksektir.

4 – DİN–SİYASÎ DAVRANIŞ İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Ülkemizde, dine dayalı bir siyasî partinin kurulması mümkün değildir. Bununla beraber, demokratik yönetimlerde kitlelerin siyasî davranışlarını etkileyen faktörlerden

birisi de dindir. Bu bakımdan kişiler, dinî değerlere daha yakın bulduğu veya hissettiği siyasî partilere yakınlık gösterebilir.

Öğrencilere, “seçim zamanlarında her hangi bir partiye oy verirken, oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından ne ölçüde etkilendiklerini “ sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şöyledir: Öğrencilerin; %21.6’sı oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından çok etkilendiklerini, %33.1’i oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından çok az etkilendiklerini, %39.8’i oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından hiç etkilenediklerini, %5.5’i dindar parti olmadığını, eğer varsa ne kadar etkilendiklerini bilemediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %54.7’si az veya çok, siyasî partilerin din veya dindarla ilgili tutumlarından etkilenmekte, %45.3’ü etkilenmemektedir (Tablo 34, s.149). Bu netice, daha önce yapılan araştırmaların³²² neticelerinden yüksektir. Bunun nedeni, daha önce yapılmış olan araştırmaların, İzmir ve Ankara gibi nüfus yoğunluğu fazla olan, insanların siyaset ve din ilişkilerinden daha çok farklı şehir problemleri ile ilgilenmeleri olabilir.

Oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından etkilenen öğrenciler, partilerin dindarlara saygı göstermesini, din ve dindarla daha çok ilgilenmesini istemektedirler.

Oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından etkilenmeyen öğrenciler, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini, din ile siyasetin ayrı olması gerektiğini, dinî siyasete alet eden partilerin başarısız olmaları nedeniyle dindarların hor görüldüğünü, islam dininde politikanın olmadığını belirterek, oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin yapacağı hizmetin ve adayının kalitesinin daha önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Cinsiyet açısından incelediğimizde, kızlara (%53.3) oranla erkekler (%55.6), oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından daha çok etkilenmektedirler. Erkeklerle (%38.4) oranla kızlar (%41.9), oy verdikleri partinin, din ve dindarla ilgili tutumlarından etkilenmemektedirler. Cinsiyet açısından, oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin din ve dindarla ilgili tutumlarından etkilenip etkilenmemekte kararsız olmada belirgin bir fark yoktur (Erkekler %6, Kızlar %4.8).

³²² - M. Koştaş, a.g.e. s.97. Seçim zamanında, oy verirken, oy verdiğiniz siyasî partinin dine önem verip vermemesine bakar mısınız? Sorusuna, Öğrencilerin; %24.20’si evet, %63.34’ü hayır ve %12.46’sı kararsızım/cevapsız demştir. ; M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.185. Seçim zamanında, oy verirken, oy verdiğiniz siyasî partinin dine önem verip vermemesine bakar mısınız? Sorusuna, Öğrencilerin; %26.4’ü evet, %62.3’ü hayır ve %11.3’ü kararsızım demştir.

Tablo 34 : Örneklemin " Din-Siyasî Davranış İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının "
Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİN - SİYASÎ DAVRANIŞ İLİŞKİSİ		GENEL		Siyasî Partinin Din ve Dindarla İlgili Tutumları Beni Çok Etkiler		Siyasî Partinin Din ve Dindarla İlgili Tutumları Beni Biraz Etkiler		Siyasî Partinin Din ve Dindarla İlgili Tutumları Beni Hiç Etkilemez		Siyasî Partinin Din ve Dindarla İlgili Tutumları Konusunda Kararsızım		
		DURUM										
GENEL		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
TOPLAM		404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	26	15.6	63	37.7	70	41.9	8	4.8	$X^2 = 7.22$ Sd= 3 P > 0.05
	Erkek	235	58.2	60	25.9	69	29.7	89	38.4	14	6.0	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	66	22.6	93	31.8	118	40.4	15	5.1	$X^2 = 1.42$ Sd= 3 P > 0.05
	23 – 33	109	27.0	20	18.7	39	36.4	41	38.3	7	6.5	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	4	18.2	7	31.8	9	40.9	2	9.1	$X^2 = 3.44$ Sd= 6 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	74	21.1	115	32.9	141	40.3	20	5.7	
	Fakir	27	6.7	8	29.6	10	37.0	9	33.3	0	0.0	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	50	19.9	83	33.1	107	42.6	11	4.4	$X^2 = 15.48$ Sd = 9 P > 0.05
	İHL	30	7.4	11	36.7	13	43.3	5	16.7	1	3.3	
	Meslek Lisesi	64	15.8	17	27.0	16	25.4	24	38.1	6	9.5	
	Diğer	58	14.4	8	14.5	20	36.4	23	41.8	4	7.3	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	8	24.2	15	45.5	9	27.3	1	3.0	$X^2 = 9.24$ Sd= 9 P > 0.05
	Kasaba	24	5.9	7	29.2	7	29.2	7	29.2	3	12.5	
	Şehir	106	26.2	25	24.0	31	29.8	41	39.4	7	6.7	
	Büyük Şehir	241	59.7	46	19.3	79	33.2	102	42.9	11	4.6	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	58	19.2	98	32.3	133	43.9	14	4.6	$X^2 = 17.34$ Sd= 9 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	25	30.5	31	37.8	20	24.4	6	7.3	
	Almayan	14	3.5	3	21.4	3	21.4	6	42.8	2	14.4	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	10	43.5	10	43.5	2	8.7	1	4.3	$X^2 = 46.97$ Sd= 27 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	15	23.1	19	29.2	31	47.7	0	0.0	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	6	28.6	7	33.3	8	38.1	0	0.0	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	11	19.0	22	37.9	21	36.2	4	6.9	
	Güzel San.F	18	4.5	1	5.6	4	22.2	13	72.2	0	0.0	
	Diş Hekim.F	14	3.5	0	0.0	3	21.4	10	71.4	1	7.1	
	Mim.Müh.F	83	20.5	20	24.1	27	32.5	28	33.7	8	9.6	
	Tıp Fak.	14	3.5	1	7.1	7	50.0	6	42.9	0	0.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	20	23.5	27	31.8	33	38.8	5	5.9	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	2	11.1	6	33.3	7	38.9	3	16.7	
	TOPLAM	404	100	86	21.6	132	33.1	159	39.8	22	5.5	

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%31.8) oranla 23–35 yaş grubu (%36.4), oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından çok az etkilenmektedir. Aynı şekilde, 17–22 yaş grubuna (%5.1) oranla 23–35 yaş grubu (%6.5), dindar parti olmadığını, eğer varsa ne kadar etkilendiklerini daha az bilmektedirler. 23–35 yaş grubuna (%18.7) oranla 17–22 yaş grubu (%22.6), oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından çok fazla etkilenmektedirler. Aynı şekilde, 23–35 yaş grubuna (%38.3) oranla 17–22 yaş grubu (%40.4), oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından hiç etkilenmektedirler.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, fakir ailelerde yetişen öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Zengin %18.2, Orta halli %21.1) göre çok fazla etkilenmektedirler (29.6). Aynı şekilde, fakir ailelerde yetişen öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Zengin %31.8, Orta halli %32.9) göre çok az etkilenmektedirler (%37). Zengin ve orta halli ailelerde yetişen öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, fakir ailelerde yetişen öğrencilere (%33.3) göre hiç etkilenmemektedirler (%40).

Mezun olunan lise türlerine göre; İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, diğer liselerden mezun olan öğrencilere (Normal Lise %53, Meslek Lisesi %52.4, Diğer Liseler %50.9) göre daha fazla etkilenmektedirler (%80). Normal ve diğer liselerden mezun olan öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, İmam Hatip Lisesi'nden (%16.7) ve Meslek Liselerinden (%38.1) mezun olan öğrencilere göre daha az etkilenmektedirler (%42).

Bir köy ortamında yetişen öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Kasaba %58.4, Küçük Bir Şehir %53.8, Büyük Bir Şehir %52.5) göre daha fazla çok fazla etkilenmektedirler (%69.7). Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrenciler, oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından, diğer yerlerde yetişen öğrencilere (Köy %27.3, Kasaba %29.2, Küçük Bir Şehir %39.4) göre daha az etkilenmektedirler (%42.9).

Alınan din eğitimi ile siyasî partilerin, din ve dindarla ilgili tutumlarına göre oy verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=17.34, sd=9, P<0.05$). Buna göre; hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %68.3'ü oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmekte, %24.4'ü oy verdikleri partinin, din ve

dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmemekte ve %7.3'ü etkilenip etkilenmemekte kararsızdır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %42.8'i oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmekte, %42.8'i oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmemekte ve %14.4'ü etkilenip etkilenmemekte kararsızdır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %51.5'i oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmekte, %43.9'u oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından etkilenmemekte ve %4.6'sı etkilenip etkilenmemekte kararsızdır. Olumlu dinî tutumlara sahip olan öğrencilerin, din ve dindarlara önem veren siyasî parti ve adaylarından etkilenmelerinin nedeni, dinî tutumlarındaki tutarlılık olabilir.

Devam edilen fakülte ile siyasî partilerin, din ve dindarla ilgili tutumlarına göre oy verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=46.97, sd=27, P<0.05$). Buna göre; oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından çok fazla etkilenme oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %43.5 ve Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinde %28.6'dır. Oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından çok az etkilenme oranı, Tıp Fakültesi öğrencilerinde %50 ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %43.5 ve Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %37.9'dur. Oy verdikleri partinin, din ve dindarlarla ilgili tutumlarından hiç etkilenme oranı, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %72.2 ve Diş-Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %71.4'tür. Dindar parti olmadığını, eğer varsa ne kadar etkilendiklerini bilememe oranı, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %16.7 ve Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde %9.6'dır.

5 – DİN–EKONOMİ İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

Dinî değer yargılarının, toplumların ekonomileri üzerinde etkisi olduğunu varsayarak, günlük ekonomik faaliyetlerde, dinî inançların ne kadar etkili olduğunu tespit etmek için, öğrencilere, alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermediklerini sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şöyledir: Öğrencilerin; %21.3'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %69.6'sı alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %9.2'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme konusunda kararsızdırlar (Tablo 35,s.153).Görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu, alışveriş

ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemektedir. Daha önce yapılan araştırmalar³²³ da, bizim bulgularımızı desteklemektedir.

Dindar olan kişilerden alış-veriş etmeyi tercih eden öğrenciler, paralarının dindar olmayanlara gitmemesi için tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Dindar olmayan kişilerden alış-veriş eden öğrenciler, önemli olanın alış-veriş ettikleri kişinin dürüst satış yapması, müşteriye yaklaşımı ve sattığı malın kalitesi olduğunu, dindarların da insanları aldattığını belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda³²⁴, insanların dindarlara, alış-veriş konusunda fazla güvenmedikleri tespit edilmiştir.

Cinsiyet açısından incelendiğinde, kızlara (%18.4) oranla erkekler (%23.4), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına daha fazla önem vermektedirler. Aynı şekilde, kızlara (%68.6) oranla erkekler (%70.2), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına daha az önem vermektedirler. Erkeklerle (%6.4) oranla kızlar (%13), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme konusunda daha kararsızdırlar.

Yaş grupları açısından, 17–22 yaş grubuna (%67.5) oranla 23–35 yaş grubu (%75.2), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemektedir. 23–35 yaş grubuna (%19.3) oranla 17–22 yaş grubu (%22), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermektedir.

Sosyo–ekonomik düzey açısından, fakir ailelerde yetişen öğrenciler, alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına, diğer gelir düzeyinde yetişen öğrencilere (Zengin %13.6, Orta halli %20.8) göre daha çok önem vermekte, zengin ailelerde yetişen öğrenciler (%77.3), alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına, daha az önem vermektedirler.

³²³ - M. Koştaş, a.g.e. s.106. Sementinizde genel olarak aynı fiyatla satış yapan iki market veya alış-veriş yerinden, birinin sahibi daha dindar, diğeri ise dine karşı ilgisizdir. Bunların hangisinden alış-veriş tercih edersiniz? Sorusuna, Öğrencilerin; %32.08'i dindar olandan, %5.94'ü dine karşı ilgisiz olandan, %57'si benim için fark etmez ve %4.97'si kararsızım/cevapsız demıştır. ; M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.203. Sementinizde genel olarak aynı fiyatla satış yapan iki market veya alış-veriş yerinden, birinin sahibi daha dindar, diğeri ise dine karşı ilgisizdir. Bunların hangisinden alış-veriş tercih edersiniz? Sorusuna, Öğrencilerin; %35.9'u dindar olandan, %7.5'i dine karşı ilgisiz olandan, %54.7'si benim için fark etmez ve %1.9'u kararsızım/cevapsız demıştır.

³²⁴ - M. Koştaş, a.g.e. s.106. Dindar insanın, ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul edersiniz? Sorusuna, Öğrencilerin; %40.94'ü evet, %33.86'sı hayır ve %25.3'ü kararsızım demıştır. ; M.E. Köktaş, a.g.e. 1993, s.201. Dindar insanın, ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul edersiniz? Sorusuna, Öğrencilerin; %37.7'si evet, %35.8'i hayır ve %26.5'i kararsızım demıştır.

Tablo 35 : Örneklemin “ Din – Ekonomi İlişkisi ile ilgili Tutum ve Davranışlarının “
Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

DİN - EKONOMİ İLİŞ KİSİ		GENEL DURUM		Alışveriş Ettiğim İnsanların Dindar Olmasına Önem Veririm		Alışveriş Ettiğim İnsanların Dindar Olması Konusunda Kararsızım		Alışveriş Ettiğim İnsanların Dindar Olmasına Önem Vermem		
GENEL TOPLAM		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	
CİNSİYET	Kız	169	41.8	31	18.4	22	13.0	116	68.6	$X^2 = 5.94$
	Erkek	235	58.2	55	23.4	15	6.4	165	70.2	Sd= 2
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	P > 0.05
YAŞ GRUBU	17 – 22	295	73.0	65	22.0	31	10.5	199	67.5	$X^2 = 3.15$
	23 – 33	109	27.0	21	19.3	6	5.5	82	75.2	Sd= 2
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	P > 0.05
SOSYO - EKONOMİK DÜZEY	Zengin	22	5.4	3	13.6	2	9.1	17	77.3	$X^2 = 7.29$ Sd= 4 P > 0.05
	Orta halli	355	87.9	74	20.8	30	8.5	251	70.7	
	Fakir	27	6.7	9	33.3	5	18.5	13	48.1	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ	Normal Lise	252	62.4	45	17.9	23	9.1	184	73.0	$X^2 = 19.29$ Sd= 6 P < 0.05
	İHL	30	7.4	13	43.3	2	6.7	15	50.0	
	Meslek Lisesi	64	15.8	20	31.3	3	4.7	41	64.1	
	Diğer	58	14.4	8	13.8	9	15.5	41	70.7	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	
ÜNİVERSİTE ÖNCESİNDE EN UZUN YAŞANILAN YER	Köy	33	8.2	14	42.4	3	9.1	16	48.5	$X^2 = 22.4$ Sd= 6 P < 0.05
	Kasaba	24	5.9	9	37.5	3	12.5	12	50.0	
	Şehir	106	26.2	28	26.4	10	9.4	68	64.2	
	Büyük Şehir	241	59.7	35	14.5	21	8.7	185	76.8	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ALINDIĞI YER	Okul	307	76.0	49	16.0	28	9.1	230	74.9	$X^2 = 34.76$ Sd= 6 P < 0.05
	Okul ve Kur'an Kursu	83	20.5	34	41.0	7	8.4	42	50.6	
	Almayan	14	3.5	3	23.1	2	8.7	9	69.2	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	
OKUNAN FAKÜLTE	İlahiyat Fak	23	5.7	11	47.8	0	0.0	12	52.2	$X^2 = 49.18$ Sd= 18 P < 0.05
	İktisat Fak	65	16.1	9	13.8	5	7.7	51	78.5	
	Tek.Eğ.Fak	23	5.7	6	26.1	1	4.3	16	69.6	
	Fen-Edeb.F.	60	14.9	12	20.0	3	5.0	45	75.0	
	Güzel San.F	18	4.5	1	5.6	5	27.8	12	66.7	
	Diş Hekim.F	14	3.5	0	0.0	6	42.9	8	57.1	
	Mim.Müh.F	83	20.5	18	21.7	8	9.6	57	68.7	
	Tıp Fak.	14	3.5	5	35.7	2	14.3	7	50.0	
	Mesl.Yük.Ok	86	21.3	21	24.4	6	7.0	59	68.6	
	Sağl.Yük.Ok	18	4.5	3	16.7	1	5.6	14	77.8	
	TOPLAM	404	100	86	21.3	37	9.2	281	69.6	

Mezun olunan lise türü ile alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunan insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=19.29, sd=6, P<0.05$). Buna göre; İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %43.3'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %50'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %6.7'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerin; %31.3'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %64.1'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %4.7'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Normal Liselerden mezun olan öğrencilerin; %17.9'u alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %73'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %9.1'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Diğer Liselerden mezun olan öğrencilerin; %13.8'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %70.7'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %15.5'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır.

Yetiştirme yeri ile alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunan insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=22.4, sd=6, P<0.05$). Bir köy ortamında yetişen öğrencilerin; %42.4'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %48.5'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %9.1'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Bir kasaba ortamında yetişen öğrencilerin; %37.5'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %50'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %12.5'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Küçük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %26.4'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %64.2'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları

insanların dindarlığına önem vermemekte, %9.4'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Büyük bir şehir ortamında yetişen öğrencilerin; %14.5'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %76.8'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %8.7'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır.

Alınan din eğitimi ile alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunulan insanların dindarlığını tercih etme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=34.76, Sd=6, P<0.05$). Hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin; %41'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %50.6'sı alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %8.4'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan öğrencilerin; %16'sı alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %74.9'u alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %9.1'i alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır. Hiçbir din eğitimi almayan öğrencilerin; %23.3'ü alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermekte, %69.2'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem vermemekte, %8.7'si alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsızdır.

Devam edilen fakülte ile alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunulan insanların dindarlığına önem verme arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=49.18, sd=18, P<0.05$). Alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunulan insanların dindarlığına önem verme oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde %47.8 ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde %35.7'dir. Alışveriş edilen veya ticari ilişkide bulunulan insanların dindarlığına önem vermeme oranı, İktisat Fakültesi öğrencilerinde %78.5, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinde %77.8 ve Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinde %75'dir. Alışveriş ettikleri veya ticari ilişkide bulundukları insanların dindarlığına önem verip vermeme de kararsız olma oranı, Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde %42.9, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinde %27.8 ve Tıp Fakültesi öğrencilerinde %14.3'tür.

E – ANKET İLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLAR

İnsanların özel hayatlarını, duygularını, inançlarını ve tutumlarını araştıran bir kişinin sorduğu sorular, insanları rahatsız edebilir. Bu düşünceden hareketle, öğrencilerin kendilerine yöneltilen anket hakkındaki görüş ve düşüncelerini öğrenmek istedik.

Ankete katılan öğrencilerin, “Anket hakkındaki görüş ve düşünceleri” tablo 36’da verilmiştir. Tabloda belirtilen görüşler, öğrencilerin ifadelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

<u>Tablo 36: Öğrencilerin anket Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
İnsanların dinî tutumlarını ölçmek mümkün değildir.	6	%1.5
Anketin seçenekleri, çok dar kapsamlı hazırlanmıştır.	48	%11.9
Anket gereksizdir. Çünkü herkesin inancı kendinedir.	5	%1.2
Anket, türban olayı için yapılmış olmalıdır.	3	%0.7
Anket, dinî tutumları ölçebilecek düzeyde hazırlanmıştır.	103	%25.5
Anket, dinî hayatımı gözden geçirme fırsatı verdi, teşekkürler.	12	%3.0
<u>Cevap yok.</u>	<u>227</u>	<u>%56.2</u>
<u>TOPLAM</u>	<u>404</u>	<u>%100</u>

Anket ile ilgili olarak, öğrencilerin %43.8’i olumlu veya olumsuz bir görüş belirtmiştir. Anket ile ilgili bu görüş ve düşünceler şöyledir:

a. Öğrencilerin %1.5’ine göre, insanların dinî tutumlarını tespit etmek mümkün olmadığı için, bu anket soruları da dinî tutumları ölçemez. Öğrencilerin %11.9’una göre, anket soruları bilinçli olarak inanan ile inanmayan ayırt edebilecek düzeyde değildir. Bu nedenle anket soruları dar kapsamlıdır. Ayrıca, öğrencilerin %0.7’sine göre anket türban olayları nedeniyle dindar öğrencileri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu görüş ve düşünceler, anket ile ilgili olumsuz görüş ve düşüncelerdir ve öğrencilerin %14.1’ine aittir.

b. Öğrencilerin %25.5’ine göre, anket soruları, dinî tutum ve davranışları ölçebilecek düzeyde hazırlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin %3’üne göre anket soruları, öğrencilerin bir süreden beri ihmal ettikleri dinî hayatlarını hatırlatmıştır. Bu görüş ve düşünceler, anket ve soruları ile ilgili olumlu görüş ve düşüncelerdir ve öğrencilerin %28.5’ine aittir.

c. Öğrencilerin %56.2’si anket ve soruları ile ilgili herhangi bir görüş belirtmemişlerdir.

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin dinî tutum ve davranışlarının incelendiği bu çalışmada, dinî tutumun duygu, düşünce, inanç, davranış ve sosyal etki boyutları, demografik özelliklere göre incelenmiştir.

Dinî inanç boyutu ile ilgili bulgular toplu olarak değerlendirilince, örnekleme yer alan öğrencilerin; %97.3'ünün islam'ın kabul ettiği Allah'a, %91.8'inin Meleklerin varlığına, %91.3'ünün Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, %89.4'ünün Ahiret Günü'ne, %88.3'ünün Kadere ve %81.9'unun Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olduğuna ve değişmeden günümüze kadar geldiğine inandıkları görülmüştür. Öğrenciler arasındaki en güçlü inanç, Allah inancıdır. İman esaslarının diğer bölümleri ile ilgili inançlarda yüksek orandadır. Bunun nedeni, öğrencilerin %96.5'inin bir şekilde din eğitimi almış olmaları, %87.9'unun orta halli ailelerden gelmeleri ve %73'ünün 17-22 yaş grubunda olması olabilir.

Dinî duygu ve düşünce boyutu ile ilgili bulgular topluca değerlendirildiğinde, öğrencilerin %77'sinin, din ile ilgili olumlu duygu ve düşüncelere sahip olduğu görülmüştür.

Dinî davranış boyutu ile ilgili bulgular topluca değerlendirilince, örnekleme yer alan öğrencilerin; %96.3'ünün dua ettiği, %93.6'sının oruç tuttuğu, %93.1'inin sadaka verdiği ve zekat vermenin önemine inandıkları, %84.2'sinin Kurban kesmenin önemine inandıkları, %74.3'ünün Namaz kıldıkları, %70.1'inin dinî eserleri okudukları ve %68.8'inin hacca gitmeye önem verdiği görülmüştür. Öğrenciler arasında en yaygın ibadet dua ibadetidir. Farz ibadetler arasında en yaygın olanı ise oruç ibadetidir. Bunun nedeni, oruç ibadetinin geleneksel olarak toplum tarafından desteklenmesi olabilir.

Dinî sosyal etki boyutu ile ilgili bulgular topluca değerlendirilince, örnekleme yer alan öğrencilerin; %73'ünün mevcut din eğitiminin doğru ve yeterli olmadığına inandıkları, %59.7'sinin eş seçiminde eşin dindar olmasına önem verecekleri, %54.7'sinin din ve dindarlara önem veren siyasî partilere oy verdikleri/verecekleri, %21.3'ünün dindar olarak bilinen kişilerden alışveriş ettikleri ve %22.1'inin dost ve arkadaşlarının dindar olmasına önem verdikleri görülmüştür.

Dinî tutumun bütün boyutları toplu olarak değerlendirildiğinde, Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin dinî tutumlarının olumlu olduğu söylenebilir. Ancak, öğrencilerin, dinî inanç puanlarının yüksek olmasına rağmen, dinî duygu ve düşünce, dinî davranış ve dinî sosyal etki puanlarının yüksek olmadığı, buna rağmen bu sonuçların ülkemizde daha önce yapılan araştırmaların neticelerinden biraz yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni, diğer araştırmalar Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üniversite öğrencileri üzerinde yapılmışken, bizim araştırmamızın Isparta gibi gelişmekte olan küçük bir şehirde yapılmış olması ve örneklemin %87.9'unun orta sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilerden oluşması olabilir. Öğrencilerin dinî tutumlarının olumlu yönde oluşmasında, sosyal çevre (aile ve arkadaş grupları) ile öğrencilerin dinî öğrenme çabalarının en etkili faktörlerden olduğu görülmüştür.

Cinsiyete göre, erkeklerin dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutu, kızların dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutundan yüksek olduğu, ancak istatistiki manada anlamlı olmadığı görülmüştür. Dinî tutumun, Allah'a inanç boyutunda cinsiyete göre önemli bir fark görülmezken, iman esaslarının diğer bölümlerinde, erkeklerin kızlara göre, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup ve değişmeden günümüze ulaştığına, Meleklerin varlığına, Ahiret Gününe, Kadere daha yüksek oranda inandıkları ve farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Dinî tutumun davranış boyutunda, dinî eserleri okuma oranlarında belirgin bir fark görülmezken, erkeklerin kızlara göre daha çok namaz kıldıkları, kızların da erkeklere göre daha çok dua ettikleri istatistiki manada anlamlı bulunmuştur. İstatistiki manada anlamlı olmamasına rağmen, erkeklerin kizlardan daha çok oruç tuttıkları, hacca gitmenin ve kurban kesmenin önemine inandıkları, buna rağmen kızların da erkeklerden daha fazla zekat vermenin önemine inandıkları ve sadaka verdikleri tespit edilmiştir. Dinî sosyal etki boyutunda, kızların erkeklere göre, eş ve arkadaş seçiminde, eşin ve arkadaşlarının dindar olmasına özen gösterdikleri, erkeklerin alış-veriş ettikleri kişilerin dindarlığına, oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin dine ve dindarlara verdiği öneme özen gösterdikleri görülmüştür. Yine erkekler, doğru ve yeterli bir din eğitiminin verilmesi önemine, kızlara oranla daha fazla inanmaktadırlar. Ancak, dinî sosyal etki boyutunda, istatistiki manada anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir.

Yaş gruplarına göre, 17-22 yaş grubunun dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutu, 23-33 yaş grubunun dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutundan yüksek

olduğu, ancak istatistiki manada anlamlı olmadığı görülmüştür. Dinî tutumun, Allah'a inanç boyutunda yaş gruplarına göre önemli bir fark görülmezken, iman esaslarının diğer bölümlerinde, 17-22 yaş grubunun 23-33 yaş grubuna göre, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna ve Meleklerin varlığına daha yüksek oranda inandıkları ve farkın anlamlı olduğu, ancak, Ahiret Gününe ve Kadere daha yüksek oranda inanmalarına rağmen farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna karşılık yaş gruplarında, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanmada belirgin bir farklılık tespit edilmemiştir. Dinî tutumun davranış boyutunda, hacca gitmenin, zekat vermenin önemine inanmada ve sadaka vermede belirgin bir fark görülmezken, 23-33 yaş grubunda namaz kılmanın, dinî eserleri okumanın ve kurban kesmenin önemine olan inancın yaygın olduğu, 17-22 yaş grubunda ise oruç tutmanın ve dua etmenin yaygın olduğu tespit edilmiş, ancak istatistiki manada anlamlı bulunmamıştır. Dinî sosyal etki boyutunda, 23-33 yaş grubunun, eş ve arkadaş seçiminde, eşin ve arkadaşlarının dindar olmasına ve oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin dine ve dindarlara verdiği öneme özen gösterdikleri, 17-22 yaş grubunun ise alış-veriş ettikleri kişilerin dindarlığına özen gösterdikleri, doğru ve yeterli bir din eğitiminin verilmesi gerekliliğine daha fazla inandıkları görülmüş, ancak, istatistiki manada anlamlı bulunmamıştır.

Ailelerinin gelir seviyelerine göre, düşük (fakir) ve orta halli gelir seviyesine sahip aile öğrencilerinin, dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutunun, üst (zengin) aile öğrencilerinin dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutundan yüksek olduğu, ancak istatistiki manada anlamlı olmadığı görülmüştür. Dinî tutumun inanç boyutunda, orta halli gelir düzeyine sahip aile öğrencilerinin, Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup değişmeden günümüze ulaştığına ve Kadere diğer sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilere göre daha yüksek oranda inandıkları, ancak farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Meleklerin varlığına ve Ahiret Gününe inanma oranının daha yüksek ve anlamlı olduğu görülmüştür. Dinî tutumun davranış boyutunda, düşük ve orta halli gelir düzeyine sahip aile öğrencilerinde, namaz kılmanın, oruç tutmanın, dua etmenin ve sadaka vermenin yaygın olduğu, hacca gitmenin, kurban kesmenin ve zekat vermenin önemine daha fazla inanıldığı tespit edilmiş, ancak, istatistiki manada anlamlı bulunmamıştır. Orta halli sosyo-ekonomik seviyedeki aile öğrencilerinin daha çok dinî eserleri okudukları tespit edilmiş ve istatistiki manada anlamlı bulunmuştur. Dinî sosyal etki boyutunda, düşük ve orta halli gelir düzeyine sahip aile

öğrencilerinin, eş ve arkadaş seçiminde, eşin ve arkadaşlarının dindar olmasına, oy verdikleri/verecekleri siyasî partinin dine ve dindarlara verdiği öneme, alış-veriş ettikleri kişilerin dindarlığına özen gösterdikleri, doğru ve yeterli bir din eğitiminin verilmesi gerekliliğine daha fazla inandıkları tespit edilmiş, ancak, istatistiki manada anlamlı bulunmamıştır.

Mezun olunan lise türlerine göre, İmam Hatip ve Meslek Liselerinden mezun olan öğrencilerin, dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutu, diğer liselerden mezun olan öğrencilerin dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutundan yüksek olduğu görülmüştür. İmam Hatip Liseleri'nden mezun olan öğrencilerin dinî tutumlarının, dinî inanç, dinî davranış ve dinî sosyal etki boyutları da, diğer liselerden mezun olan öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. İmam Hatip Lisesi mezunu öğrencilerinin, diğer liselerden mezun olan öğrencilere göre, Meleklerin varlığına daha çok inandıkları, daha çok namaz kıldıkları, dinî eserleri okudukları, oruç tuttukları, hacca gitmenin önemine inandıkları, eş seçiminde eşin dindar olmasına ve alış-veriş ettikleri kişilerin dindar olmasına özen gösterdikleri tespit edilmiş ve fark anlamlı bulunmuştur.

Yetişilen yere göre, köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin, dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutu, şehir ortamında yetişen öğrencilerin dinî tutumlarının duygu ve düşünce boyutundan yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin dinî tutumlarının, dinî inanç, dinî davranış ve dinî sosyal etki boyutları da, şehir ortamında yetişen öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. Köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin, şehir ortamında yetişen öğrencilere göre, daha çok dinî eserleri okudukları, dua ettikleri, eş ve arkadaş seçiminde eşin ve arkadaşlarının dindar olmasına ve alış-veriş ettikleri kişilerin dindar olmasına özen gösterdikleri tespit edilmiş ve fark anlamlı bulunmuştur.

Alınan din eğitimi ve öğretimine göre, hem okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde hem de Kur'an Kursları gibi yerlerde özel din eğitimi alan öğrencilerin dinî tutumlarının, dinî duygu ve düşünce, dinî inanç, dinî davranış ve dinî sosyal etki boyutları, sadece okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi alan veya hiçbir din eğitimi ve öğretimi almayan öğrencilere göre yüksek ve anlamlı bulunmuştur.

Fakültelere göre, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dinî tutumlarının, dinî duygu ve düşünce, dinî inanç, dinî davranış ve dinî sosyal etki boyutları, diğer fakülte öğrencilerine göre yüksek ve anlamlı bulunmuştur. Bununla birlikte, dinî tutumun duygu ve düşünce boyutunun, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulu

öğrencilerinde de yüksek olduğu görülmüştür. İktisat Fakültesi öğrencilerinin, Meleklerin varlığına ve kadere daha çok inandıkları ve arkadaş seçiminde arkadaşlarının dindar olmasına özen gösterdikleri, Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinin, Meleklerin varlığına daha çok inandıkları, daha çok namaz kıldıkları, Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin, Meleklerin varlığına ve kadere daha çok inandıkları, Güzel sanatlar Fakültesi öğrencilerinin, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna ve Meleklerin varlığına daha çok inandıkları, Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin daha çok namaz kıldıkları ve dinî eser okudukları, Tıp Fakültesi öğrencilerinin Kadere daha çok inandıkları, daha çok namaz kıldıkları, dinî eser okudukları ve alış-veriş ettikleri kişilerin dindar olmasına özen gösterdikleri, Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, Meleklerin varlığına, Kaza ve kadere daha çok inandıkları, Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinin daha çok dinî eser okudukları ve arkadaş seçiminde arkadaşlarının dindar olmasına özen gösterdikleri görülmüştür. Diş Hekimliği fakültesi öğrencilerinin dinî tutumlarında, diğer fakülte öğrencilerine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

V. BÖLÜM

KAYNAKLAR

- ARKONAÇ Sibel Ayşen, Sosyal Psikoloji, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998.
- ARMANER Neda, İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- ARMANER Neda, Psikopatoloji'de Dinî Belirtiler, Ankara, Ayyıldız Matb., 1973.
- ARMANER Neda, Din Psikolojisine Giriş, Ankara, Ayyıldız Matba., 1980.
- ARSLANTÜRK Zeki, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları No 103, 1997.
- ATKINSON Rita L. ve diğ., Psikolojiye Giriş II, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1995.
- BAYMUR Feriha, Genel Psikoloji, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1978.
- BİLGİN Beyza ve Mualla Selçuk, Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri, Ankara : Gün Yayınları, 1997.
- BUYRUKÇU Ramazan, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, Ankara, T.D.Vakfı Yay., 1995.
- CANAN İbrahim, Hadis Ansiklopedisi, İstanbul, Akçağ Yayınevi, 1993, Cilt 7.
- CİLACI Osman, Dinler ve İnsanlar, Konya, Damla Matbaacılık, 1990.
- CERTEL Hüseyin, İman ve Ahlakta Kemalın Yolu, İstanbul, Hamle Yay., 1993.
- CERTEL Hüseyin Certel, Neden Tasavvuf (Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-Sosyal Faktörler), Erzurum, Akademik Araştırmalar, 1998.
- CÜCELOĞLU Doğan, Yeniden İnsan İnsana, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997.
- ÇAKIR Ruşen, Ayet ve Slogan, İstanbul, Metis Yay., 1995.
- DARYAL Ali Murat, İslamın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili, İstanbul, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- DÜZGÜN Şaban Ali, Din, Birey ve Toplum, Ankara, Akçağ Yay., 1997.
- EGEMEN Bedii Ziya, Din Psikolojisi, Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952.
- ERDEM Selman, Liseler İçin Psikoloji Ders Kitabı, İstanbul, Fil Yayınevi, 1998.
- FIRAT Erdoğan, Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv., İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1977.
- FIRAT Erdoğan, Din Psikolojisinde Konu ve Metod Problemi, D.E.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı V, İzmir, 1989
- GÜNGÖR Erol, İslamın Bugünkü Meseleleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1989

- GÜNGÖR Erol, Değerler Psikolojisi, Amsterdam, Hollanda Türk Akademisyenler Vakfı Yay., 1993.
- GÜRÜN O.A., Psikoloji Sözlüğü, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1996.
- HÖKELEKLİ Hayati, Din Psikolojisi, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- JOHNSON Paul E., "Dinî Davranış", Çev. Habil Şentürk, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1985.
- JOHNSON Paul E., "Dinî Tecrübe", (Çev., Recep Yaparel), Dokuz Eylül Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1986, Sayı 3.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, İstanbul, Evrim Basım Yay., 979.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, Kur'an'da İman Psikolojisi, İstanbul, Yalnızkurt Yayınları, 1997.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, Kur'an'da İnsan Psikolojisi, İstanbul, Yalnızkurt Yayınları, 1997.
- KAYA Mevlüt, Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum, Samsun, Etüt Yayınları, 1998.
- KEMAL Yahya, Aziz İstanbul, İstanbul, M.E.Basımevi Devlet Kitapları, 1969.
- KONUK Yurdagül, Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, Ankara, T.D.V. Yay., 1994.
- KOŞTAŞ Münir, Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- KÖKNEL Özcan, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, İstanbul, Altın kitaplar Yayınevi, 1995.
- KÖKTAŞ M.Emin, Türkiye'de Dinî Hayat, İstanbul, İşaret Yayınları, 1993.
- KÖKTAŞ M.Emin, Din ve Siyaset, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.
- KÖSE Ali, Neden İslam'ı Seçiyorlar, İstanbul, İsam Yay., 1997.
- KRECH David, R.S.Crutchfield ve E.L.Ballachey, Cemiyet İçinde Fert, Çev.M.Turhan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- NECATİ Osman, Kur'an ve Psikoloji, Ankara, Fecr Yayınevi, 1998.
- ONUR Bekir, Gelişim Psikolojisi, Ankara, İmge Kitabevi, 1997.
- PAZARLI Osman, Din Psikolojisi, İstanbul, 1968.
- SELÇUK Mualla, Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler, Ankara, T.D.V. Yay., 1991.
- ŞENTÜRK Habil, Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin İbadet Hayatı, İstanbul, Bahar Yay., 1991.
- ŞENTÜRK Habil, Din Psikolojisi, İstanbul, Esra Yayınları, 1997.
- ŞERİF Muzaffer ve Carolyn W.Şerif, Sosyal Psikolojiye Giriş II, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1996, s.491.
- TURHAN Mümtaz, Kültür Değişimleri, İstanbul, M.Ü., İlahiyat Fak. Vakfı Yay., 1994.

- TÜTÜNCÜ Mehmet, Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi, Dokuz Eylül Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1987.
- UYSAL Veysel, Psiko-Sosyal Açısından Oruç, Ankara, T.D.V. Yay., 1994.
- UYSAL Veysel, Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri, İstanbul, Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 1996.
- YAPAREL Recep, Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- YATI Ali, Sosyolojik Açısından İbadetlerin Toplumdaki Yeri , İstanbul, T.D.V. Yay., 1997.
- YAVUZ Kerim, Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler, A.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1986.
- YAVUZ Kerim, Dinî İncanın Gelişmesinde Nativim ve Tecrübecilik Problemi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1986, Sayı 7.
- YAVUZ Kerim, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- YAVUZ Kerim, Günümüzde Din Eğitimi, Adana, Çukurova Üniv., İlah. Fak. Yay., 1998.
- YAVUZER Halide S., Yaratıcılık, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi. Yay., 1989.

VI. BÖLÜM EKLER

ANKET FORMU

Sayın Öğrenci,

Bu anket, (Isparta merkezindeki)Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin **dinî tutum ve davranışları** hakkında bilgiler toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel bir araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Anket formunda yer alan sorulara vereceğiniz cevapların içtenliği ve ciddiyeti oranında, araştırma sonuçlarının doğru ve geçerli olacağını unutmayınız.

Sizden isminizi yazmanızı istemiyoruz. Sorulara cevap verirken hiçbir kuşku duymanıza gerek yoktur.

Anketteki her soruyu lütfen dikkatle okuyup size en uygun olanı işaretleyiniz.
İlginize ve yardımınıza şimdiden teşekkür ederim.

İlhan Topuz

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Yüksek LisansÖğrencisi

- 1 – Cinsiyetiniz : a () Kadın b () Erkek
- 2 – Yaşınız : a () 17 – 21 Yaş arası b () 21 – 35 Yaş arası
- 3 – Mezun olduğunuz lise: a () Lise
b () İmam Hatip Lisesi
c () Herhangi bir Meslek Lisesi
d () Bunlardan başka (Lütfen yazınız.....)
- 4 – Okuduğunuz Fakülte : a () İlahiyat Fak. f () Diş Hekimliği Fak.
b () İktisadi ve İdari Bil.Fak. g () Mühendislik-Mimar. Fak
c () Teknik Eğitim Fak. h () Isparta Meslek Yük.Ok.
d () Fen – Edebiyat Fak. ı () Tıp Fakültesi
e () Güzel Sanatlar fak. j () Sağlık Yüksek Okulu

5 – Size göre aileniz hangi sosyo – ekonomik kesime girmektedir ?

- a () Üst (Zengin)
- b () Orta (Orta halli)
- c () Alt (Fakir)

6 – Hayatınızın en uzun dönemi aşağıdakilerden hangisinde geçmiştir ?

- a () Bir köyde
- b () Küçük bir kasabada (Nüfusu 10 000'e kadar)
- c () Büyük bir kasaba veya küçük bir şehirde (Nüfusu 100 000'e kadar)
- d () Büyük bir şehirde (Nüfusu 100 000'den çok)

7 – Üniversiteye gelmeden önce din öğretimi gördünüz mü ?

- a () İlk, Orta ve Lisede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okudum.
- b () Hem okulda hem de özel din öğretimi gördüm.
- c () Hiçbir din öğretimi görmedim.
- d () Başka (Lütfen yazınız :

8 – Allah inancı bakımından aşağıdaki maddelerden kendi durumunuza en uygun olanını lütfen işaretleyiniz.

- a () Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyorum ve bu konuda akli ve mantıki deliller buluyorum.
- b () Allah'ın varlığına inanıyorum fakat çözemediğim hususlar var.
- c () Ailem ve çevremdekiler gibi Allah'ın varlığına inanıyorum.
- d () Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum.
- e () Allah'ın varlığına inanmıyorum.
- f () Başka (Lütfen yazınız) :

9 – Allah'ın varlığına inanma veya inanmama konusundaki kararınızın oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en fazla etkili olmuştur ?

- a () Ailem ve çevrem.
- b () Okuduğum kitaplar ve kendi araştırmalarım.
- c () Katıldığım bazı grup faaliyetleri.
- d () Dindar olarak bildiğim bazı insanların tutumu.
- e () Yukarıdaki faktörlerin hepsi
- f () Başşımdan geçen özel bir olay. (Lütfen anlatınız) :
.....
- g () Başka (Lütfen yazınız) :
.....

10 – Ahiret gününe, öldükten sonra dirilmeye inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

11 – Hz. Muhammed hakkındaki inancınıza aşağıdakilerden hangisi en uygun olanıdır ?

- a () Hz. Muhammed 'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna inanıyorum.
- b () Farklı özellikleri olmakla beraber, Hz. Muhammed'in sadece bir insan olduğuna inanıyorum.
- c () Peygamber olarak böyle bir insanın yaşadığından emin değilim.
- d () Yukarıdaki maddelerden hiçbirisi Hz. Muhammed hakkındaki görüş ve inancımı yansıtmamaktadır. Benim bu konudaki inancım (Lütfen yazınız) :

12 – “ Din, ölüm karşısında insana, başka yoldan elde edemeyeceği bir güven duygusu verir “, görüşüne katılıyor musunuz ?

- a () Kesinlikle katılıyorum.
- b () Emin değilim.
- c () Kesinlikle katılmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

13 – Kur'an'ı Kerim'in muhtevası ile ilgili düşüncenize aşağıdaki ifadelerden hangisi daha uygun düşmektedir ?

- a () Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru olduğuna ve her devirde geçerli olduğuna inanıyorum.
- b () Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru olduğuna inanmıyorum. Ancak bir kısmı doğru olabilir.
- c () Kur'an'da anlatılan hiçbir şeyin doğru olduğuna inanmıyorum.
- d () Kur'an'ı hiç okumadım. Fikrim yok.
- e () Yukarıdaki maddelerden hiçbirisi Kur'an'ı Kerim'in muhtevası hakkındaki görüş ve inancımı yansıtmamaktadır. Benim bu konudaki inancım, (Lütfen yazınız) :

14 – Kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

15 – “ Din, bilim ve felsefenin açıklamakta aciz kaldığı metafizik gerçekler hakkında bilgi verir “, görüşüne katılıyor musunuz ?

- a () Kesinlikle katılıyorum.
- b () Emin değilim.
- c () Kesinlikle katılmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

16 – Üniversite öğretimine başlamadan önceki durumunuz, Allah inancı bakımından, aşağıdaki maddelerden hangisine uygundur ?

- a () Allah’ın varlığına kesin olarak inanıyordum .
- b () Allah’ın varlığına inanıyordum fakat çözemediğim hususlar vardı.
- c () Ailem ve çevremdekiler gibi Allah’ın varlığına inanıyordum.
- d () Allah’ın varlığı konusuna ilgi duymuyordum.
- e () Allah’ın varlığına inanmıyordum.
- f () Başka (Lütfen yazınız) :

17 – Meleklerin varlığına inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

18 – “ Dine bağlılık, insanın hayatına başka türlü sahip olamayacağı bir gaye ve anlam kazandırır “, görüşüne katılıyor musunuz ?

- a () Kesinlikle katılıyorum.
- b () Emin değilim.
- c () Kesinlikle katılmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

19 – Eşinizi seçerken diğer özelliklerinin yanında, dindar olmasına da önem verirmisiniz ?

- a () Evet
- b () Hayır
- c () Fikrim yok
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

20 – “ İnsan, sadece akli ile anlayamadığı varlık nedenini, inandığı dinin felsefesinde bulur. Böylece din, insanı güçlü kılar “, görüşüne katılıyor musunuz ?

- a () Kesinlikle katılıyorum.
- b () Emin değilim.
- c () Kesinlikle katılmıyorum
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

21 – Eğitimin, bir bakıma bireyin toplum değerlerini benimseyerek sosyalleşmesi ve topluma uyum sağlama süreci olduğunu kabul edersek, okullarda doğru ve yeterli bir dinî eğitimin verilmesi gerektiği görüşüne katılıyor musunuz ?

- a () Evet
- b () Hayır
- c () Fikrim yok
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

22 – Dua konusundaki fikir ve tutumunuz aşağıdakilerden hangisine uygun düşmektedir ?

- a () Dua etmenin faydasına inanıyorum.
- b () Dua etmenin faydasına inanmıyorum.
- c () Hiçbir fikrim yok.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

23 – Başka bir dine inanan biri ile evlenmek ister misiniz ?

- a () Evet
- b () Hayır
- c () Fikrim yok
- d () Müslüman olmayı kabul ederse evet.
- e () Başka (Lütfen yazınız) :

24 – Aşağıdakilerden hangisi dua ile ilgili davranışınızı en iyi şekilde açıklamaktadır ?

- a () Hiç dua etmem.
- b () Özel durumlarda (Mevlit, cenaze, ...vb.) dua ederim.
- c () Özellikle sıkıntılı anlarda veya ihtiyaç duyduğum anlarda dua ederim.
- d () Sadece namazlarda dua ederim.
- e () Her zaman dua ederim.
- f () Namazlarda ve ihtiyaç duyduğum sıkıntılı anlarda dua ederim.
- g () Yatmadan önce dua ederim.
- h () Başka (Lütfen yazınız) :

25 – Size göre, dost ve arkadaş edineceğiniz insanların dindar olması önemli midir?

- a () Evet
- b () Hayır
- c () Fikrim yok
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

26 – Alışveriş ettiğiniz veya ticari ilişkide bulunduğunuz insanların dindar olmasına önem verir misiniz ?

- a () Evet
- b () Hayır
- c () Fikrim yok
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

27 – Seçim zamanlarında her hangi bir partiye oy vermeniz, o partinin din ve dindarla ilgili tutum ve uygulamaları, sizi ne ölçüde etkiler ?

- a () Çok etkiler
- b () Biraz etkiler
- c () Hiç etkilemez
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

28 – Zekat vermenin gerekli olduğuna inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.

29 - Aşağıdakilerden fikir ve tutumlarınıza uygun olanı işaretleyiniz.

- a () Beden ve ruh sağlığımızı korumak için ibadet etmeliyiz.
- b () İbadetlerin gerekli olduğunu düşünmüyorum.
- c () Fikrim yok.
- d () İbadetler kulluk görevi olarak yerine getirilmelidir.
- e () Başka (Lütfen yazınız) :

30 – Namaz kılma konusundaki durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır ?

- a () Her gün beş vakit namazımı kılıyorum.
- b () Günlük namazların bazılarını, Cuma ve bayram namazlarını kılıyorum.
- c () Sadece Cuma ve bayram namazlarını kılıyorum.
- d () Farz olan namazların dışında nafile namazları da kılıyorum.
- e () Hiç namaz kılmıyorum.
- f () Ara sıra namaz kılıyorum.
- g () Başka (Lütfen yazınız) :

31 – Oruç ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdakilerden hangisine uymaktadır ?

- a () Ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.
- b () Ramazan ayının tamamında engelleyici bir durum yoksa oruç tutarım.
- c () Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım.
- d () Hiç oruç tutmam.
- e () Başka (Lütfen yazınız) :

32 – Hacca gitmenin gerekli olduğuna inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

33 – Sadaka verir misiniz ?

- a () Evet veririm.
- b () Hayır vermem.
- c () Başka (Lütfen yazınız) :

34 – Kurban kesmenin gerekli olduğuna inanıyor musunuz ?

- a () Evet, inanıyorum.
- b () Bu konuda emin değilim (Kararsızım).
- c () Hayır, inanmıyorum.
- d () Başka (Lütfen yazınız) :

35 – Dinî eserleri ve Kur'an'-ı Kerim'i hangi sıklıkta okuyorsunuz ?

- a () Düzenli olarak her gün okurum.
- b () Cuma akşamları okurum.
- c () Mübarek sayılan (Kandil) günlerinde okurum.
- d () Hiç okumam.
- e () Okumak istediğimde, arasıra okurum.
- f () Başka (Lütfen yazınız) :

36 – Anket hakkındaki görüş ve düşüncelerinizi lütfen yazınız ;

.....

.....

.....

İlhan Topuz

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ